

ERDÉLY MAGYARSÁG

VII. ÉVFOLYAM
1996. JÚLIUS,
AUGUSZTUS, SZEPTEMBER

Az Ungvári
Unió

Református
Világtalálkozó

Sztálini
határok III.

Erdély magyar
egyeteme

27

Hosszú, forró nyara volt idén a magyar nemzetnek. Mintha az istenek rendezték volna úgy és valami égi lelkiismeret-furdalás hatására, hogy ez a nemzet, melyre annyiszor róttak ki fölösen büntetést az elmúlt ötszáz esztendőben, most hallasson magáról ismét. A honfoglalás ezerszázadik esztendejét éljük a Kárpát-medencében 1996-ban – ne számláljuk aprólékosan, hogy 895 előtt mennyit is éltünk, éltek őseink Európában, és mit hoztak ide. A történészek Kőszegtől Szegedig szinte vándoroltak, mint kóbor szerzetesek, hogy a legújabb kutatások eredményeiről beszámoljanak a legilletékesebbnek, magának az annyi mindent túlélő nemzetnek.

Igazán szerényen *tálatlak* a tudósok, és meg nem akarván sérteni a magyar nemzetrészek fölött tombolva uralkodó szomszédokat, nem nagyon hozakodtak elő, csak módjával, hogy Európának ezen a fertáján nagy vehemenciával húzzák ki alólunk a saját történelmünket, el akarják lopni hun, török, avar, másmilyen rokonságunkat is.

Az is csak szerényen került szóba, hogy saját hazánkat húzták ki alólunk.

És ebben a nemzeti készülődésben került sor a *Magyarok Világszövetsége* világtalálkozójára. És megfordultak a világ számos sarkából érkezett magyarok és nem magyarok, összekönyököltünk hol türelmesen, hol indulatosan. Szót értettünk talán a Világszövetségben is, aztán hogy mennyi haszonnal, az megválik a ködös jövőnkben.

És nincs miért lepleznünk: minden bizonnyal azért került sor épp ebben az ünnepi évfordulás esztendőben és épp Erdélyben a *Magyar Reformátusok Világtalálkozójára*, mert *most* és *ott*, harmadfél millió megnyomorított romániai magyar hazájában, a megaláztatás fegyelmében különös súlyt kaphat az istenhitben való, nemzetet megtartó reménykedés seregszemléje.

A Szózat *rendületlenül* jelzője, meg a *híve* főneve erőt vet az erdélyi föld népének ajkán, talán újabb ezerszáz esztendőre. Hét püspök, lelkes beszélt, imádkozott százazrekkel együtt Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és a záró napnak augusztus 10-én otthon adó Sepsiszentgyörgyön.

Imából sosem lehet sok. Egy nemzet bizakodásából százannyi sem. Volt időnk belérémülni (most kell leginkább elkerülnünk a *révedezést*!) saját történelmünkbe. Mások emitt a szomszéd-ságunkban a mindennapi kenyérke helyett is valami műanyag-történelmet vetnek oda a tömegnek. Nekünk épp ebben az esztendőben arra az

augusztusra is gondolnunk kellett, melyben 470 évvel ezelőtt megtörtént Mohácsnál a nagy csata, a magyar apokalipszis egy rémitő pillanata, 1526-ban. Nem egy tudós történészünk mondta el és nem egyszer, rettenetben a pártoskodások láttán, hogy bizony, nem Mohácsnál veszett el az egységes Magyarország, hanem 12 évvel korábban, Temesvárnál, mikor Szapolyai szintén apokaliptikus kegyetlenséggel verte le Dózsa kenyérért, szabadságért lázadó seregét. Mohácsnál épp arra az eszeveszett, dühös sereg-re volt szükség, melyet szétverték az urak félelmükben.

Dózsa odaleve, s oda II. Lajos király is. Hosszú, forró történelmünkben kutakodván, bizony megkérdendő: miért késlekedett *épp* az a Szapolyai és késte le azt a mohácsi csatát, melynek királypusztító tragédiájában kívánt maga királlyá lenni? És miért hiányzott a rettenetes Török Bálint a csatából?

Ha tisztességgben megtanítják a tizennégy éves fiúcskát a magyar történelemre, maga is rájön: bizony, a végveszedelemben nem vala összefogás a magyar nemzetben. A pártütők ott éreztették erejüket 1241-ben, a tatár betöréskor is –, hadd legyenek ünnepi évben ünneprontó. Mert ekkora veszedelemben igen rég nem volt a magyar nemzet, mint ma. Bizony, firtathatjuk, hogyan és miért köttetett meg az alapszerződés Ukrajnával arról, hogy a kárpátaljai 200 ezer magyar lélekhez, továbbá Munkácshoz, Beregszászhoz, Vereckéhez és Nagyszőlőshöz, végedes végig a legősibb magyar földhöz semmi köze Magyarországnak. És becsapott az ukrán!

És ugyanilyen egyoldalú szerződést kötött a következő, a mai kormány –, és becsapott a szlovák nacionalizmus, épp úgy, hogy még maga sem remélt ekkora sikert!

Ezerszáz esztendő, és ennyi találkozó, évforduló, és templomszentelés és körkép jelenében és megtapasztalással-megcsalattatással nézzük most a magyar-román alapszerződés itthoni kieroszakolását, önvesztünkre, a román nacionalizmus teljes és rohögéssel kísért meglegedésére. Ez már nem trianoni *viviseccio*, ez a tudatos és harmadszori öncsonkítás, több millió határon túli magyar vesztére, becsapására.

Ez hát a mostani, évfordulás esztendő. Még van belőle négy hónap. Nem leltárt, nem számvetést készítettünk emitt. Inkább lármafákat akartunk gyűjtani a szívekben, a koponyákban: Még mindig életre való, él a nemzetünk! És nem önvesztére!

NE ÖNVESZTÜNKRE!

KÖZÖS NYILATKOZAT

A résztvevők

- a világ magyarságának nemzeti összetartozásából kiindulva,
- szem előtt tartva Magyarországot és a határon túli magyar közösségek együttes érdekeit, azaz a magyar nemzet érdekeit,
- a határon túli magyar közösségek helyzetének minden érintett fél számára megnyugtató, tartós rendezésére törekedve,
- a Magyarország és a vele szomszédos államok közötti jó viszony előmozdításának és kialakításának szándékával,
- a térség biztonsága és stabilitása növelésének érdekében,
- Magyarország és a térség országainak euro-atlanti integrációs folyamata elősegítésének szándékával

jelen nyilatkozatban megerősítik a következőket:

1. A határon túli magyar közösségek iránti felelősség elvének, amelyet a Magyar Köztársaság alkotmánya rögzít, maradéktalanul érvényesülnie kell a Magyarországon és a szomszédos országokban élő magyar közösségek közötti viszony alakításában.

2. A kétoldalú államközi kapcsolatokban a nemzet érdekeinek hatékonyabb érvényesítéséhez szükséges a magyarországi politikai pártok, a magyar kormány, illetve a határon túli magyar közösségek politikai szervezetei közötti minél teljesebb politikai egyetértés kialakítása.

3. Megerősítik, hogy a határon túli magyarok identitása megőrzésének, közösségként való fennmaradásának és fejlődésének, valamint a szülőföldön való megmaradásának alapvető kérdése az önkormányzat, az autonómia létrehozása, összhangban a működő európai gyakorlattal és a nemzetközi normák szellemiségével. Összehangolt támogatásban részesítik a határon túli magyar közösségek ennek megfelelő autonómia-törekvéseit, mint helyzetük alkotmányos egyenjogúságon alapuló rendezésének eszközt. A magyar kormány ezzel kap-

A Miniszterelnöki Hivatal és a Határon Túli Magyarok Hivatala szervezésében Budapesten, a „Magyarország és a határon túli magyarság” c. rendezvény keretében 1996. július 4-5-én találkoztak a határon túli magyar közösségek érdekképviselői szervezetei, a magyar kormány, valamint a magyarországi parlamenti pártok képviselői. A konferencián megvitatták Magyarország és a határon túli magyar közösségek kapcsolatának politikai-stratégiai kérdéseit, megfogalmazva közös álláspontjukat.

csolatos nemzetközi fellépésén túlmenően kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a nemzetközi pártközi fórumokon és a nem-kormányzati szervezetekben végzett ilyen jellegű munkának.

4. Egyetértenek azzal, hogy Magyarország és a magyar nemzet jövője szempontjából meghatározó fontosságú az euro-atlanti integrációs szervezetekhez való mielőbbi csatlakozás. Ez a Kárpát-medence különböző országaiban élő valamennyi magyar érdeke, a magyarság egymásra találásának esélye. Megerősítik annak szükségességét, hogy a Magyar Köztársaság külpolitikájában az euro-atlanti integrációs célok mellett egyidejűleg és azonos súllyal legyen képviselve a szomszédos kapcsolatok fejlesztése. Ezen külpolitikai törekvések nem szoríthatják háttérbe a határon túli magyar nemzeti közösségek alapvető érdekeit.

5. Támogatják mindazon Magyarországgal szomszédos államoknak, melyek ezen szándékukat nyilvánították, a NATO-hoz és az Európai Unióhoz történő csatlakozását abban a meggyőződésben, hogy a felvételi követelmények teljesítésével az érintett államokban a demokrácia és a piacgazdaság intézményeinek zavartalan működésén túl az ott élő magyar közössé-

gek sajátos jogállásukkal kapcsolatos törekvései is érvényesülnek, összhangban az EU-tagállamok pozitív gyakorlatával.

6. A résztvevők elítélnék minden olyan politikát, amely szembeállítja Magyarországot és a határon túli magyar közösségek érdekeit.

7. A magyar kormány és a magyarországi politikai pártok partnernek tekintik a határon túli legitim magyar szervezeteket, és támogatják jelenlétüket a nemzetközi fórumokon.

8. A magyarországi politikai pártok szorgalmazták a kapcsolatok elmélyítését a szomszédos országok demokratikus erőivel, a kölcsönös előnyökön alapuló együttműködést az ottani szervezetekkel és intézményekkel. Ez a törekvés megegyezik a határon túli magyar szervezetek szándékával. Ugyanakkor elengedhetetlen az érintett államok kormányai, valamint a kisebbségi közösségek legitim képviselőinek párbeszéde és megegyezése is.

9. A magyarországi parlamenti pártok vállalják, hogy törvényalkotó tevékenységük során konzultálnak a határon túli magyar szervezetekkel a közösségeket érintő kérdésekben.

10. A résztvevők egyetértenek azzal, hogy a határon túli közösségeket Magyarország mindenkor éves költségvetésének százalékban rögzített hányada illesse meg.

11. A Magyarország és a határon túli magyar szervezetek közötti jobb együttműködés érdekében a résztvevők szükségesnek tartják a folyamatos információáramlást, konzultációt és egyeztetést. A résztvevők elhatározták, hogy még az idén találkoznak, és megvizsgálják a konzultáció intézményesítésének lehetséges formáit.

Budapest, 1996. július 5.

(A résztvevők közül a nyilatkozatot egyedül Ágoston András, a VMDK elnöke nem írta alá, arra hivatkozva, hogy a rögzített álláspontokkal egyetért ugyan, de nem tartja őket légszerűnek – a Szerk)

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

VII. évfolyam 27. szám

1996. július, augusztus, szeptember

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja **Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány**

**Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe
1116 Budapest
Sopron utca 64. II. em.
Telefon: 206-1040; 206-2048
Fax: 206-2115**

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC ügyv. titkár

HU ISSN 0865-6819

Szedés, tördelés: **CoGraf**, Budapest
Nyomda: POSSUM Lap- és Könyvkiadó

KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

Megrendelhető a hirdapkézbesítőknél és a Hirlap-
előfizetési Irodában (Budapest, XIII. Lehel u.
10/a, levélcím: HELÍR, Budapest 1900), ezen ki-
vül Budapesten a Magyar Posta Rt. hirdapüzletági
Igazgatósága kerületi ügyfélszolgálati irodáin, vi-
déken a postahivatalokban, valamint postautalvá-
nyon, és közvetlenül az Alapítvány címén.

Forintszámlánk: MHB 222-21489

Előfizetési díj egy évre: 800 Ft postaköltséggel
együtt.

Előfizetési díj külföldre:

20 USA dollár légipostaköltséggel együtt.

Devizaszámlánk: Magyar Hitel Bank Budapest
218-1602-351 és 218-1607-351

Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. oldalon
közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1996. DECEMBERÉBEN
JELENIK MEG**

E a lapszámunk kiadását
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

TARTALOM

- Czegő Zoltán: Ne önvesztünkrel!
- Pártok az alapszerződésről

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Beszélgetés Németh Zsolt parlamenti képviselővel 2
- Szabó K. Attila: A magyar iskola millenniuma Erdélyben 6
- Sebestyén Kálmán: Kárpátaljai magyar iskolák a változó időben 10
- Makfalvi Gábor: Egy "legendás" kisebbségi törvénytervezet 12

ÁLLAM ÉS EGYHÁZ

- A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele 15
- Botlik József: Az ungvári unió 17
- Sikerágazat-e a külpolitika? 20
- Hévízi Józsa: A területi és egyházi autonómia a történeti Magyarországon 21
- Megnyilatkozások a pápalátogatás alkalmával 23
- Lipcsey Ildikó: Pillanatképek a határon túli egyházak életéből 24
- Petik Zoltán:
Az érsek és magyarul beszélő hívei 26
- Beke György: Református magyarok világtalálkozója Erdélyben 27

SZÉPMÍVESSÉG

- Horváth Sándor (Kárpátalja): Versek 30
- Makkai Sándor: Miért? 32

EMLÉKIRAT-DOKUMENTUM

- A Magyar egyházak és rendek üldözése Romániában 34

VISSZAPILLANTÓ

- Rászlai Tibor: Sztálini határok III. 39
- Román repülőszök légi felvételei Szolnok térségében 41

FÓRUM

- Incze Miklós: Erdély magyar egyeteme 42
- Czegő Zoltán: A honfoglalás jegyében 44
- Zétényi Zsolt: Az 56 utáni megtorlás 45

FIGYELŐ

- Állásfoglalás a Magyar Köztársaság és Románia közötti alapszerződésről 47
- A román-magyar történelmi kiegyezés előfeltételei 49
- Néhány kérdés az aláírás előtt 49
- Hírek – postabontás 50
- Dudás Károly: Alapszerződés 51
- Közös nyilatkozat

E lapszámunkat Tóth László (Kárpátalja)
munkái illusztrálják

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

CSALÁDI KÖTÉS ÉS NEMZETI ELKÖTELEZETTSÉG

Beszélgetés Németh Zsolt parlamenti képviselővel, a FIDESZ-Magyar Polgári Párt alelnökével

- A Németh családot Erdély magyarsága igaz barátjaként ismerte meg jóval 1989 előtt és még inkább a Ceausescu-diktatúra bukása után. Édesapja, Németh Géza lelkész anyaországi születésű volt, de édesanyja, ismeret-im szerint, Kriza-lány. Ez pedig jellegzetesen erdélyi családnév. Mi hát a család kötődése Erdélyhez?

- Édesapám Székesfehérváron született, de az ő apja Nagysallóról, a Felvidékről kényszerült át Magyarországra, az első világháború után, mikor a magyar hivatalnokokat a csehszlovák „demokraták” kiebrudalták. Édesanyám ugyan Budapesten született, de anyai nagyszüleim Erdélyből települtek át, szintén az első világháborút követően, Magyarországra. Nagyszüleim a SZEFE-ben, a Székely Egyetemisták és Főiskolások Egyesületében ismerték meg egymást. Hadd mondjam el azt is, hogy anyai nagyapámat Kriza Kálmánnak hívták, 1902-től 1988-ig élt, az ő nagyapjának a testvére volt Kriza János, a népdalgyűjtő unitárius püspök Erdélyben. Kriza Kálmánnak négy gyermeke született, édesanyám volt a legidősebb közülük, Kriza Judit. Az ő három testvére még él, mindnyájan Budapesten. Tovább megyek a történelem felidézésében. Anyai nagyanyám - Kriza Kálmán felesége - Dózsa Klára volt. Dózsa, Kriza, ha valaki két ilyen névvel a történelemnek eljegyzett családból származik, akkor nem tehet mást, mint hogy ápolja az erdélyi gyökereit, megtesz mindent, amit megtehet az erdélyi magyarságért.

- A politikus, a képviselő, aki immár második ciklusát tölti a budapesti parlamentben, miként ítéli meg édesapja, Németh Géza néhai református lelkész társadalmi, emberbaráti és kisebbségvédő tevékenységét? Beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket az édesapja által alapított Reménység Szigete?

- Édesapám tevékenységének értékelésére, azt hiszem nem én vagyok igazán hivatott. Legfennebb életének egyik-másik epizódját idézhetem fel. Édesapának 16 éves korában olyan Krisztus-élménye volt, hogy azután egész életét Jézus Krisztusnak szentelte. Minden tevékenységének ez volt a mozgató rugója. A magyarországi református egyházon belül - a kommunizmus befolyása ellen folytatott harcáért - állásvesztésre ítélték, és csak a rendszerváltás idején rehabilitálták. A határon túli magyarsággal való szoros érzelmi azonosulásának kialakulásában nagy szerepe volt édesanyámnak. Ő már a hatvanas években beoltotta édesapámat a maga szenvedélyes Erdély-szerelmével.

Édesapámat már 1965-ben egyszer kiutasították Erdélyből a román hatóságok. Konkrét kapcsolata az erdélyi magyarsággal a menekültek érdekében kifejtett munkájával erősödött meg. A nyolcvanas évek végén nagy meneküláradat indult el Erdélyből Magyarországra, tízezrek hagyták el Erdély földjét. Felpártolásukra hívta létre édesapám az Erdélyi Gyülekezetet, majd ennek karitatív és kulturális központját, a Reménység Szigetét. Ez utóbbi 1992-ben jött létre. Az Erdélyi Gyülekezet, Für Lajos honvédelmi miniszter közbe lépésére, megkapott egy volt honvéd lakanyát. Itt széles körű munka bontakozott ki, menekültek lelki gondozása, álláshoz juttatása, ruhával, élelmiszerral való ellátása. Létesült egy betegszállás, amely a magyarországi gyógykezelésre érkező erdélyi betegeknek nyújt otthont. Édesapám létrehozott egy erdélyi főiskolát, továbbá egy Károli Gáspár nevét viselő missziós intézetet, amelyben három éven át bibliai ismereteket szereztek olyan kisebbségi fiatalok, akik közül többen később papi pályára léptek. Említsem meg azt is, hogy édesapám indította el az Erdélyi Gyülekezet csatlakozását a Királyhágó-melléki Egyházkerülethez noha ez a folyamat csak halála után teljesedett be.

Talán még nem lehet megvonni a Reménység Szigetén végzett munka mérlegét. De úgy hiszem, hogy rendkívül helyénvaló, indokolt és gyümölcsöt hozó az a célkitűzés, hogy a határokon túli, különösen az erdélyi magyarságnak rendelkezésére álljon Budapesten egy karitatív, szociális, kulturális otthon. Reméljük, hogy ez a tevékenység a jövőben még jobban ki fog terebélyesedni.

- Miként kapcsolódott be a magyar politikai életbe Németh Zsolt? Miért választotta a FIDESZ-t tevékenysége keretéül?

- A Fiatal Demokraták Szövetségét 1988. március 31-én 37 egyetemista fiatal és frissen végzett közgazdász, jogász értelmiségi alakította meg. A FIDESZ akkor az első magyarországi ellenzéki politikai szervezet volt. Így a legfiatalabb szervezet - történetét tekintve - a legidősebb ellenzéki szervezetnek számít.

- A magyar politikai életben volt-e előzménye, létezett-e valamikor „fiatalok pártja”?

- Nem nagyon van ennek előzménye a magyar történelemben. De visszatérve az alakulásunkra, nem feledhetjük el, hogy akkor még állt a kádárizmus, állt a Varsói Szerződés, és a KGST. Abban az időszakban utolsókát rúgta a hidegháború. Gyakorlatilag akkoriban aratott győzelmet az amerikai szuperhatalmi stratégia a Szovjetunió fölött. Ez volt a világpolitikai háttér.

De mi lényegében már jóval előbb elkezdtük az egyetemeken az antikommunista mozgolódást. 1985-ben Szarvason egy nagy klub és szakkollégium-közi találkozáson kezdődött el a későbbi fideszesek együttműködése. Olyanok voltunk együtt, akik az egyetemeken vitaklubokat szerveztünk - én például két kollégámmal a budapesti közgazdasági egyetemen közép-európai klubot létesítettem -, de meg kell jegyeznem, hogy a szakkollégiumokat is nagyjából ugyanaz a társaság működtette. A szakkollégiumok sajátos, minőségi képzést adó központok voltak, egy kissé hasonlítot-

tak a népi kollégiumokra mint például a Bibó István szakkollégium a jogi egyetemen vagy a Rajk László szakkollégium a közgazdasági egyetemen. Ugyanitt működött az általunk létrehozott Széchenyi István szakkollégium. Hasonló intézmények tevékenykedtek mind Budapesten, mind az egész országban. Mikor mi 1988-ban úgy döntöttünk, hogy a kommunista ifjúsági szövetség ellentétéként létrehozuk az antikommunista ifjúsági szerveződést, akkor már világosan felismertük, hogy az egy pártrendszer, az egy ifjúsági szervezet, egy szakszervezet struktúrája tarthatatlanná vált, éppen ezért ezt a struktúrát kívántuk megtörni, habár még gondolni se mertünk arra, hogy nemsokára meg fog dőlni a kommunizmus, a Varsói Szerződés, és semmibe fog hullni az egész szovjet birodalom.

– Nem kerülhetjük meg a FIDESZ történetének egyik „kényes pontját” a kisebbségi kérdésben: képviselőinek kivonulását 1990. június 4-én a parlamentből, mikor a képviselőház a trianoni békeparancs aláírásának hetvenedik, gyászos évfordulójáról emlékezett meg. Milyen megfontolásból vonult ki a pártok közül egyedül a FIDESZ? És ha vállalja a kérdést: miként ítéli meg most Németh Zsolt ezt az 1990-es epizódot?

– Szívesen válaszolok minden kérdésre, erre is. A magyar parlamentarizmus legújabb fejezete 1990-ben indult. Meglehetősen tapasztalatlanok voltunk. Az ominózus nap előtt házbizottsági ülés volt, és ezen a pártok megállapodtak abban, hogy a parlamentben, az ülésteremben nem tartanak megemlékezést Trianonról. Most ne vitassuk azt, hogy miért döntöttek így. Lehet, hogy helytelen döntés volt, de így történt. Csakhogy az ülés kezdete előtt Szabad György házelnök beleakadt néhány képviselőbe, akik megfenyegették, ha nem lesz megemlékezés. Erre a házelnök – mondhatni puccsszerűen – elrendelte a megemlékezést. A FIDESZ képviselőinek egy része emiatt kivonult az ülésteremből. Ismétlem, egy része, mert a másik része, köztük én is, bent maradtunk az ülésteremben. Akik kivonultak, a házelnök eljárásával nem értettek egyet. Mit gondolok minderről most, 1996-ban? Bocsánatot kérek azoktól, akiket a fideszesek hirtelen döntése érzelmeikben megbántott. Nem állt szándékunkban egyikünknek sem, a kivonulóknak és bent maradtaknak, hogy valakit is nemzeti érzéseiben megbántunk.

– Kétségtelen, hogy az utóbbi években igen sok vonatkozásban változott, úgy mondhatnám „finanszírozott” a FIDESZ – Magyar Polgári Párt kisebbségi politikája. Milyen tapasztalatok, eszméleti tisztázódások, elképzelések alakították tovább ezt a politikát a határokon túli magyarságot illetően?

– Ahogy telt az idő, mind közelebb kerültünk a határokon túli magyarság problémáihoz, annál több személyes kapcsolatunk alakult ki velük, annál több közvetlen élményünk befolyásolta a FIDESZ és a határokon túli magyarság kapcsolatait.

Németh Zsolt

De hadd kezdjem azzal, hogy 1988 júniusában, a Hősök terén, a százezres tömegtüntetésen a FIDESZ már transzparensekkel vett részt. A FIDESZ számára a romániai falurombolások elleni tiltakozás az ellenzéki szerveződés nagy ösztönző ereje volt. Ilyen értelemben véve, az erdélyi magyarság a kezdetektől fogva szerepet játszott a magyarországi belpolitikai küzdelmekben, illetve a FIDESZ arculatának kialakításában. A következő epizód, amire felhívnam a figyelmet, 1989 októberében történt, mikor a FIDESZ kongresszusán nyilatkozatot fogadtunk el Tőkés Lászlónak, az akkoriban üldözést szenvedő temesvári lelkésznek a védelmében. December 17-én újabb tüntetésre került sor a Hősök terén, ezúttal Tőkés László szabadon bocsátását követeltük. A FIDESZ nevében én mondtam beszédet. A fiatal demokraták nagy számban vonultak fel ezen a tüntetésen.

Majd végbement a romániai forradalmi népmozgalom. A fideszesek tömegesen utaztak Erdélybe. Igazán marandó élményt jelentettek számukra ezek az utazások. Döntő mértékben befolyásolták a fideszesek nemzedékének szemléletét. A nemzet részeinek újbóli egymásra találását élte meg.

Még 89 decemberében eldőlt az is, hogy nyaranta a háromszéki Bálványosfürdőn magyar–román szabadegyetemet szervezünk. Már 1990 nyaratól minden évben a fideszesek százával vettek részt ezeken a táborozásokon. Jöttek románok, legnagyobb számban jöttek az erdélyi magyarok. Megteremtődtek a közös politikai gondolkodás és a kikapcsolódás feltételei. Ez volt a mozgalmi kapcsolattartás formája, ami nagy szerepet játszott abban, hogy a FIDESZ-ben elfogadottá és támogatottá vált az erdélyi magyarság ügye.

Felső szinten már a kezdetektől megkezdődött a hivatalos kapcsolattartás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, illetőleg különböző platformjai és a FIDESZ, mint parlamenti párt között. Több alkalommal küldöttséggel jártunk Bukarestben és Erdélyben, előadásokat tartottunk, megismerkedtünk vezető román politikai személyiségekkel. Ez tovább erősítette a FIDESZ nézeteit, odáig, hogy ma – úgy vélem – a Magyar Polgári Párt teljesen elfogadható, támogatott irányvonalat alakított ki az erdélyi magyarság számára. Ennek az irányvonalnak a lényege tömören az, hogy a magyarországi politikai erőknél támogatniuk kell a határokon túli magyarság minden legitim törekvését, különös tekintettel a belső önrendelkezésen alapuló autonómia-törekvésekre. Hiszen az autonómia az az intézmény, amelyik megoldhatja a XX. században sok hányattatást szenvedett magyarság problémáit, nevezetesen a határmódosítás nélküli politikai integrációt. Az autonómia révén egyesülhet újra – politikai értelemben – a magyar nemzet, és az autonómia biztosíthatja azt, hogy az adott országokba integrálódva, de a sajátos különállást megőrizve, a magyarság hosszú távon fennmaradhasson.

Mi kezdetől támogattuk ennek a gondolatnak, ennek a törekvésnek a középpontba állítását, ellenében a magyar kormánynak, amelyik különösen az elmúlt két évben meglehetősen ódzkodott attól, hogy a kisebbségi magyar közösségek autonómia-törekvéseit felvállalja.

– A legújabb fejlemények ennek az ódzkodásnak a gyöngüléséről tanúskodnak. Gondolok az 1996 július elején tartott ma-

gyar–magyar csúcstalálkozó közös nyilatkozatára. Véleménye szerint létrejött-e az egyetértés a hét magyarországi parlamenti párt között a magyar kisebbségpolitikát illetően? A kormányzó koalíció pártjai és az ellenzék alárendeli-e szűk pártérdekeit az egységes fellépésnek?

– En úgy gondolom, hogy a magyarországi politikai pártok között a határokon túli magyarság ügyében konszenzusnak kell lennie. Alapvető nemzeti kérdésekben a magyarságnak egységesen kell megnyilvánulnia, különben meg fogják osztani és nem fogja céljait elérni. Tehát a nemzeti érdekek összehangolása érdekében föltétlenül konszenzust kell teremteni. 1993 végén a parlamenti pártok között ebben a kérdésben addig fennállott konszenzust a MSZP–SZDSZ kettős fölírta, a választási propaganda érdekében, vagyis hogy bevehesse a „nacionalistázó” kártyát. Ennek következtében attól elkezdődően felborult a külpolitikai konszenzus a kisebbségpolitika, a magyarságpolitika terén. Többé-kevésbé fennmaradt a konszenzus a nyugati orientáció kérdésében, az euroatlanti csatlakozás ügyében. Ennek is örülnünk kell, mert nincs garancia arra, hogy a szocialisták – akik hosszú időszakon át a keleti orientációt követték – vállalni fogják továbbra is a nyugati orientációt, de egyelőre vállalják. A július elején megtartott magyar–magyar csúcstalálkozó, ami egyébként részben a FIDESZ kezdeményezésére ült össze, reményt ad arra nézve, hogy megtettük az első lépést a hétpárti konszenzus helyreállítása érdekében a kisebbségpolitika terén. Kérdéses persze, hogy az elfogadott közös nyilatkozat papír marad-e vagy a benne foglaltak megvalósulnak. Félő, hogy ha nem tudunk tovább jutni előre ezen az úton, akkor a konszenzus nem fog helyreállni. De bízunk. Jelenleg biztató a kezdet, és mi erre vonatkozóan felajánlottuk a kormányzatnak együttműködési készségünket.

– Ez a csúcstalálkozó a kormánypártok, az ellenzéki pártok és a kisebbségi, határokon túli magyar pártok, szervezetek között tisztázta-e kellőképpen az álláspontokat? Lényegében mik is voltak az ellentétek? És milyen lehetőségeket lát a FIDESZ – Magyar Polgári Párt ezeknek az ellentéteknek, véleménykülönbségeknek az áthidalására?

– Mint említettem, a magyar–magyar csúcstalálkozó nagy lehetőségeket rejt magában. Az előrelépés lehetősége-

it én négy területen jelölém meg. Ha sikerül előre lépünk ezen a négy területen, ebben a négy kérdésben, akkor lesz magyar nemzetpolitika, már a következő két évben. Ha nem sikerül, akkor félő, hogy ezt majd csak 1998 után tudja megvalósítani egy, a választásokban sikeresen szereplő, nemzeti szellemiségű kormánykoalíció.

– Mi lenne ez a négy kérdés-kör?

– Először is: intézményesíteni kell az ilyen csúcstalálkozókat, amilyent július elején tartottunk. Létre kell hozni egy nemzeti egyeztető tanácsot. Úgy gondoljuk, hogy ennek a részeseivé kell tenni a magyar–magyar csúcstalálkozó mind a három oldalát, a határokon túli magyarokat, a magyarországi pártokat és a magyar kormányt. Ez politikai egyeztető fórum lenne, amely körvonalozná az autonómia megvalósítására irányuló lépéseket és a nemzeti stratégia megalkotásának és megvalósításának feltételeit.

Másodszor: a magyar kormány vállalon kötelezettséget arra nézve, hogy a határokon túli magyarságot alapvetően érintő államközi szerződéseket nem köt a vonatkozó határontúli magyar legitim szervezet vagy szervezetek egyetértése nélkül.

Harmadszor: a határokon túli magyarság legitim szervezeteit be kell vonni a magyarországi jogszabályalkotás folyamatába, azokon a területeken, amelyek a jogszabályok az ő érdekeit vitálisan érintik. Ebben a vonatkozásban itt most egy egyeztetési mechanizmust tartanék fontosnak. Ha elkészül egy jogszabály tervezete, abba kerüljön bele a határokon túli legitim magyar szervezetek véleménye is.

Negyedszer: a közös nyilatkozatban utalások történtek arra nézve, hogy elő kell segíteni a határokon túli magyarság legitim szervezeteinek nemzetközi jogalanyiságát, tehát azt, hogy ők maguk juthassanak el a nemzetközi fórumokra. A magyar kormány támogassa azt, hogy ezek a legitim szervezetek tudjanak tárgyalásokba bocsátkozni és a saját érdekükben fellépni.

Úgy tapasztalom, hogy ezekben a pontokban még nincs megegyezés, de tárgyalási készség mutatkozik mind egyik oldalról, és ha megvalósulnak a közös nyilatkozatban megfogalmazott kötelezettség-vállalások, kiegészülve ezzel a négy ponttal, akkor azt hiszem, hogy az a konszenzus, amiről beszélünk, helyre fog állni.

– A magyar–magyar csúcstalálkozót és a közös nyilatkozatot

kemény bírálatok érték bent is, kint is. Legkirívóbbnak érzem azt a felfogást, amit a Magyar Narancs 1996. június 20-ai számának vezércikke fogalmazott meg a kisebbségi-nemzeti kérdés-sel kapcsolatban, mintegy „megelőlegezve” a csúcstalálkozó teljes elítélését. A hetilapot, okkal, ok nélkül a FIDESZ szócsöveként ismerte meg a közvélemény, noha régóta nem az. Mégis félő, hogy a közvélemény a FIDESZ számlájára írhatja a hetilap durva támadását a nemzet egységének hirdetői, a kisebbségi magyar közösségek felé forduló írók, politikusok ellen. A vezércikk nem kevesebbet állít, minthogy a Trianonban elszakított magyarok „kollektív baromság” túsza. A névtelen szerző valóságos undorral beszél a kisebbségek „kincstári pesszimizmusáról”, mintha most érkezett volna a Marsról és nem is hallott volna semmit a szlovákiai nyelvtörvényről és a romániai oktatási törvényről és a délvidéki erőszakos szerb betelepítésekről. A cikk eleve tagadja, hogy létezhetne „nemzeteszme”, „nemzettudat” és „nemzetstratégia”. Azok, akiket „hivatásos magyaroknak” nevez, tehát bizonyára a kisebbségi magyar legitim szervezetek vezetői, „morális terror” alatt tartják a kisebbségi magyarokat, amikor identitás megőrzését kéri tőlük... Mi a véleménye erről a felfogásról?

– Először is, a Magyar Narancsról annyit mondanék el, hogy a hetilap soha nem volt a párt hivatalos lapja. A Magyar Narancs szerkesztőségével az emberi kapcsolataink már 1989-ben megszakadtak és attól kezdve ezek a kapcsolatok csak tovább mérgesedtek, a politikai különbség a FIDESZ és a Magyar Narancs között csak tovább növekedett. Ezért a FIDESZ nem tartja szükségesnek, hogy a Magyar Narancs különféle cikkei és véleményeit kommentálja.

De ha már kérdezte, akkor el kell mondanunk, hogy az a szemlélet, ami ebben a cikkben tükröződik, teljességgel idegen a Magyar Polgári Párttól, idegen a magyar szellemi progresszió szellemiségétől. Úgy gondoljuk, hogy azok az emberek, akik így gondolkodnak, nem képesek felfogni, hogy milyen állapotban is van a magyar nemzet a XX. század végén a Kárpát-medencében. Nem akarják felfogni, hogy ez a közösség – a

magyar nemzet – mint közösség akar fennmaradni. Nem fogják föl, hogy mit jelent e közösség tagjának lenni és képtelenek az ebből fakadó érzelmeket, kihívásokat megérteni, megosztani. Ehelyett érthetetlen, durva agresszivitás tölti ki a lelküket és a gondolkodásukat a magyarsággal, a nemzeti érzéssel szemben. Ezért valahol csak sajnálni tudom őket.

– Bizalmatlansággal, egyenesen ellenségesen fogadták a magyar–magyar csúcstalálkozó közös nyilatkozatát, de magának a találkozóknak a tényét is, Pozsonyban és éppen így Bukarestben. Vajon csupán „belpolitikai” okai vannak ennek az ellenséges magatartásnak, a szlovákiai magyar parlamenti képviselők, a budapesti tanácskozás résztvevőinek címére hangoztatott üzeneteknek – ha nem tetszik, hagyják el az országot –, vagy mélyebb okai vannak az autonómia heves elutasításának, a magyargyűlöletnek?

– Én is hallottam olyan vélekedéseket, hogy ennek a nagy nyilatkozat-háborúnak háttérében belpolitikai gondok állanak, el akarják terelni a figyelmet a gazdasági és politikai kérdésekről. Én nem gondolom azt, hogy meghatározó módon ez állna a háttérben. Ez is egyik összetevője lehet a hisztériának, de nem a legfőbb ok. Az igazi okot sokkal inkább abban látom, hogy a szlovák és a román hatalom is az euroatlanti integrációs folyamat során mindinkább kezdi érzékelni, hogy a nemzeti kizárólagosságra épülő kisebbségellenes politikai vonalvezetésük hosszú távon tarthatatlan álláspont, és meg kell változtatniuk a kisebbségek beolvasztására irányuló politikájukat. A legjobbak egyébként, mint Miroslav Kusy professzor Szlovákiában vagy Gabriel Andreescu Romániában már ilyen véleményüknek is hangot adtak. A jelenlegi, hatalmat gyakorló szlovák és román körök ennek a terjedő álláspontnak az elutasításában, ennek a folyamatnak a nyomása alatt nyúszítanak. Véleményem szerint hisztériájuknak ez a legfőbb magyarázata.

– Nevezhetjük ezt megrögzött nacionalizmusnak. De vajon nem kellene ezzel nyíltan szembenéznünk, az óvatos, bátorítan kerülgetőzés helyett? Az elmúlt fél évszázadban a kisebbségi magyarságnak, de az anyaországnak is rengeteg kárt okozott az ellenünk irányuló nacionalizmusok letagadása.

– Ha felismerjük, mitől is tartanak igazán a román és szlovák hatalmi körök – amint az előbb mondtam –, akkor adódik egy következtetés számunkra. Mégpedig az, hogy nem szabad az ilyen hisztéria miatt megremegni, defenzívába vonulni. Az elmúlt hetek magyar nyilatkozatai, sajnos, tartalmaznak ilyen elemeket is. Említhetném példának a külügyminiszter úr stílusát, amely szerint a csúcstalálkozó közös nyilatkozata nem ütközik ebbe, nem ütközik abba, hogy ez csak politikai dokumentum, nincs jogi érvénye. Ezzel szemben nekünk bátran fel kell vállalnunk a csúcstalálkozó zárónyilatkozatában lefektetett elveket és törekvéseket. Defenzíva helyet el kell magyarázni a nemzetközi közvéleménynek és a szomszédos népeknek, hogy miért kell, mire kell az autonómia, hogy egyáltalán miért jelentős lépés a csúcstalálkozó nyilatkozata. És ha a magyar diplomácia ezt el tudja magyarázni tömören a nyugati partnereknek, akkor támogatást fogunk kapni tőlük is.

– A magyar külpolitika csapdahelyzetbe került, mivel a nyugati országok, illetve a nagyhatalmak az európai és NATO csatlakozásunk előfeltételéül szabják meg, tudomásom szerint, a szomszédainkkal való „békességet”. Ha ez a feltétel nemcsak ürügy – esetleg így akarják távol tartani a keleti országokat, elhárítani csatlakozásunk őket terhelő „költségeit” – akkor miként lehetne megmagyarázni a nyugati közvéleménynek a tényleges állapotokat, nevezetesen azt, hogy a kisebbségi és emberi jogok rendszeres csorbítása az oka viszonyaink rendezetlenségének, és ebben a legkevésbé Magyarország vétke?

– Én amondó vagyok, hogy itt csak látszólagos az ellentmondás. Az elmúlt két évben a magyar diplomácia saját sirját ásta meg azzal, hogy megkötötte a rossz magyar–szlovák alapszerződést. Önmagát hozta ezzel csapdahelyzetbe, mivel a nyugatiak eredetileg nem követték, noha gyakran emlegették a szerződés megkötését...

– Balladour francia elnökjelölt céljait szolgálta?

– Igen. Legalábbis Balladour választási kampányát kellett volna szolgálnia, a francia politikust a nagy békéltető pozitívumában állítva be. Miben áll a csapdahelyzet szerintem? Abban, hogy a magyar kormány az alapszerződéseket gyakorlatilag rendszeresítette a magyar külpolitika eszköztárában.

– Nem ezt követeli Nyugat?

– Nyugat azt várja el tőlünk, hogy Magyarország szándékai és törekvései békések és civilizáltak legyenek. Ugyanakkor nem várja el azt, hogy Magyarország tudomásul se vegye a létező, tényleges feszültségeket. Hadd emlékeztessék arra, hogy az Európai Unió egyelőre Ciprusnak és Máltának ajánlotta fel a csatlakozási tárgyalásokat. Cipruson pedig éppen elég nagy a kisebbségi feszültség. Ha olyan lenne a kisebbségi kérdés súlya Erdélyben vagy Szlovákiában, mint Cipruson, akkor szívhatnánk igazán a fogunkat. És mégis, az Európai Unió zöld lámpát adott Ciprusnak. Tehát, ami euroatlanti csatlakozásunkat illeti, arra kell törekednünk, hogy eszközeinkben civilizáltak legyünk, de egyben határozottan érvényesítsük nemzeti érdekeinket.

– Megítélése szerint, milyenek a magyar kisebbségpolitika távlatai, esélyei? Mi történik például akkor, ha a szomszédos országok valamelyike (vagy mindegyike) semmiképpen sem hajlandó az „európai útra” lépni, megadni kisebbségeinek a nemzeti, kulturális, autonóm jogokat?

– Ténylegesen fennáll a lehetősége annak, hogy Magyarország az elsők között kerüljön be az euroatlanti integrációs szervezetekbe, és nagy a valószínűsége annak, hogy sem Románia, sem Szerbia, de könnyen megeshetik, hogy még Szlovákia sem kerül be az első körben. Én azt hiszem, hogy fel kell készülnünk erre a lehetőségre. Súlyos problémák származhatnak abból, ha a kárpát-medencei magyarságot felkészületlenül éri ez az esemény. Például megindulhat ezekről a vidékekről egy nagy elvándorlási hullám Magyarországra, és megbotolhat az összhang a magyar kormányzat és a kisebbségi magyar legitim szervezetek lépései között. Mindezt megelőzendő egyeztetésre van szükség. Az egyeztetésnek végső soron alkuhoz kell elvezetnie. Az alkuban a határokon túli magyarság fölajánlhatja azt, hogy támogatja Magyarország euroatlanti csatlakozását, a magyar kormány pedig cserében fölajánlja azt, hogy milyen anyagi, politikai eszközökkel tudja és kívánja támogatni a határokon túli magyarságnak a szülőföldjén való megmaradását, az ezt szolgáló törekvéseket. Konkrétan szólva: integrációért autonómiát! A magyar kormány és a határokon túli magyarság alkujának ez lehetne a vezérmotívuma.

1996. július

BEKE GYÖRGY

A MAGYAR ISKOLA MILLENNIUMA ERDÉLYBEN

1996-ban két nagy történelmi eseményről emlékezünk meg a világ magyarsága: a honfoglalás 1100. és a magyar iskola fennállásának 1000. évfordulójáról.

E kettős évforduló arra készítet bennünket, hogy akár csak az 1896. évi millennium alkalmával, számba vegyük és ugyanakkor felmutassuk a világnak a Kárpát-medencében eltöltött több mint ezer év történetét, eredményeit, és előrevetítsük a jövőt. Az akkori és a mostani évforduló között kétségtelenül létező hasonlóságok mellett olyan lényeges különbségek vannak, hogy túlzás nélkül állíthatjuk: ma a magyarság merőben más helyzetben és viszonyok közepette éli meg ezt az eseményt, mint egy évszázaddal korábban.

Ez két alapvető okkal magyarázható: az egyik – mely nem csupán Magyarországra jellemző – az élet minden területén azóta végbement fejlődés, a másik viszont *sajátosan magyar*: bár akkor (1896-ban) is küszködni kellett a maga belső és külső problémáival, mégiscsak egy olyan államalakulat tagja volt (Osztrák-Magyar Monarchia), mely politikai, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt meghatározó szerepet játszott Európában. A 20. század első felében viszont kettő is olyan történelmi események zajlottak le – az első és a második világháború és az azokat követő békeszerződések – amelyek alaposan átrendezték az európai erőviszonyokat. Ezek következményeként Magyarország olyan súlyos vereségeket szenvedett, melyek következtében elveszítette korábbi pozícióját, az összmagyarságnak pedig mintegy harmada a kisebbségi sors valamely formájába került.

Bár a fenti változások egyenes következményeként az egykori tör-

ténelmi határokon kívülre szakadt magyarság kultúrája – és ezen belül iskolái – az anyaországtól sok tekintetben eltérő fejlődésvonalat követett, mégis, biztos állíthatjuk, hogy az *egyetemes magyar kultúra szerves része maradt*.

A magyar iskola fennállásának millenniuma nemcsak mementóul szolgál, de egyben arra is kötelezi a szakembereket, hogy a fenti változások, összefüggések szellemében közelítsék meg e kérdéskört. Ennek szükségességét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy térségünkben az utóbbi mintegy hét évtizedben a körötte kibontakozott, nemegyszer éles politikai konfrontációkba torkollott viták változatlan hevességgel nyúlnak át a mába.

Az erdélyi magyar iskolák történetét csakis e terület társadalmi, etnikai és nem utolsó sorban geopolitikai helyzetéből eredő általános kultúrtörténelmi sajátosságokkal összefüggésben érthetjük meg. Ezek nagyvonalakban a következők:

1. Az erdélyi magyar kultúra mint **entitás**, amely egyrészt történelmének fejlődésmenetéből, másrészt – de az előbbivel szoros összefüggésben – etnikai, lelkialkatbeli sajátosságaiból ered.
2. A **kettős kötődés**, amely az utóbbi hetvenöt évben vált jellemzőjévé és amelynek lényege, hogy kultúráját és intézményrendszerét döntő módon befolyásolta az a tény, hogy területi hovatartozása két olyan ország között váltakozott – az önálló államiság másfél évszázadát leszámítva (1542–1690) –, amelyeknek történelmi fejlődése, politikája, gazdasága, kultúrája a vitathatatlan közös vonások mellett lényeges különbségeket mutat.

Az iskolára kivetítve a fentieket: **tartalmában**, bizonyos mértékig **módszereiben** és nem utolsó sorban **fejlődésének irányvonalában** ugyanazon korban magán hordta saját jegyei mellett úgy az anyaországot, mint a román iskola bélyegét, míg szerkezetileg, szervezetileg mindig azon ország oktatási rendszeréhez kellett igazodnia, amelyhez területileg az adott időszakban tartozott.

Iskolahálózat

Románia mind a a trianoni, mind pedig a párizsi békeszerződésben kötelezettséget vállalt olyan jog- és intézményrendszer létrehozására, amely biztosítja a területén élő nemzeti kisebbségek teljes jogegyenlőségét, identitástudatának megőrzését. A történelem tanúsága szerint azonban ez *csak ígéret maradt*.

A magyar oktatás szempontjából az első érvágást az 1924-ben bevezetett *Angelescu-féle* törvény jelentette, amelyet a következő évtizedekben újabb és újabb hasonlóak követtek.

A II. világháborút követő első években a nemzeti kisebbségek szempontjából kedvezőbb politikai konjunktúrának köszönhetően kétségtelenül javult a helyzet: azon iskolák zömében, amelyekben a húszas-harmincas években – gyakran szintiszta magyar településeken – megszüntették a magyar nyelven folyó tanítást, ismét megjelentek a magyar tanerők és lassan normalizálódni kezdett az élet. Viszonylag rövid idő alatt ismét kialakult (helyreállt) a nagyobb-részt önálló magyar tannyelvű oktatási intézményhálózat, az óvodától az egyetemig. Így 1946-ban 1516 általános (elemi), 184 középiskola, 1 egyetem (kolozsvári Bo-

lyai Tudományegyetem 4 karral) és több főiskola (zene-, színművészeti, műszaki, gyógyszerészeti, agronómiai) állt a tanulni vágyó magyar ifjak rendelkezésére. Azonban *azzal párhuzamosan, ahogy az új hatalom politikai és gazdasági pozícióját erősödni érezte, fokozatosan kezdte megmutatni igazi arcát.* Ez az iskolák terén főképp abban mutatkozott meg, hogy mialatt a kommunista propagandagépezet a nemzetiségi kérdés „tökéletes” megoldásának igazolására lépten-nyomon a kisebbségek nyelvén folyó oktatás állandó fejlődését bizonygatta, a statisztikai adatok ennek épp az *ellenkezőjét* mutatták. Az önálló magyar oktatási rendszer lebontását a hatalom felül kezdte: 1958–59-ben a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetemet a „kulturális szeparatizmus” indoka alatt beolvasztotta a Babes Tudományegyetembe és ezzel mintegy „lefejezte” a magyar iskolahálózatot. De az alacsonyabb szintű oktatás helyzete is egyre szomorúbb képet mutat:

Általános iskola:

- 1946:** 1516 magyar tannyelvű iskola
1977: 1271 magyar tannyelvű iskola, melyből 555 önálló egység, 716 tagozat
1995: 1149 magyar tannyelvű iskola (a Román Kormány Nemzetiségi Tanácsának statisztikája szerint).
 1032 (a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének adatai szerint)

Tehát ötven év alatt (1946–1995) a magyar tannyelvű általános iskolák száma a hivatalos adatok szerint is (!) 367-tel (24,2%-kal) csökkent.

Középfokú oktatás:

Ez az előbbinél is siralmasabb képet mutat:

- 1946:** 184 iskola
1977: 112 iskola (39,12%-os csökkenés), melyből: 12 önálló egység, 100 tagozat
1989-ben egyetlen önálló magyar középiskola sem létezett Romániában!

Mindez oda vezetett, hogy 1989-ben a 358 715 magyar anyanyelvű

tanulóból 119 711 (33,33%) nem anyanyelvén tanult.

Népesedés

Felmerülhet a kérdés, hogy a fenti csökkentést nem a romániai magyar lakosság folyamatos csökkenése váltotta-e ki. Lássuk az utóbbi 36 év hivatalos népesedési statisztikáját:

- 1956:** 1 587 675 magyar nemzeti-ségű lakos
1966: 1 619 592 magyar nemzeti-ségű lakos
1977: 1 706 875 magyar nemzeti-ségű lakos
1992: 1 620 199 magyar nemzeti-ségű lakos

Tehát, bár a hivatalos adatok szerint az utóbbi 20 évben Romániában csökkent a magyar nemzeti-ségű lakosok száma (most itt ne firtassuk, hogy miért) mégis, 36 év alatt 32 524 lélekkel gyarapodott. Tény, hogy nagyon alacsony ez a mutató – mélyen az országos átlag alatt van –, de mégiscsak gyarapodást és nem csökkenést jelez.

Ha a demográfiai adatokat összevetjük az iskolák számának alakulásával, akkor könnyen megállapíthatjuk, hogy, míg a magyarság ha lassan is, de gyarapodott, addig az *anyanyelven tanulás lehetőségei rohamosan zsugorodtak.*

Káderpolitika

A mindenkori román politikai vezetés a magyar iskolák irányába folytatott iskolapolitikájának fontos taktikai eleme volt a káderpolitika. Ennek főbb jellemzői a következők voltak:

- a magyar pedagógusképzést szolgáló beiskolázási keretszám csökkentése,
- a magyar nemzetiségű tanárok kiszakítása anyanyelvű környezetükből és helyükbe a tanulók anyanyelvét nem ismerő román tanárok kinevezése, akik esetében „az oktatás a tanár nyelvén folyik elv” érvényesült,
- szüntesztá magyar iskolák élére román igazgatók állítása stb.

Különösen érzékenyen érintette iskoláinkat a magyar nyelvű óvónő- és tanítóképzés drasztikus el-sorvasztása: míg 1955-ben 10 magyar tanító-, illetve óvónőképző működött, addig 1979-től ez a szám kettőre (Nagyvárad és Székelyudvarhely) csökkent. Az így tendenciózusan előidézett szakemberhiány alapjaiban bomlasztotta meg a magyar oktatást. Főképp a szórvány-magyarság vidékein siettette alma matereink fokozatos legyengülését, majd pedig felszámolását, illetve a román iskolákba való beolvasztását. Ez legsúlyosabb következményekkel a moldvai csángók körében járt, ahol a tanítóképzés megszűnésének eredményeként az 1950-es évek végére az utolsó magyar osztályok is megszűntek. De sok más megyében is hozhatnánk hasonló példákat...

Szociálpszichológiai következmények

A szórványban élő magyarság körében bekövetkezett krónikus szakember (óvónő, tanító) hiányából adódó *kényszerhelyzet* egy igen veszélyes láncreakciót indított el: ha nincs magyar óvónő, vagy magyar óvodákban férőhely, a szülő kénytelen gyermekét román óvodába adni. S ha már román óvodába járt, akkor folytassa ugyanilyen elemiben...

Ehhez társul sok szülő, szociálpszichológiai szempontból megmagyarázható – *de el nem fogadható!* – ma is ható sajátos védekezési reakciója, mely maga is hozzájárult az anyanyelven tanulók számának csökkenéséhez. Nevezetesen az, hogy a különböző, állandó jellegű nyelvi, pszichés frusztráció miatt a szülők egy része úgy gondolta (-ja), hogy ha a gyermeke magyarul tanul eleve esélytelenné válik a továbbtanulásra és az életben való érvényesülésre. Más szóval: elvesztette bizalmát saját iskolája iránt.

A külső, felületes szemlélő azt gondolhatja, hogy 1989 után lényegesen javult a helyzet. A valóság azonban sajnos mást mutat, hiszen a több évtizedes korlátozások miatt támadt ürok néhány év alatt nem

tömhetők be, és mert az erős beidegződések, félelmek, kétségek megszűnéséhez is hosszabb időre, de főképp jobb társadalmi közérzetre van szükség. Ezt bizonyítják az utóbbi 2-3 év statisztikai adatai is, melyek szerint – bár az utóbbi öt év folyamán újabb 6 magyar óvó- és tanítóképző, illetve tagozat kezdte meg működését – a 2300 magyar óvónőnek 45%-a, a több mint 3300 magyar tanítónak pedig 34%-a szakképzetlen (ennek elenyésző hányada távoktatásos szakképzésben vesz részt), illetve a magyar elemisták több mint 25%-a román iskolába jár. (!?)

Hagyomány és tekintély

A korábban taglalt, hol nyílt, hol alattomos, direkt vagy indirekt korlátozásokon túlmenően a hatalom fondorlatosabbnál fondorlatosabb, gyakran egyenesen megalázó intézkedéseket foganatosított főképp a nagymúltú és tekintélyű, erős hagyományokkal rendelkező, széles vonzáskörű iskoláink *erkölcsi lerombolására*. Ebből a célból korlátozták vagy teljesen meggátolták hagyományaik gyakorlását, régi szimbólumaik használatát, néhány kivétellel (a nagyenyedi Bethlen Gábor, a marosvásárhelyi Bolyai Farkas, a kolozsvári Brassai Sámuel) megtiltották régi nevük használatát, stb. A számukra hátrányos nivellálás, uniformizálás, mindenféle másságuk megszüntetése, egykori szellemük „kilúgozása” következtében szinte teljesen elveszítettek sajátos arculatukat, „személyiségüket”.

Az igazsághoz tartozik viszont az a tagadhatatlan tény is, hogy ebben a tekintetben 1989 után lényegesen és kedvező irányba változott a helyzet.

Ezt bizonyítja, hogy az iskola neve ismét jelzésértékűvé vált: régi tanodáink többsége ismét viseli egykori nevét, sőt számos falusi és városi iskola is, amelynek eddig csupán sablon-neve volt, az egyetemes vagy a helyi magyar kultúra egy-egy neves személyiségének a nevét vette fel.

De ami ennél sokkal fontosabb: lassan, fokozatosan felélednek isko-

láink kiirtott hagyományai, sőt újak honosodnak meg, falaik közé – a mai korhoz igazodva – visszatér régi szellemük. Hinni szeretnénk, hogy ez a folyamat az időnként fel-fellépő retorziók ellenére is folytatódik.

Az erdélyi magyar iskolatörténet-írás szükségességéről

A tényleges magyar pedagógiai irodalom Apáczai munkássága folytán – amire mi, erdélyiek méltán vagyunk büszkék – a 17. században kezdődik, de jelentősebb neveléstörténeti munkák a 19. század 40-es éveigiig alig jelentek meg. A reformkorban és az 1848-as forradalom időszakában a holtpontról való elmozdulás jelei mutatkoztak, de aztán az önkényuralom alatt – bár jelent meg néhány színvonalasabb munka – a pedagógia-történetírás egészében véve mélypontra jutott. Erdődi János ezt így indokolja a *Neveléstan* című munkájában: „*Ez időszakban a kormány is meggátolt volna minden ilyennemű munkálkodást, amennyiben a sajtót és a tanügy minden irányát a maga céljainak szolgálatába szorította.*”

A kiegyezés utáni új politikai-társadalmi viszonyok, különösképpen a millenniumi évforduló időszakának lelkes hangulata, természetesen ösztönzően hatott a neveléstörténet-írásra is. Ennek köszönhetően a múlt század utolsó, és a 20. század első évtizede az egész magyar neveléstörténet legtermékenyebb időszaka. Az ebben a periódusban megjelent munkák közül természetesen jelentős számban találunk erdélyi vonatkozásúakat is, amelyek gazdag és pontos információik révén mind a mai napig szolgál(-hat)nak a kutatások alapjául.

A trianoni döntést követően Erdélyben a magyar iskolatörténet-írás szinte teljesen megbénult. Az itt vagy az anyaországban szórva nyosan megjelent munkák közül említést érdemel: *Bíró Vencel*: A kolozsvári római katolikus főgimnázium története. Kolozsvár, 1929,

Bisztray Gyula: Az erdélyi római katolikus Státus gyulafehérvári Majláth főgimnáziumának megalakulása. Arad, 1930, *Asztalos Miklós*: Az erdélyi állam iskolapolitikája 1556–1690. Lugos, 1929, *Jancsó Elemér*: Az erdélyi magyarság életsorsa nevelésügyének tükrében 1914–1934. Budapest, 1935, *Kornis Gyula*: Az elszakított magyarság közoktatás ügye. Budapest, 1927.

A kommunista éra négy és fél évtizede folyamán, de különösen annak utolsó másfél évtizede alatt a magyar oktatási intézmények történetének kutatását, objektív feltárását és közzétételét a *hatóságok különböző módszerekkel igyekeztek meggátolni*. Ennek ellenére a helyi cenzúrát kijátszva, vagy kompromisszumot kötve vele, ha kis számban is, de e tehetősebb iskolák – főképp évfordulóikra – a helyi nyomdákban jelentettek meg iskolamonomográfiákat. Ezekon kívül egyes kutatók is publikáltak ilyen tárgyú tanulmányokat, pl.: *Dankanits Ádám*: Az oktatásügy kezdeteiről Székelyföldön. Korunk, 1970, 9. sz. *Tonk Sándor*: Egy évforduló kapcsán a korszerű iskola-történetről. Művelődés, 1977, 25. sz., *Böjthe Jolán*: A kiseddévás kezdetei. Korunk, 1977, 9. sz. *Sebestyén Kálmán*: Kalotaszeg népoktatása a 15. századtól 1848-ig. Művelődéstörténeti tanulmányok, 1980. – hogy csak a legjelentősebbeket említsük.

Ezekhez hozzáfűzhetjük az anyaországban megjelent olyan szakmunkákat is, mint pl. *Beke György*: Régi erdélyi skólák. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989, *Kovács Péter*: Oktatásügy az erdélyi székelyeknél. In: A székely művelődés évszázadai, Panoráma, Budapest, 1988.

Az 1989-es fordulatot követően, a még fel-felbukkanó gáncsoskodások ellenére kétségtelen, hogy egészében nézve némileg jó irányba változtak a lehetőségek, és bizonyos fokú élénkülés tapasztalható az ilyen törekvésekben is. Azonban a fent vázolt körülmények miatt az erdélyi magyar neveléstörténetben igen sok a fehér folt, illetve az olyan terület és periódus, amely az előző kutatások nyomdokain haladva *kiegészítésre*, illetve *átértékelésre* vár. Sőt, ha figyelmesen áttekintjük a

szakirodalmat, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy iskolatörténet-írásunk több szempontból is a *huszonnegyedik órában* van. Íme az indokok:

1. Miközben iskoláink százai szűnnek meg, jónéhány jelentős kiterjedésű régió iskoláiról tudományos hitelességgel megírt munkák vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon régen – nyolcvan-száz évvel ezelőtt – láttak napvilágot. És itt ismét épp a tömb-magyarságtól teljesen elszigetelten (moldvai csángók), vagy Erdély peremvidékein (Bánság, Petrozsényi medence, a Déli- és az Északi-Kárpátok) vagy akár bel-Erdélyben (Beszterce-Naszód, Fehér megye, Szilágyság, Mezőség) szóróványban élőket kell említenünk, ahol leginkább ki vannak téve a lemorzsolódás illetve a teljes beolvadás veszélyének.
2. Ami az időbeliséget illeti: épp azokból a történelmi periódusokból találhatjuk a legtöbb fehér foltot, amelyek alatt a legnagyobb veszteségek érték oktatási intézményrendszerünket: a két világháború közötti, illetve a második világháború utáni évtizedekből.

Iskoláink múltjáról és jövőjéről medítálva gondolnunk kell tehát kultúránk eme „közkatonáira” is, hiszen hosszú évtizedeken, sőt év-

századokon át oly fontos szerepet játszottak sok-sok kis faluközösség életében, mégis az iskolatörténeti kutatásokban *méltánytalanul háttérbe szorultak*. A népoktatásunkat taglaló munkák legtöbb esetben egy-egy tájegységről vagy szélesebb régióról nyújtanak többé-kevésbé átfogó képet. Általános művelődéstörténeti szempontból ez így helyénvaló is. Ám mindegyik iskolának megvan a saját története, „életpályája”, amiből ez a kép összeáll. Tehát nem elengedő csupán statisztikai adatokba, táblázatokba foglalni őket, hanem iskolatörténet-írásunknak meg kell(-ene) találnia a módját annak, hogy monográfiák, adattárak, lexikon formájában *közhíccsé* téve történetüket, lépjenek ki a személytelenség homályából. Annál is inkább megérdemelnék ezt, mert az általános népszolgálaton túlmenően ők képezték a háttérrel, biztosították az utánpótlást a híres, rangos középiskolák számára és nem egy közülük lelki-szellemi bölcsője volt az *Apáczai Csere Jánosoknak*, a *Kőrösi Csoma Sándoroknak*... Az is kétségtelen, hogy legsürgősebb (volna) ez a gyűjtő, értékmentő munka a főútvonalaktól félreeső apró kis falvak, települések esetében, hiszen ezek is valamikor saját mikrokultúrával rendelkeztek, de az elnéptelenedés miatt többségük elvesztette fő lelki-szellemi forrását és támaszát: *iskoláját és templomát*. A gazdát-

lanná vált, omladozó falú osztálytermek, az elnémult harangú és orgonájú templomok szomorú jelei annak, hogy *e kis közösségek bizonyára végnapjaikat élik*. S ez a folyamat is a szászág mellett a *szóróványban élő magyarság körében a legerősebb*...

A kutatások szempontjából igen súlyosan esik a latba az a tény is, hogy a korábban említett területekről, illetve időszakokból egyrészt az irattári, levéltári anyagok nehéz hozzáférhetősége, másrészt a tárgyi emlékek pusztulása és nem utolsósorban az adatközlők kihálása miatt egyre nehezebb megfelelő mennyiségű megbízható információhoz jutni, amelyek ily módon, ha össze nem gyűjtjük őket, *örökre eltűnnek* az idő süllyesztőjében, magukkal víve kultúránk eme részének emlékét is.

Egy ilyen méretű munka természetesen meghaladja a hivatásos kutatók teljesítőképességét és csak jól megszervezett, széleskörű összefogással lehet(-ne) eredményes. Az 1989-es fordulatot követően – épp alulírott kezdeményezésére – a Székelyföld szívében – Hargita és Kovászna megyékben – történtek konkrét lépések ebbe az irányba (*iskolatörténeti adattár, lexikon, monográfia gyűjtemény összeállítása*). Mivel azonban a kezdeményezés sajnos nem talált sem kellő visszhangra, sem pedig támogatásra az illetékes szervek, szervezetek részéről, az ügy – reméljük, csak egyelőre – megfeneklett. Ugyanakkor ellenpéldaként említhetjük, hogy egy lelkes brassói csoportnak köszönhetően a barcasági iskolákról egy példaértékű, színvonalas, szép munka látott napvilágot 1992-ben (*Magyar iskolák a Kárpát-kanyarban*). Ez is bizonyítja, hogy érdeképviseleti és kulturális-tudományos szervezeteink, egyesületeink által megszervezett, átfogó akcióval a magyar neveléstörténet számára meg lehet menteni, ami még menthető. Kós Károllyal szólva „*Lehet, mert kell!*” Mert anyanyelvű iskoláink jelenéért és jövőjéért vívott mindennapi küzdelmünkhöz múltjukból meríthetünk hitet és erőt.

„A saját sorsunkat kovácsoljuk, az élettől csak annyi kegyre számíthatunk, amennyire tőle makacs kitartással, megbonthatatlan összefogással, céltudatos és szívós munkával ki-kényszerítünk. Kényelmes napokról nekünk le kell mondanunk: harcok idején, történelmi fordulóban eszmék és népek elkeseredett mérkőzésekor születünk, de a nagy időkhöz nagy nemzedék kell, s megéri, hogy a szerepet vállaljuk, összefogjunk, mint még soha, s a nyomasztó jelenben is tántoríthatatlanul dolgozunk és mindent megtegyünk a szent célért, azokért, akik utánunk következnek.”

Márton Áron

SZABÓ K. ATTILA
Székelyudvarhely

Kárpátaljai magyar iskolák a változó időben

1920–1944. Egyszer fent, egyszer lent

A régió iskolázásának alakulását döntő módon befolyásolták azok a politikai-társadalmi változások, amelyek az első világháború végétől e területen végbementek. 1919-ben a Saint-Germaini szerződés értelmében Kárpátalját – a történelmi Magyarország Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéinek nagyobb részét – a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták Podkarpatska Rus néven. 1938 november és 1939 márciusa között e terület újra Magyarországhoz került. A magyar közigazgatás Kárpátalja magyarok lakta részeit – az Ungvár-Munkács-Nagyszőlős-Técső vonaltól nyugatra – Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékhöz csatolta, a ruszinlakta területeket az említett vonaltól keletre a ruszin autonómia kilátásba helyezésével az ún. *Kárpátaljai Kormányzóság* fennhatósága alá rendelte. E sajátos politikai felosztáshoz igazodott az akkori Kárpátalja iskolahálózata is.

A terület legrégibb középiskolája az *ungvári gimnázium* volt (1646-ban alapították), mely a csehszlovák időszakban ruszin, 1939-től magyar-ruszin tannyelvű lett. Később a fiúgimnázium különvált magyar és ruszin gimnáziumra, a leányosztályok számára pedig külön leánygimnáziumot létesítettek. A *munkácsi gimnázium*, mely 1890-től működött a csehszlovák időszakban szintén ruszin nyelvű lett cseh tagozattal, 1938-tól pedig magyar-ruszin iskolává vált. 1940-ben két önálló – magyar és ruszin – gimnázium létesült. Egyedül a *beregszászi gimnázium* tarthatta meg magyar osztályait csehszlovák időszakban, 1938/39-től pedig teljesen magyar tannyelvűvé vált. A *huszti gimnázium* 1921-től ruszin tannyelvű intézmény, 1929-től cseh párhuzamos osztályokkal, 1939-től ruszin-magyar tanítási nyelvel. Kárpátalján a magyar időkben három tanítóképző működött: Ungváron görög katoli-

kus kántortanítóképző (1793-tól) és görög katolikus tanítóképző (1902-től) valamint Munkácson állami vegyes magyar és ruszin tanítóképző (1914-től).

Összesítve az adatokat Kárpátalja iskolahálózata az 1943/44-es tanévben a következő képet mutatta: 7 gimnázium, 18 polgári és 543 népiskola.

1941 februárjában megjelent Teleki Pál miniszterelnök rendelete „a nyelvi kisebbségekhez tartozó gyermekek népiskolai oktatásáról”, mely a nemzetiségek számára biztosította az anyanyelvi oktatást.

E rendelet értelmében a magyar iskolákban is tanították a ruszin nyelvet. (Erdélyben a magyar gimnáziumokban a románt oktatták!).

Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a magyar tanügyi igazgatás és a nemzetiségek kapcsolata felhőtlen volt. Az 1942/43-as tanév folyamán például, amikor a ruszin gimnáziumokban elégedetlenségi hullám vonult végig, több nevelőt elbocsátottak, diákot kizártak az iskolákból.

1944: A szovjet oktatási rendszer bevezetése

Az 1944-es esztendő döntő változást hozott Kárpátalja életében, szeptember-október hónapokban a terület szovjet fennhatóság alá került. 1944. november 27-én a Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságainak első kongresszusa kimondta Kárpát Ukrajnának Szovjet Ukrajnával való „újraegyesülését”. 1946 januárjában pedig megalakult a Kárpátontúli terület az Ukrán SZSZK kötelékében. (Az „újraegyesítést” a szovjet történetírás évtizedeken keresztül történelmi tényként igyekezett elfogadtatni, amellyel a szovjet uralom jogosságát próbálta igazolni!).

A második világháború okozta pusztítások a régió lakosságának sok szenvedést hoztak. Ezekben az években jelentősen megváltozott a terület etnikai összetétele, a belső migráció,

betelepítések és emigráció mellett ehhez hozzájárultak a felnőtt magyar férfilakosság szibériai kényszermunkára hurcolása, a német családok kitelepítése.

A jelentősebb nemzetiségek számaránya a következő módon változott: 1941-ben 502 329 ruszin, 245 285 magyar, 78 272 zsidó, 13 244 német élt e területen, 1946-ban 527 032 ukrán, 134 558 magyar, 6 998 zsidó és 2 774 német.

Kárpátalja tanügyének irányítása a Munkácson működő Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa közoktatási hivatalának kezébe került. Az új hatalom minden átmenet nélkül bevezette a szovjet oktatási rendszert. A magyar nyelvű tanítást a gimnáziumokban betiltották, az iskolákban zárolták az „idegen nyelven” (magyarul) írt tankönyveket, szemléltető eszközöket. A Szovjetunióból orosz nyelvű tankönyvek érkeztek, amelyeket azonban nyelvismeret hiányában a magyar iskolákban használni nem tudtak. (Az orosz nyelv gyakorlására az alkalmanként megjelenő újságok szolgáltak).

1944 decemberében összesen 5 gimnáziumban, 18 polgári iskolában és 327 népiskolában folyt a tanítás. A népiskolák közül mintegy 40-ben volt magyar nyelvű oktatás. Ebben az időben Kárpátalja magyarsága az anyaországgal semmilyen kapcsolatot nem tarthatott fenn, a teljes elzártság és kiszolgáltatottság állapotába került.

Államosítás, átszervezés

Az 1945-ös esztendő újabb változásokat hozott: áprilisban államosították az iskolákat, júliusban pedig teljesen átszervezték a közoktatási rendszert, megszüntették a népiskolákat, polgári iskolákat és gimnáziumokat, helyettük négyosztályos elemi, hétosztályos kisközép valamint tízosztályos középiskolákat szerveztek. Ekkor létesült a régió első egyeteme az ungvári kárpát-ukrán egyetem.

Az 1945/46-os tanévben 82 magyar tannyelvű elemi iskola (7137 tanulóval) és 16 hétéosztályos magyar iskola (4671 tanulóval) kezdte meg működését. A magyar iskolák hálózata az elkövetkező évtizedben a következőképpen alakult:

Tanév	Elemi	Hétosztályos	Tízosztályos
1947/48	77	24	–
1950/51	46	55	–
1951/52	36	60	–
1953/54	35	59	4
1954/55	35	54	9

1953-ban megnyíltak az első magyar nyelvű középiskolák, de ezzel egyidejűleg – az orosz nyelv jobb elsajátítása érdekében – a magyar tanulók számára a magyar iskolákban orosz és ukrán osztályokat indítottak. Az örömből ürmögve – a magyar középiskolák tulajdonképpen „vegyes” iskolák lettek. Megkezdődött a magyar családok meggyőzése arról, hogy: gyermekeik jobban érvényesülnek majd az életben, ha orosz iskolába járnak.

Az 1954/55-ös tanévben az I–X. osztályban az orosz nyelv és irodalom órák száma meghaladta az anyanyelv és irodalom órák számát.

A magyar iskolák végzősei gyakran találták magukat szembe különböző adminisztratív akadályokkal: az

érettségien az írásbeli feladatokat csak orosz nyelven közölték, orosz nyelv és irodalomból a tételeket nem a magyar iskolák tantervei alapján állapították meg stb.

Pedagógushíány is jelentkezett, az 1957/58-as tanévben a magyar nyelvű iskolák 1066 pedagógusa közül csak 655 volt magyar nemzetiségű. (A nem magyarok közül többen nem ismerték az oktatás nyelvét!)

Kárpátalja iskoláiban nagy gondot jelentett a megfelelő tankönyvek hiánya. A tankönyvek többsége orosz fordítás volt, amelyekben az eredeti nyelv szabályaihoz való értelmetlen ragaszkodás gátolta a magyar irodalmi nyelv elsajátítását.

1947-ben jelent meg az első eredeti magyar nyelvű ábécéskönyv. Ebben az esztendőben látogatott Moszkvába Ortutay Gyula közkutatási miniszter, aki a hírek szerint „új demokratikus általános iskolai tankönyveket” hozott magával, ezekről azonban Kárpátalján tudomást sem szereztek. Ezekben az években a magyarországi könyvek, újságok nem juthattak el ebbe a régióba.

1954-ben megjelent az első irodalmi olvasókönyv, ennek anyagát többnyire szovjet írók művei alkották, a magyar irodalmi anyag a könyv egynegyedét tette ki. A történelem tanítása a Szovjetunió és az egyetemes történelem tanítását jelentette, Magyarország történetéről még ez utóbbi keretén belül sem történt említés.

A magyar tanítóképzés gondja igen nehezen oldódott meg. 1947/48-ban a Huszti Tanítóképzőben indult ilyen képzés, de 1950-ben a magyar csoportot áthelyezték a Munkácsi Tanítókép-

zőbe. 1953-ban az Ungvári Tanítóképző Főiskolán magyar nyelv- és irodalom kar létesült, azonban az intézmény a következő évben megszűnt. A magyar szakosokat átvette ugyan az ungvári egyetem, de orosz szakra (!) igaz, hogy fakultatíve magyar nyelvet és irodalmat is hallgathattak 1959-ig, amikor ez a lehetőség is megszűnt.

Végül 1963-ban az ungvári egyetemen megnyílt a magyar nyelv és irodalom szak, mely 1965-ben önálló tanszéket kapott.

Biztató jelek (?)

A szovjet iskolapolitika „eredményeként” a magyar iskolák tanulójának létszáma fokozatosan csökkent, az 1966/67 tanévi 21,8 ezrelékről az 1988/89. tanévre 17,1 ezrelékre. A folyamatra jellemző, hogy ez utóbbi említett tanévben a beregszászi járásban az orosz iskolák tanulójának 60,8 százaléka, az ukrán iskolák tanulójának 35 százaléka magyar nemzetiségű volt. Kárpátalján ma a lakosság 13,7 százaléka magyar, a tanulóknak csupán 8,5 százaléka.

A demokratikus változások azonban lassan a nemzetiségi iskolázás terén is éreztették hatásukat. 1988-ban az ungvári állami egyetemen megengedték, hogy a magyar iskolák végzettjei anyanyelvükön felvételizzenek. Az 1988/89-es tanévtől kezdve pedig Kárpátalja 15 magyar tanítási nyelvű középiskolájába bevezették a magyar történelem tanítását. 1990-től az ún. vegyes iskolák folyamatosan megszűntek, újranyitottak korábban bezárt magyar iskolákat, sőt a második világháború után először a szórvány területeken is nyíltak magyar iskolák.

A magyar nyelvű tanárképzés gondjainak enyhítésére lehetővé vált, hogy a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Beregszászon kihelyezett tanárképzőt működtethessen, ahol négy szakon folyik a képzés.

Minden állam demokratikus fejlődésének egyik mutatója a területén élő nemzetiségek jogainak – köztük az anyanyelven való iskolázás jogának – biztosítása. Kárpátalján vajon megvalósul-e a magyar nyelvű oktatás az óvodától a szakközépiskolán át a felsőoktatásig(?), hiszen csak ez teszi lehetővé számára az értelmiségi utánpótlás biztosítását, a szakemberképzést, egyszóval nemzeti identitástudatának megőrzését.

SEBESTYÉN KÁLMÁN

1 cm = 20 km

Kárpátalja magyarlakta helységei

EGY „LEGENDÁS” KISEBBSÉGI TÖRVÉNY-TERVEZET

Az MNSZ szakemberei előtt két – a különböző román kormányok által kidolgozott, de a joggyakorlatban nem alkalmazott – kisebbségi státútum volt ismert.

Az első még 1938-ban jelent meg. Ez nem egyetlen alaptörvény, hanem három egymástól eltérő jogi intézkedés volt: májusban felállították a kisebbségi főkormánybiztosságot, azután három hónap múlva megjelent a rendelet végrehajtási utasítása, majd végül elkészült egy minisztertanácsi jegyzőkönyv, mely a különböző minisztériumoknak szóló, a kisebbségekkel kapcsolatos irányelveket tartalmazta. A korabeli szakirodalom megállapítása szerint ez az ún. státútum nem képezett alaptörvényt és egyetlen intézkedését sem ültették át a gyakorlatba: kizárólag a külvilágnak szólt. (Csehszlovákia előrelátható szétválása miatt Románia joggal tartott attól, hogy egy esetleges határváltoztatás vele kapcsolatban is fölmerülhet. Ezt természetesen szerette volna elkerülni, ezért ezzel a „jogi blöffel” Anglia és Franciaország előtt azt akarta bizonyítani, hogy képes békés, törvényi úton rendezni a kisebbségeinek a problémáját.)

1944. november 12-én Vinogradov tábornok – az Észak-Erdély egy részébe visszatért román csendőrség és az ún. Maniu-gárdisták atrocitásaira hivatkozva – a romániai Szövetséges Ellenőrző Bizottság nevében kiutasította Észak-Erdélyből a román közigazgatást. Ezek után a bukaresti kormányoknak mindenképpen be kellett bizonyítania a győztes nagyhatalmak előtt, hogy képesek normalizálni a helyzetet, képesek jogi úton megoldani a kisebbségi kérdést. Első lépésként november 14-én a Monitorul Oficialban megjelent az 575. sz. törvényrendelet, amellyel felállították a Kisebbségügyi Minisztériumot és az élére kinevezték Gheorghe Vlădescu-Răcoasa szociológust, aki az elkövetkező napokban, hetekben kidolgoztatott egy nemzetiségi/kisebbségi státútum-tervezetet. Az 1945. február 7-én megjelent törvényrel szemben a magyar szakembereknek, politikusoknak súlyos kifogásai voltak:

1) A törvény nyitva hagyta az állampolgárság kérdését. (Ez 1945-ben az

Az 1980-as évek vége felé, amikor a romániai magyar kisebbség helyzetének rendezése egyre égetőbb kérdéssé vált, Erdélyben és Magyarországon több kisebbségpolitikusnak az volt a javaslat, hogy a Ceausescu-rezsim bukása utáni demokratikus Romániában egyszerűen törvényerőre kell emelni a Magyar Népi Szövetség vezetősége által még 1946-ban kidolgoztatott nemzetiségi státútum tervezetét, mert az megfelelő lehetőséget nyújt a kisebbségi jogok maradéktalan gyakorlására.

egyik legsúlyosabb problémája volt az erdélyi magyarságnak, ugyanis a nacionalista hatóságok igyekeztek minél több erdélyi magyart kizárni a román állampolgárságból, az állampolgársággal nem rendelkezőket pedig kiutasítani az országból.)

2) Büntette a faji, vallási, nemzeti-ségi „elkülönülést”. (Vagyis a „szeparatizmust”! A törvényalkotók ezzel a kitéttel mintegy „megelőzték korukat”, hiszen a „nemzetiségi elkülönülés” elleni harc majd csak a negyvenes évek végének, ötvenes évek elejének lesz az egyik „harci jelszava”.)

3) A törvény szerint csak azon körzetekben, járásokban, városokban stb. használhatják hivatalosan is a kisebbségek az anyanyelvüket a közigazgatásban, igazságszolgáltatásban, ahol legalább 30%-nyi kisebbség él. (A szociáldemokraták 20%-nál javasolták meghúzni ezt a határt, míg az MNSZ-tervezetben már 15% szerepelt.)

4) A kolozsváriak egyik legfőbb sérelme az volt, hogy a törvény készítői tudomást sem vettek a '44 ősze óta fo-

lyamatosan működő kolozsvári Magyar Egyetemről, hanem a 22. § szerint „a szükségletekhez képest” a bölcsész és jogtudományi karokon magyar és német nyelvű tanszékek „létesítendőek”.

Ezek után joggal állapíthatták meg a kolozsvári szociáldemokraták a tervezetről: „ez kompromisszum a nacionalizmus és a szocialista államszemlélet között.” 1946. januárjában az RSZDP Országos Magyar Bizottsága a párt központi vezetőségének elküldött, 18 oldalas „javaslatételben” a magyar kisebbség szinte minden sérelmére kitértek.

Státútum végrehajtására sem került sor. Emiatt, és mert a törvénnyel szemben egyébként is sok kifogása volt az erdélyi magyar politikusoknak, a sajtóban többször fölmerült, hogy szükség van egy új nemzetiségi/kisebbségi törvény kidolgozására. „Külső ösztönzés” kellett ahhoz, hogy az MNSZ vezetősége megbízást adjon a szakértői munka elkezdésére.

A státútum tervezet kidolgozásának egyik közvetett előzménye az volt, hogy az MNSZ „százas” intézőbizottságának 1945. november 15-18. között Marosvásárhelyen megtartotta ülését – Petru Groza és Luka László nyomására – az erdélyi magyarság nevében kiadtak egy nyilatkozatot, amelyben kijelentették, hogy az erdélyi magyarság nem érdekelt semmilyen határváltoztatásban. A kiáltvány közzététele után óriási volt a felháborodás, és az értelmiség, de az „egyszerű tagság” egy része is hátat fordított a szervezetnek, és az MNSZ komoly bizalmi válságba került.

Ezek után kapóra jött, amikor Kurkó Gyárfás Bukarestből biztatást kapott egy új státútum elkészíttetésére...

1946 tavaszán nemcsak a Groza-kormány, hanem a határ mellett lakó románság is bizonytalan volt, attól tartott, hogy mégiscsak sor kerül bizonyos mérvű határváltoztatásra. Ebben a helyzetben a Groza-kormány úgy gondolhatta, hogy Párizsban „jó pontot” kaphatnak, ha majd a békedelegációjuk letesz az asztalra egy, az MNSZ szakértői által kidolgozott új nemzetiségi státútumot. (Május elején Bukarestben a pártvezetés szándékait illetően jól tájékozott

és „vonalas” kommunista Bányai László Gyöngyössi Istvánnal, a bukaresti Magyar Politikai Misszió tanácsosával folytatott egyik beszélgetésben különösen tűnő kijelentéseket tett: „Esetleg elérhető volna Románián belül egy *közigazgatási autonómiával* felruházott, teljesen magyar jellegű Székelyföld megteremtése.” A szórványmagyarságról szólva kijelentette: „itt csak *individuális* jogok biztosításáról lehet szó...” – ez is arra utal, hogy az RKP vezetősége és Groza ekkor *taktikai megfontolásból* valóban szorgalmazta a „magyarkérdés” jogi úton történő rendezését.)

1946. április végén Kurkó Gyárfás, a bukaresti tárgyalásairól Kolozsvárra visszaérve magához hívatta Demeter Jánost, a Népi Szövetség egyik alelnökét, a Bolyai Tudományegyetem jogi karának dékánját és „*felsőbb, politikai sugalmazásra célozva*” felkérte, hogy sürgősen, másnap estig (!) szerkesszen meg egy nemzetiségi törvénytervezetet. (Ugyanilyen felkérést adott át Kurkó Berivoy Jánosnak is, a szövetség egyik jogi szakértőjének.) Demeter visszaemlékezése szerint a Berivoy és az általa összeszerkesztett szöveget az MNSz vezetősége „a bukaresti központi politikai és kormánysszervek” elé terjesztette, amelyek szintén megtették az „észrevételeiket”... Ezután a tervezetet 1946. június elején megvitatták az MNSz jogügyi tanácskozáására összehívott szakemberek is. (Itt olyan elismert szakemberek is jelen voltak, mint Balogh Artur, vagy Buza László.) Csakhogy az értekezlet előtt a résztvevők még nem ismerték a tervezet szövegét, csak a tanácskozáson kapták kézhez! A pár nap alatt elkészült tervezet *nem került érdemi megvitatás alá*, a résztvevőket azzal nyugtatgatták, hogy a vezetőség még tovább „finomítja” a szöveget. Végül több helyen is kardinális változást hajtottak végre az eredeti szövegen, míg az az 1946. június végi székelyudvarhelyi MNSz-kongresszus elé került. Ezen aztán hiába hívta fel Nagy Géza a résztvevők figyelmét néhány alapvető hiányosságra, a kongresszus amely olykor a későbbi sztálinista népgyűlések hangulatát idézte – lelkesen megszavazta a szöveget. Az MNSz „hívó” kommunista vezetői számára a bármiféle jogi garanciáknál fontosabbak voltak azok a „személyi garanciák”, amelyeket számukra az RKP vezetői jelentettek...

Feltehetően a bukaresti „észrevételek” miatt néhány lényegesebb változtatás történt az eredeti szövegen:

Nem szerepel az *anyanyelv* magánérintkezésben (levelezésnél, telefonálás-

nál stb.) történő használatának szabályozása, pedig akkor ez a probléma szinte mindennapos volt, mivel a román posta nacionalista alkalmazottai több miniszteri utasítás után sem mindig voltak hajlandók felvenni a nem román nyelvű táviratokat.

- Az MNSz kongresszusán jóváhagyott változatból – szemben a korábbival – kimaradt az *egyházak istentiszteleti és ügyviteli nyelvéről* szóló intézkedés, valamint „*elfelejtkeztek*” a *felekezeti iskolákról* is.
- Bár az 1945. februári statútum is szól róla, ám ennek ellenére kimaradt az az intézkedés, hogy a kisebbségekhez tartozó állampolgároknak a *családi nevét* abban a formában kell a hivatalos iratokon (anyakönyv stb.) feltüntetni, ahogy azt az illető kisebbség nyelvén írják.

A közhivatalokban történő *anyanyelvhasználatot* ahhoz köti, hogy az illető kisebbség(ek) számaránya az adott településen, járásban, megyében legalább 15% legyen. Az is benne maradt a végső változatban, hogy mindazok a szomszédos megyék, amelyekben legalább 65%-os a nem-román népesség aránya (tehát Csík, Udvarhely és Háromszék megyék) közös szervezetet alkothatnak. (A korábbi változatban még *jogi személyiséggel rendelkező szövetségbe* tömörülhettek!) Ehhez a „közös szervezethez” csatlakozhatnak mindazon, a szervezettel szomszédos járások, városok, falvak, amelyekben a nem-román népesség aránya szintén legalább 65%. (Az is kimaradt a végső változatból, hogy ezt a csatlakozást a lakosság többségének „akarat-megnyilvánulása” alapján határozzák el.) Mindezek a fenti lehetőségek (!) tulajdonképpen a székely autonómia létrehozásának igen burkolt megfogalmazását jelentik.

– Az egyik igen lényeges eltérés, hogy az első változatban – még ha burkoltan is – de megfogalmazódott az az igény, hogy Erdélyben a *magyar nyelv a második hivatalos nyelv legyen*: „Erdélyben és a Bánság területén... [a bíróságoknál, köztisztviselőkénél] *százalékarányra való tekintet nélkül* nyerne alkalmazást a magyar nyelv használata tekintetében”

- Eredetileg a tervezet 28. §-a *kötelezte* volna a nemzetiségi minisztériumot, hogy 3 hónapon belül állítsa össze a *nemzeti kisebbségek által is lakott helységek kataszterét*. (Bár a szövegben sehol sem szerepel, de ez a személyi elvű autonómia gyakorlatba ültetésének az egyik alapja.)

- A magyarság közművelődési és oktatási ügyeinek irányítására felállítandó *Közművelődési Tanács* eredetileg az *MNSz keretén belül* működött volna, azonban a végső változatban a Tanácsnak már csak az *MNSz parlamenti képviselői* lehettek volna a tagjai. Ugyancsak kimaradt az elfogadott tervezetből, hogy a Tanácsnak *előzetes véleményezési joga* van, és előzetes meghallgatása nélkül hozott intézkedések érvénytelenek. (Ez azért lett volna nagyon fontos, hiszen így – bár nem deklaráltan – az oktatásügyi-kulturális autonómia egyik eleme is megteremtődhetett volna.)
- Azt az intézkedést is elhagyták, amely előírta, hogy a nemzetiségi minisztérium élére mindig a legnagyobb létszámú nemzeti kisebbség (tehát a magyar) kerüljön. (Ez minden bizonnyal azért került a korábbi változatba, mivel a tervezet összeállítói még emlékeztek arra, amikor a szász Rudolf Brandsch vezette a kisebbségi alminisztériumot, amiben nem sok köszönete volt az erdélyi magyarságnak...)

A nemzetiségi minisztériumon belül megalakítandó *Nemzetiségi Tanács* (korábban: Bizottság) és a megyei tanácsok (bizottságok) a végső változatban már csupán egyfajta „*panaszforumok*”, míg korábban a sérelmes hatósági intézkedésekkel szemben felfüggesztő hatállyal rendelkeztek.

- A végső változatban már egy szó sem esik a még akkor is fennálló *magyar tanfelügyelőségekről*. Ugyancsak nem esik szó tételen azokról az állam kezelésében lévő iskolákról, ahol a kisebbségek nyelvén folyik az oktatás. Eredetileg a statútum kimondotta volna, hogy ezekben csak az *illető kisebbséghez tartozók* taníthatnak. (Ennek a jelentőségét az elkövetkező év, évtizedek fejleményei mutatják meg, amikor a magyar tannyelvű iskolákba a magyar nemzetiségű oktatók helyett magyarul többé-kevésbé tudó román oktatókat helyeztek, akik aztán hozzájárultak az iskola elromanizálásához.)
- A végső szövegbe már nem került bele a korábbi változat 49 §-ának rendelkezése sem: „*A nemzetiségi jellegű szervezetek* (pld. Kaláka, Szövetség stb.) megtartják jelenlegi szervezetüket...”
- Ugyancsak kimaradt az a korábbi rendelkezés, hogy a hadseregben

nemzetiségi osztály állítandó fel. (Egyébként a Budapesten elkészített székely autonómia tervezetben az is szerepel, hogy a székelyek *külön katonai egységeket* állíthatnak fel. Lásd a mai finnországi példát.)

- A tervezet mindkét változatában benne maradt, hogy a kölcsönös *határátlépések* elé akadályok nem gördíthetők. Groza propagandisztikus kijelentéseiben rendszeresen szerepelt a „határok légiesítésének” terve. Ennek ellenére már 1945 májusától visszahozták az útlevélkényszer, a párizsi békeszerződés aláírása után pedig olyan vasfüggöny gördült le a két ország között, mint a hatvanas évek magyar-osztrák határán...

A két változatot összehasonlítva az is szembeötlő, hogy a változtatások miatt a végső tervezet *kisebb terjedelmű lett*, az 51 cikkelyből álló szöveg lecsökkent 33 cikkelyre. Általában a tervezetek szövegszerűen *inkább óhajokat nyilvánítanak ki*, megengedő jellegűek, bár a korábbi szövegben több *tiltó* intézkedés is szerepel.

Az elfogadott tervezet hiányosságával Magyarországon is tisztában voltak. (Nékám Sándor, a bukaresti Magyar Politikai Misszió vezetője is igen élesen kritizálta azt, a budapesti külügyminisztériumnak küldött egyik jelentésében: „A statútum sok tekintetben *dilettáns ízü és elhamarkodott munkának* látszik: mintha nem a román módszereket napról-napra a saját kárukon tapasztaló emberek műve volna...”.) Mindezek miatt az MNSz-kongresszus után egy hónappal, július 27-én kelt átiratában Pásint Ödön miniszteri osztályfőnök azt javasolta Nagy Ferenc miniszterelnöknek, hogy kérjék fel az MNSz vezetőit: mindaddig, amíg a külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztálya által kidolgozott ún. *Kisebbségi Kódex* – mely nemzetközi garanciákkal is védte volna a romániai kisebbségek jogait – és a *székely autonómia-tervezet* Párizsban le nem kerül a napirendről, a bukaresti fórumok előtt *ne szorgalmazza az MNSz tervezetének elfogadását*. Párizsban azonban egyik budapesti tervezet sem került bele a magyar-román békeszerződés szövegébe...

Az MNSz statútum-tervezetének „utóélete” is azt bizonyítja, hogy annak az MNSz szakembereivel történő kidolgoztatása csak pillanatnyi taktikai húzás volt a bukaresti politikusok részéről. Az MNSz vezetősége ugyanis hiába „kilincselte” a statútum-tervezettel Bukarestben, kiderült, hogy arra már *nincsen*

szükség. (Egyes román napilapok ugyan még augusztusban is „tudni vélték” hogy a Groza kormány egy új statútumot készített el, ez a hír azonban „kacsának” bizonyult...)

Demeter Jánosnak a kolozsvári polgármesteri tisztségből 1946. augusztus közepén történő lemondatását is a „statútum-tervezetben való kezdeményező, ill. a tervezet megszerkesztésében való irányító szerepével” magyarázták. Egy másik értesülés szerint pedig Demetert a statútummal kapcsolatos magatartása miatt 1947 elején szinte „kirúgták” a pártból, végül azonban „megúsza” egy pártfegyelmissel. (Mindezek akkor válnak érthetőbbé, ha hozzátesszük, hogy a fanatikus sztálinista Bányai László – valószínűleg a korábbi változatban szereplő nemzetiségi kataszter miatt – már 1946. augusztus közepén azzal vádolta meg Demetert, hogy az egyfajta „népközösség”, „volksgeinschaft” felállítását akarta belecsempészni a tervezet szövegébe! Ez a vád akkoriban szinte a lefaszítással volt egyenlő...)

A statútum-tervezet másik híve, Kurkó Gyárfás az 1946. november 19-i választások után a kommunista többségű parlamenttel mindhiába próbálta meg a tervezetük szövegét elfogadtatni, a február 10-i párizsi békeszerződés aláírása után a bukaresti politikusok már semmi szükségét nem érezték annak, hogy az MNSz tervezetével „bíbelődjé-

A megtépett

nek”. Kurkót is hamarosan „megbüntették” az elvtársai: az 1947 novemberi temesvári MNSz-kongresszuson *leváltatták a szövetség éléről*.

A jogügyi tanácskozáson részt vevő szakemberek egy része 1947-től, illetve 1948-tól el kényszerült hagynia a pályáját, egyesek még börtönbe is kerültek, mint például a szociáldemokrata Pásztai Géza. Nagy Gézát, aki a tervezetet Udvarhelyen bírálta, már 1947-ben letartóztatták. A kommunistákra két évvel később került sor: november 3-án – többekkel együtt – letartóztatták Demetert Jánost és Kurkó Gyárfást is. A korabeli kolozsvári vélekedések szerint Demeter letartóztatásának egyik oka ismét csak a tervezet elkészítésében játszott szerepe volt...

Ha valaki *figyelmesen áttanulmányozza az MNSz nemzetiségi statútum-tervezetét*, (és egyfajta, az 1945–48-as évek iránti nosztalgia nem homályosítja el tisztánlátását) annak nyilvánvalóvá válik, hogy az a bukaresti politikai vezetés és az MNSz kommunista vezetősége között 1946-ban létrejött *pillanatnyi kompromisszum gyenge „terméke”* volt. (Hogy a végső változat mennyire nem hosszú távra készült, hanem szinte „alkalmi rögtönzés” volt, azt az is mutatja, hogy még a sajtópapír központi elosztásából történő részesedéssel is foglalkozik...) A statútum-tervezet egy *„átmeneti korszak”* – a parlamentáris demokráciából a kommunista totalizmusba történő átmenet – *hű lenyomata*. Az események későbbi alakulásához képest természetesen *akkor* ennek az alkalmazása is nagy előrelépés lett volna a kisebbségi jogok biztosítása felé. De egy parlamentáris demokráciában történő alkalmazása történelmi anakronizmus lenne...

Végezetül azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy még ez, a magyar kisebbség szempontjából „gyenge” – és a *pillanatnyi* bukaresti elvárásokhoz „igazított” – tervezet is abban a pillanatban elfogadhatatlanná vált a román politikusok szemében, amint megszűnt a külső „kényszerítő erő”, ugyanis Romániában *mindig csak akkor foglalkoztak a kisebbségi kérdés jogi úton történő rendezésével*, amikor az ország, a többségi nemzet valamilyen külpolitikai érdeke úgy kívánta. Az itt ismertetett két statútumra is igaz Számel Lajos budapesti jogtudósnak az, az RMDSz kisebbségi törvénytervezetéről elhangzott kijelentése, hogy: „*Ez a törvény azért született, hogy legyen és nem azért, hogy valami végrehajtható legyen.*”

IGAZSÁGOSABB ÉS TESTVÉRIESEBB VILÁGOT!

A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a magyar társadalomról

BEVEZETÉS

A körlevél megírásának indítéka; címzettjei

1. Az egyház hivatása az, hogy minden történelmi helyzetben hirdesse az Evangéliumot, megmutassa az utat az örökkévalóság felé, s ennek tudatában adjon szempontokat földi életünk alakításához. Ez a küldetés azt a felelősséget rója ránk, magyar katolikusokra, hogy Magyarország fennállásának 1100., a magyar kereszténység 1000. évfordulóján, az új évezred küszöbén *vegyük szemügyre hazánk jelenlegi helyzetét*, az itt élő emberek életét: azokat a reményteli esélyeket és lehetőségeket, amelyeket az 1989–1990-es politikai változások megnyitottak előttünk, de lássuk a társadalmat nyomasztó gondokat is.

2. Európa s benne Magyarország *mélyreható változásokon ment át* az elmúlt esztendőkből. A kontinens több országa, így hazánk is, visszanyerte szabadságát és függetlenségét. Saját kezébe vehette sorsának irányítását, s hozzáfoghatott egy emberibb, boldogabb jövő építéséhez. E változások láttán hálát adunk Istennek, s köszönettel gondolunk mindazokra, akik – minden fáradságot és kockázatot vállalva – ezt előkészítették és végrehajtották.

3. Magyarország történelmében is új szakasz kezdődött. 1989–1990-ben az a reménység töltött el sokunkat, hogy az évtizedeken át tartó idegen függőség és a diktatórikus egypártrendszer megszűnésével, a demokratikus jogállam megteremtésével jólét köszönt országunkra. Hamarosan azonban meg kellett tapasztalnunk, hogy az Ígéret Földje még messze van. Sokakat eltöltött az az illúzió, hogy a politikai szabadság automatikusan meghozza a boldogulást is. Évekbe telt, mire föl lehetett mérni, hogy az elmúlt évtizedek milyen pusztítást okoztak nemcsak a politikai, a társadalmi és a gazdasági életben, hanem az állampolgárok erkölcsi életében, értékrendjében is...

A Magyar Katolikus Püspöki Kar – ha megkésve is – ez év augusztusában körlevelet bocsátott ki. Ebből közöljük az alábbi részletet

4. Természetes, hogy a gyökeresen megváltozott társadalmi-politikai helyzetben sok, egymástól eltérő elképzelés alakult ki arról, hogy milyenné alakítsuk a születő magyar demokráciát. Az viszont igen sajnálatos, hogy több év elteltével sem sikerült közmegegyezésre jutni számos alapvető kérdésben, és *nem jött létre valódi társadalmi összefogás* az ország hosszútávú érdekeinek figyelembevételével. Még fájdalmasabb, hogy – a változásokkal együttjáró bizonytalanságokat is felhasználva – nemegyszer szembeesültek egymással az egyének és a különböző társadalmi csoportok érdekei. Sokan csupán a saját előnyeiket kívánták érvényesíteni, mások főleg csak azért küzdöttek, hogy a lehető legnagyobb rész jusson nekik a politikai hatalomból vagy a társadalom vagyonából, vagy éppen mindkettőből. E jelenségekben lehetetlen nem észrevennünk az elmúlt évtizedek politikájának következményeit. Az egyes embereket és csoportokat tudatosan elszigetelték egymástól, a társadalmi, köztük az egyházi szervezetek legnagyobb részét feloszlatták; a megmaradtak működését is akadályozták, a közéleti kapcsolatokat központi irányítás alá vonták: mindez a társadalom atomizálódásához és országos méretű bizalmatlansághoz vezetett.

5. A felsorolt tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy a sorsdöntő változások és a sok területen megindult öröndetes fejlődés ellenére az utóbbi években egyre súlyosabb válságtünetekkel is szembe kell néznünk. A Magyar Katolikus Püspöki Kar krisztusi küldetéséből fakadóan az országért érzett felelősségtudatától indítatva – kezdetől fogva figyelemmel kísérte az országban lejátszódó folyamatokat. Most immár to-

vább nem halasztható kötelességének tartja, hogy e történelmi sorsfordulón megszólaljon, s az *Evangélium fényében értékelje az ország gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetét*. Ezért fordul most körlevelével a katolikus hívekhez és minden jóakarátú magyar állampolgárhoz. Teszi ezt Krisztus akaratát követve s a II. Vatikáni zsinat szellemében, magáévá téve minden ember, az egész nép gondjait és örömeit: „Nincs olyan igazán emberi érzés; mely Krisztus tanítványainak szívében visszhangra ne találja (GS 1). Részt kíván venni közös gondjaink feltárásában, a megoldáshoz vezető utak keresésében, felkínálva azokat az értékeket és szempontokat, amelyeket az egyház társadalmi tanítása tartalmaz: „Különösen azt kívánom, hogy azokban az országokban ismertessék és alkalmazzák a társadalmi tanítást, amelyekben a létező szocializmus bukása után nagy az elbizonytalanodás az újjáépítés tekintetében” (CA 56) – írja II. János Pál pápa, s szavait különösen aktuálissá teszi közelgő második magyarországi látogatása.

6. Szavunkat elsősorban *híveinkhez* intézzük. Ám szólni kívánunk *az ország minden polgárához*, hívőkhöz és nem hívőkhöz egyaránt, akik szintén szívükön viselik hazájuk sorsát, s egy szabadabb és emberibb világ építésére törekszenek...

Különös súllyal szólítjuk meg az *értelmiséget*. Egyszerre fordulunk a keresztény értelmiségiekhez, emlékeztetve őket megkülönböztetett felelősségükre, de az értelmiségnek keresztényként nem elkötelezett részéhez is, hogy minél nagyobb egységben dolgozzunk közös céljainkért.

Az evangelizáció és a társadalom építése

7. Egyesek talán fölteszik a kérdést, hogy püspöki karunk miért szól hozzá társadalmi és gazdasági kérdésekhez, hiszen az egyház feladata az evangelizáció. Az Evangélium hirdetése azonban nem zárja ki, sőt szívesen magába foglalja azt a feladatot, hogy a keresztény közösség együttesen és egyes tagjain keresztül is fáradoz-

zon az emberek egyéni életének jobbításán, egy igazságosabb és testvériesebb társadalom építésén. „A társadalmi tanítás meghirdetése és terjesztése valóban hozzátartozik az egyház evangelizációs küldetéséhez, és része a keresztény üzenetnek, mivel feltárja ennek konkrét követelményeit a társadalmi életben, a mindennapi munkát és az igazságosságot folytatott harcot pedig a Megváltó Krisztusról való tanúságtétel részévé teszi. Ugyanakkor az egység és a béke forrása is azokban a konfliktusokban, amelyek gazdasági és társadalmi téren elkerülhetetlenül felmerülnek” (CA 5).

8. Az Evangélium nemcsak az egyénnek, hanem a társadalmaknak is Jó Hír:

(a) A világ szebbé és jobbá tétele a keresztény hivatás része. Krisztus megváltói műve, amely eredendően az emberek üdvösségére irányul, az egész evilági rend megújítását is magába foglalja. Az egyháznak tehát nemcsak az a küldetése, hogy megvigye az embereknek Krisztus üzenetét és kegyelmét, hanem az is, hogy áthassa és tökéletesítse az evilági dolgok rendjét az Evangélium szellemével (AA 5.).

(b) Ennek érdekében az egyház – különösen az elmúlt évszázad során – az evangéliumi értékek alapján törekedett arra, hogy irányt mutasson konkrét társadalmi kérdésekben is, vagyis ismételten fölemelte prófétai szavát. „Az egyháznak meghatározott emberi helyzetekben egyezni és közösségi, országos és nemzetközi szinten föl kell emelnie szavát, ezért valószínű tanítást, tanrendszert alakít ki, amely lehetővé teszi számára, hogy elemezze a társadalmi valóságot, véleményt mondjon róla, és irányelveket kínáljon a felmerülő problémák megoldására” (CA 5).

(c) A társadalmi tevékenységekben való részvétel általános, emberi és keresztény kötelesség. „Mindenkiben fel kell ébreszteni a szándékot, hogy kivegye részét a közös kezdeményezésekből” (GS 31). „Krisztus összes hívei érezzék át, hogy saját külön hivatásuk van a politikai közösségekben” (GS 75).

(d) Egy-egy országban az ott élő keresztény közösségek kötelessége az, hogy országuk helyzetét a valóságnak megfelelően elemezzék, az Evangélium fényénél megvilágítsák; hogy az egyház társadalmi tanításából merítve határozzák meg az elemzés elveit, a helyzet értékelésének szempontjait és a cselekvés irányait...

A körlevél célja és témái

9. Mára világossá vált: nemcsak politikai és gazdasági rendszerváltozás játszódott és játszódik le ebben az országban. Sok-

II. János Pál pápa is gyakran hívja fel a figyelmet egy „igazságosabb és testvériesebb világ” építésére

kal összetettebb, részint építő, részint viszont romboló események részesei vagyunk. Ezeknek áttekintése, rendszerezése, az okok földerítése, a megoldási lehetőségek felvázolása nélkül aligha alapozhatjuk meg a jövőt. Ahhoz, hogy az ország átalakulása hatékonyan folytatódhassék, számba kell vennünk, mit örököltünk az elmúlt évtizedekből. Ez jónéhány területen – elsősorban a gazdasági életben – legalább részben megtörtént, számos tekintetben azonban mindmáig feltáratlan maradt. Célunk nem az, hogy bűnbakokat keressünk, egyes személyeket vagy csoportokat kipellengérezzünk az okozott károkért, hanem az, hogy közös erővel dolgozzunk nemcsak az ország gazdasági, társadalmi, politikai életének, hanem értéktudatának (benne erkölcsi értékrendjének) átalakulásáért is; azért, hogy segíthessünk a jobb, emberibb élet megteremtésében mindenkinek, aki ebben az országban él, meg nem feledkezve a határainkon kívül élő magyarokról sem (A szerkesztő kiemelése).

10. Az emberért, mindnyájunkért kell összefognia hívőknek és nem-hívőknek. Ezt a közös fáradozást nem szabad kizárítani pártpolitikai érdekeknek. Amikor a Magyar Katolikus Püspöki Kar hallatja szavát, nem az egyház hatalmát kívánja növelni nem akarja ráerőltetni a társadalomra saját nézeteit, hanem felelősségtudatától indíttatva részt óhajt venni az ország építésében, keresi az egész társadalomnak hasznos cselekvés formáit, anélkül hogy közéleti szerepvállalása címén

beleártna magát a pártpolitikába. „Feladatánál és illetékességénél fogva az egyház semmiképpen sem elegendik a politikai közösséggel és nincs kötve semmilyen politikai rendszerhez...” (GS 76).

11. Levelünkben vázlatos leírását adjuk a jelenlegi magyarországi helyzetnek, természetesen a katolikus társadalmi tanítás fényében. A számos fölmerülő probléma közül a gazdasági, a politikai és a társadalmi életre, főként a szociális viszonyokra, végül a kultúra és a nevelés egyes kérdéseire irányítjuk figyelmünket. Mindezek a témák többnyire összefüggnek egymással, ezért elkerülhetetlen, hogy némelyikük – más-más megvilágításban több fejezetben is előforduljon. Mindegyik témával kapcsolatban először a jelenlegi magyarországi helyzet rövid leírását találja az olvasó. Ehhez kapcsolódik – a teljesség igénye nélkül – néhány, a keresztény emberképből és az egyház társadalmi tanításából levonható következtetés. Nyilvánvaló: az egyház hivatása nem az, hogy pontos cselekvési terveket dolgozzon ki korunk társadalmi, gazdasági és kulturális problémáinak megoldására. A felkínált szempontok és ajánlások azonban segíthetik a szakembereket és a társadalom valamennyi tenni akaró tagját a megoldások megtalálásában.

Gondosan törekedtünk arra, hogy megfogalmazásaink érthetőek legyenek mind híveink, mind a világ számára. Evilági életünkről szólunk, a hétköznapi ember nyelvén. Mondanivalóikat szakmai elemzések nyomán állítottuk össze, a közérthetőség kedvéért lehetőség szerint mégis igyekszünk kerülni a szaktudományok nyelvét.

12. Azt reméljük, hogy szavaink felkeltik híveink és a jóakarató emberek érdeklődését. Bízunk abban is, hogy tovább gondolják az itt olvasottakat; és ha szükségesnek látják, pontosabb, megfogalmazásokat adnak, hogy közösen gondolkodhassunk tovább a tényleges megoldások módjairól. A megoldások keresése során tudjuk majd a mi magyarországi viszonyainkra alkalmazni az egyház által elének adott keresztény tanítást, és megtalálni köztük azokat is, amelyeket sajátosan az egyház feladatának tekinthetünk. Bízunk benne, hogy az a közös munkálkodás, amelyet ez a körlevél ösztönözhet a mai magyar társadalom viszonyainak elemzésével, serkenti majd a keresztények felelősségvállalását önmagukért és embertársaikért, s elindít egy szélesebb körű társadalmi összefogást is azért, hogy az elemzést – az egyházon belül is – tettek kövessék, s Magyarország ritka történelmi esélyét kihasználva – a boldogabb jövő útján tovább lépjen.

AZ UNGVÁRI UNIÓ

350 éves a kárpátaljai görögkatolikus egyház

A mai Kárpátalján már a XVI. század első felében mindenfelé épültek pravoszláv fatemplomok, amelyek papjai Halicsból és Podoliából származó orosz népi prédikátorok voltak. A bizánci hit elterjesztését mindenekelőtt a rutén paphiány okozta, ugyanis az orosz pópák távol álltak az egyszerű nép szemléletétől. A nép viszont babonás tisztelettel vette körül az idegen miszticizmusba burkolózó görögkeleti papokat. A tanulatlan helyi igehirdetők, a „batykók” (atyácskák) kultusza csak hosszú évtizedek múlva fejlődött ki. A ruszin papok híveikkel együtt jobbágyokban éltek. Csak egy-két falu engedhette meg magának anyagilag, hogy papot hívjon a Kárpátok túloldaláról. A legtöbb település ezt úgy oldotta meg, hogy egy-egy eszesebb parasztleány valamelyik külföldről jött pópánál megtanult olvasni és elsajátította a szertartások végzését. Ezután fölszenteltette magát valamelyik pravoszláv monostorban, majd a falujában lelkészkedett. A XVI-XVII. században számos helyen előfordult, hogy öt-hat, néha még ennél is több szolgált egy-egy templom mellett. Hasonlóan műveletlenek voltak mint híveik, és nem is volt több becsületük. Lippay György esztergomi érsek 1654-ben ezt jelentette róluk Rómában: „Ezek a papok a néppel egyetemben a görög szertartást tartották ugyan, de egyébként a legtudatlanabbak, műveletlenek és tanulatlanok... Mint híveik, ők is barmok módjára irtózatossá bűnökben és az isteni dolgokról való mérhetetlen tudatlanságba merültek.”

Gyakran előfordult, hogy a földesurak a parasztpapokat az oltár előtt hurcoltatták el különféle jobbágyi szolgáltatások teljesítésére. Ha mindezeknek nem tettek eleget, akkor botbüntetéssel, vasraveréssel, sőt börtönnel sújtották őket. Ennek oka, hogy a ruszin papok felett a földbirtokosok uralkodtak nemcsak társadalmi, hanem egyházi vonatkozásban is. A munkácsi uradalmat – melyen a püspökség volt – *Koriatovics Tódor* 1414-ben bekövetkezett halála után *Lázarevics*, majd *Brankovics* szerb despoták kapták birtokul *Zsigmond királytól* (1387-1437), majd magyar főuraké lett. Egy ideig megint királyi birtok, és csak 1573-ban

Három és fél évszázaddal ezelőtt a hajdani észak-keleti Felvidéken a pravoszláv és a római katolikus egyház egyesülésével létrejött a görögkatolikus egyház. Az 1646. évi ungvári unió jubileuma kapcsán áttekinthetjük a napjainkban több mint félmillió ruszin és mintegy harmincezer magyar nemzetiségű hívőt tömörítő kárpátaljai görögkatolikus egyház születésének körülményeit.

került újra főúri kézbe. A *Mágócsy*, az *Esterházy*, a *Rákóczi* és más családok váltogatták egymást a birtokon. A munkácsi kolostort a kegyúri jog alapján kezelték, és miként a jobbágyokkal, annak lakóival is szabadon rendelkeztek. Vizsgálatok és ítéletek nélkül büntették meg, esetleg üzték el a püspököket és helyettük azt neveztek ki, akit akartak. A kolostor fenntartásáról gondoskodó falvak pénzét maguknak szedették be. A helyzetet súlyosbította, hogy a XVI. században az egyházmegye területén a munkácsin kívül nyolc nagy és több kisebb uradalom létezett, amelyek tulajdonosai szinte megbénították a püspöki joghatóság működését. A főpásztorokat pedig megakadályozták abban, hogy rendszeresen felkeressék az egyházközségeket, a papok munkáját ellenőrizték, mert mindezekben kegyúri jogaik megsértését látták. A földbirtokosok megakadályozták azt is, hogy a püspököket – akik egyben a munkácsi kolostor apátjai is voltak – a szerzetesek és a vezető beosztású papok vá-

lasszák meg. Gátolták azt a régi szokást is, hogy a püspök kijelölje utódját, akit a papság azután megválasztott. Kivétel volt Bereg vármegye – ennek területén volt a püspöki székhely, a munkácsi kolostor –, amely a püspököket a nemesei közé sorolta. A munkácsi és a többi vármegyei uradalmak birtokosai, valamint a szomszédos vármegyéék, ahol a püspök ruszin egyházközségei feküdtek, nem ismerték el a főpásztorok nemesi rangját és továbbra is jobbágyoknak tekintették őket. Társadalmi elismertségét az is ronthatta, hogy az alátartozó világi papok, a *batykók* felkészítésével és nevelésével foglalkozó intézményt a püspökség nem tudott fenntartani. A munkácsi kolostorban ugyan időnként működött alsóbb fokú tanintézet, de ebben csak a szerzetesek képzésével foglalkoztak és őket is lényegében csak a szertartások elvégzésére tanították meg az idősebb lelkészek, amit elegendőnek tartottak a felszenteléshez. A teológiában többnyire teljesen járatlanok maradtak.

Ebben a helyzetben a munkácsi püspökök a magyar királyhoz, majd a XVII. század legelejétől a kassai főkapitányhoz fordultak segítségért, akik a püspöki joghatóságukat támogató ún. *oltalomlevelet* adtak számukra. Ezek az okiratok felszólították a földesurakat, hogy ne akadályozzák a főpásztorok munkáját. Erre annál is inkább szükségük volt, mert az ország három részre szakadása (1541) után a püspökség területéből Ung és Zemplén vármegye a *Drugeth*-családé lett, de férfiágának kihalása után a birtok egyesült a *Bercsényiek* uradalmával. Bereg vármegyének a nagy része pedig a *Mágócsy*ak tulajdonába került. Az 1606. évi bécsi béke után a munkácsi egyházmegye területének többségét Erdélyhez csatolták. A munkácsi vár így az erdélyi fejedelmek magánbirtokává vált. A püspökség helyzetében változást jelentett, hogy *Bethlen Gábor* (1613-1629) és *I. Rákóczi György* (1630-1648) már nem oltalomlevelet, hanem püspöki kinevezést adott a munkácsi főpásztoroknak. Helyzetükön azonban keveset javított, mert továbbra is ki voltak szolgáltatva a földesurak, illetve a munkácsi várkapitány önkényének. Egyházmegyéjük

kormányzására ezután is kevés lehetőségük nyílt. Lényegében minden maradt a régi, a világi, vagyis a földes-úri hatalom változatlanul uralkodott az egyházi felett. A főurak tisztartói a falvakba kiszállva vizsgálták a papoknál, hogy tudják-e a legfontosabb imádságokat és a Tízparancsolatot. Nem volt véletlen, hogy a XVII. század elején az Észak-keleti Felvidéken is megindult az *uniós mozgalom*, melynek eredménye a munkácsi püspökség egyesülése lett Rómával.

Hasonló uniós törekvések jelentek ezidőben a magyarországi románoknál is, akiknek mintegy fele, a délszlávoknak pedig egy töredéke egyesült Rómával. Ezek különböző időkben és körülmények között történtek és zajlottak le, de valamennyit a *Basel-Ferrara-Firenzei XVII. Egyetemes Zsinaton* (1431-1445) meghatározott és 1439. július 6-án elfogadott alapelveken kötötték meg. Az egyezmények szerint a pravoszlávok elismerték a primátust, vagyis a Szentlélek a Fiútól is származik, a tisztítóhely valóságos létezését, illetve az ostya és a kovászos kenyér egyaránti használatát az Oltáriszentséghez. Mindezek fejében az ortodoxok változtatások nélkül megtarthatták a szertartásaikat és papjaik megkapták azokat a jogokat és kiváltságokat, amelyek megillették a római katolikus lelkészeket. Az unió egyik sarkalatos pontja a Filioque-tan volt, ugyanis az 1054. évi egyházszakadás, a skizma a Szentlélek származása dogmatikus kérdésére vezethető vissza. Az ortodoxia a Filioque-tan ma is a „latinok alapvető hittani tévedése”-nek tartja, mert a Bibliában János apostol evangéliumában (15. fej., 26. vers) a Szentlélekről félreérthetetlenül így olvastak: „...aki az Atyától származik”. Más ellentétek is keletkeztek, ezek közül a legfontosabb, hogy az ortodoxia elveti a pápai primátusról szóló katolikus tanítást is.

A munkácsi püspökség Rómával való egyesülésének kezdeti mozzanatait a rutén egyháztörténet kevéssé tárta fel, ezért csak következtetni tudunk arra, hogy mi volt az oka, és milyenek voltak elsődleges hatásai a rutén népre. Az alaposabb vizsgálódásból kitűnik, hogy az unió nemcsak vallási mozgalom volt, hanem elsősorban Tarasovics Bazil munkácsi püspök, az egyesülést a rutén nép és papság felemelkedése eszközeként is tekintette. De nem csak ez ösztönözte az unió útjának egyengetésére. A XVII. század elején az országban a katolicizmus újra megerősödött. Számos főnemesi család – közöttük ruszinok által lakott vidékek földbirtokosainak nagyobb része – újra katolikus hitre tért. Homonnai, huszti, szatmári, ungvári ferences, je-

A ballerina

zsuita és pálos szerzetesek telepedtek le a mai Kárpátalja területére, akik az eretnekeknek tekintett lutheránusokat, kálvinistákat és a skizmásoknak („szakadároknak”) nevezett keleti szertartásúakat is katolikussá igyekeztek téríteni. Természetesen a protestáns visszahatás sem maradt el, mert az erdélyi fejedelmek viszont – hasonlóan mint a magyarországi református hiten maradt földesurak – a kálvinista ruszin papokat támogatták és a ruszin jobbágysort reformátusokká akarták téríteni.

Ebben a helyzetben az uniót kezdeményezőket mélysegesen áthatotta az egyház egységének eszméje, amelyet tovább erősített a fenyegetettség érzése, amit a keleti szertartásúak körében megkezdett „térítés” is kiváltott. Másrészt hatással volt az eseményekre alakulására a szomszédos Lengyelországban korábban 1596-ban lezajlott breszti unió, amelynek következtében az ottani rutén papság felszabadult a jobbágysorból, ugyanakkor a keleti egyház szertartása sértetlen maradt.

Az Északkeleti Felvidéken az uniós kísérletek a XVII. század elején kezdődtek a már említett Tarasovics püspök törekvései előtt Ung és Zemplén vármegyék leghatalmasabb főurának, Homonnai Drugeth Györgynek a jóvoltából. Jobbágyainak túlnyomó része ortodox vallású rutén volt, akiknek követniük kellett volna katolikus hitre 1605-ben áttért urukat. A teljes erővel ezidőben folytatott magyarországi rekatolizációs mozgalom körülményei között szinte természetes volt, hogy

Drugeth 1613. szeptemberében a birtokaira hívta Atanaszij *Krupeckij* premysli keleti szertartású katolikus püspököt két jezsuita szerzetes kíséretében, A három térítő Ungvár és Homonna környékén kezdte meg az uniós munkát elsősorban ruszin papok körében, mondván, a nép úgyis vakon követi majd őket az egyesülés útján. Egyes – nem bizonyított – adatok szerint félszáz Homonna-környéki batykó csatlakozott hozzájuk a várható előnyök reményében, feltehetően minden belső meggyőződés nélkül. Krupeckij a következő év tavaszán, 1614. pünkösdjén egy Mária-zarándokhelyen Krasznibrodon egy kápolna helyén Drugeth által a Szentlélek tiszteletére épített új templom felszentelésekor akarta kihirdetni az uniót. Tizenháromezer ember gyűlt össze. A püspök a templomban tolongó zarándokokat kiküldette, a kapukat bezáratta, hogy zavartalanul tudják a szentelést előkészíteni. Az uniót ellenzők azonban megjelentek az ünnepségen és fellázították a tömeget. A feldühödött emberek botokkal támadtak a püspökre és kíséretére, akiket csak Drugeth gróf fegyveresei tudtak kimenteni szorult helyzetükből.

Az első uniós kísérlet kudarca után két évtizeddel, Tarasovics Bazil munkácsi püspökké való kinevezésével – amit I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648), mint a munkácsi vártartomány ura eszközölt – került sor a másodikra, de felemás sikerrel. Bazil püspök tanult elődjei sorsából, akiket a munkácsi várurak elűztek székhelyükről, ha nem nekik tetsző dolgokat cselekedtek, ezért titokban tartotta szándékait. Püspökségének első éveiben élénk főpásztori tevékenységet folytatott, zsinatokat hívott össze és kánoni látogatásokat tett különböző helyekre. Közben titokban felvette a kapcsolatot *Lippay György* egri püspökkel (1637–1642) – a későbbi esztergomi érsekkel – és két éven át tárgyalt vele az unió lehetőségeiről. Lengyelországi papokkal vette körül magát, akik között görögkatolikusok is voltak, jövedelmének egy részét pedig a szomszédos országba küldöztette.

Tarasovics az egri püspökkel folytatott sikeres tárgyalásai után az egri főpásztor akkori székhelyére, Jászóra készült, hogy a hitvallást letegye. 1640. december 13-án közvetlen elindulása előtt liturgiát végzett, amikor a munkácsi várkapitány, *Balling János* katonáival a templomba rontott és az oltár mellől fogságba hurcolta a püspököt. Valószínűleg környezetének egy olyan tagja adta fel, aki nem értett egyet az unióval. Tettével Balling színté az utolsó pillanatban gátolta meg az uniót, amellyel Tarasovics olyan ki-

váltságokat kapott volna, amelyek függetlenítik a földesuraktól. Látszólag nem történet semmi lényeges esemény, hiszen a munkácsi püspököt már korábban is gyakran bebörtönözték a kolostor kegyurainak magukat tartó földbirtokosok megbízottjai. Ez esetben azonban nem kevés bonyadalom származott a várkapitány fellépéséből, mert az unióra váró katolikus egyház azonnal működésbe lendült. Nemcsak papjai, ruszin és „kun” hívei, hanem az egész ellenreformációs apparátus, élén III. Ferdinánd királlyal (1637–1657), sőt Róma is közbelépett. Tarasovics ügye rövid idő alatt nemzetközivé vált, hiszen a magyar király (egyben osztrák császár), a pápa, a nuncius, az esztergomi érsek levelezett egymással, a Congregatio de Propaganda Fide (egyházmegyéek római főhatóság) is ülésezett és határozatokat hozott. A püspök ügye időre hozzájárult a királyi Magyarország és az erdélyi fejedelemség között, amúgy is feszült viszony kiéleződéséhez.

Nem tudni miért, Tarasovicsot egy ideig rutén pátriárkának is nevezték, aztán hamarosan kiderült, hogy ilyen méltóság nincs és nem is létezett. Ráadásul az is napvilágra került, hogy Munkácson nincs kánonjogilag elismert püspökség, ezért Róma ejtette az ügyet a magyar főpapok azonban nem. Sok huzavona után I. Rákóczi György erdélyi fejedelem, a munkácsi vár ura fél év után kénytelen volt a püspököt szabadon engedni, viszont még a király közbenjárására sem engedélyezte, hogy székhelyére visszatérjen. A fejedelem azzal érvelt, hogy a munkácsi püspököket mindig a várurak nevezték ki, vagy tették le tisztségükről, ami soha nem sértette a király főkegyúri jogait.

Tarasovics ellen a börtönben hivatalos vizsgálatot folytattak, de az áttérést, az unió szándékát nem hozták fel ellene vádpontként, csak azt, hogy püspöki ténykedéséért a szokottnál nagyobb összeget szedett és a rutén jobbagyok közötti gyakori válást megnehezítette. Kiszabadulása után Bécsbe menekült, hol 1642. július 12-én letette a katolikus hitvallást. Uniós terveit azonban nem adta fel, a bécsi udvar segítségével igyekezett megvalósítani azokat. A harmincéves háború utolsó szakaszában az erdélyi fejedelemség a protestáns államok szövetsége, és nem véletlen, hogy Bécs ezidőtájt egyszerűen semmit sem tud elérni a protestáns I. Rákóczi György birtokain a munkácsi püspök helyzetének rendezésével kapcsolatban. A vitákat mindig a tényleges erőviszonyok döntenek el, és az 1645. évi linzi béke a vallásszabadság tekintetében Rákóczinak kedvezett.

Mindezeket Tarasovics kénytelen volt tudomásul venni, és megelégedni azzal, hogy kérésére a király Nagykállóban lakást és évi 200 forint fizetést adott számára. A nagykállói, illetve a szatmári várkapitányokat pedig arra kötelezte, hogy gondoskodjanak a püspök védelméről, a környék földesurait pedig felszólította, hogy jobbagyaik illő tiszteletben és engedelmisséggben részesítsék a főpásztort. Tarasovics egy idő után megbékülhetett Rákóczival, mert 1647 körül – röviddel halála előtt – visszaköltözhetett Munkácsra. Ennek ára minden bizonnyal az volt, hogy meg kellett tagadnia az uniót, cserébe viszont kijelölhette utódját Parthen Péter bazilita szerzetes személyében, aki az unió buzgó híve volt. Megerősítésül püspöki templomának a papjait is megeskette, hogy Parthen helyet mást meg ne válasszanak. A szerzetes ugyanis titokban már sikeres lépéseket tett az unióra Ungváron, a katolikus hierarchia ugyanis a közben esztergomi érsekké előléptetett Lippay György irányításával tovább működött a Rómával való egyesülés érdekében.

Az unió azonban nem egyszerre valósult meg a munkácsi püspökségben, hanem három szakaszban. Még Tarasovics életében Jakusics Anna, Drugeth János országbíró özvegye Ungvárra hívta Parthen Pétert, hogy az uniónak megnyerje a rutén papokat. Ezután került sor azokra a tárgyalásokra, amelyeket az özvegy testvére, Jakusics György egri püspök (1642–

1647) folytatott a városban az ungvári uradalomban működő rutén papokkal az egyesülésről. A következő feltételekben állapodtak meg: 1. Teljesen sértetlen marad a keleti (pravoszláv) szerzetes marad a keleti (pravoszláv) szerzetes; 2. A papok szinódusa választja az egyesültek (t.i. a görögkatolikusok) püspökeit, akiket a Szentszék megerősít; 3. A görögkatolikus papság megkapja a katolikus papság egyházi és világi kiváltságait.

A tárgyalások befejezése után, 1646. április 24-én Szent György vértanú ünnepén az ungvári vártemplomban 63 pravoszláv rutén pap letette a katolikus hitvallást Jakusics György egri püspök kezébe és engedelmisséget fogadott X. Ince pápának és utódainak, amivel létrejött a Rómával való egyesülés és a görögkatolikus egyház. Az uniót Jakusics utóda, Kisdi Benedek (1648–1660) egri püspök is megerősítette, két év múlva, az 1648. szeptemberében tartott nagyszombati zsinat pedig tudomásul vette. Az eseményt a fentiekkel megegyezően közli a rutén papságnak 1652. január 15-én X. Ince pápához intézett kérvénye, amelyben időpontokat is megjelölnek, azonban az uniót 1649-re, megerősítését viszont egy évvel korábban, 1648-ra teszik. A nyilvánvaló ellentmondás az elmúlt három évszázadban megosztotta az egyháztörténészeket. Annál is inkább, mert a pápához intézett kérvény eredetije elveszett, és csak a pozsonyi káptalan által 1655. február 14-én készített hivatalos átírása alapján 1770 körül készített közönséges másolat található a bécsi állami levéltárban. Az 1646. évi dátumra az egyik legdöntőbb bizonyíték – egyéb más, itt nem taglalt dokumentumok mellett –, hogy a rutén papok Jakusics egri püspök kezébe tették le a katolikus hitvallást, és a főpásztor már 1647. november 21-én elhunyt. A kiváló egyháztörténész, Papp György különféle érvek és ellenérvek összevetése után megállapította, hogy Munkácson, Egerben és Bécsben egyaránt 1646-ról datálták az uniót, és Kollár Ádám (Mária Terézia könyvtárigazgatója) íródeákja tévedett, amikor Bradács János, a későbbi görögkatolikus püspök által felmutatott példányból – a pozsonyi káptalan 1655. évi már említett átírásából – lemásolta a szóbanforgó okmányt. E másolat elkészítése 1764-ben történt. Az unió időpontja tehát minden kétséget kizáróan 1646. április 24.

Mit jelentett a Rómával történő egyesülés? Az ungvári unió mindenekelőtt a rutén papoknak hozott kézzelfogható előnyöket. Az egyezséget megelőzően ugyanis minden illetékes fórum kötelezettséget vállalt arra, hogy az áttérők megkapják a katolikus kiváltságokat, azaz a papi telket, az ad-

Az egyszerű

digi jobbágyi robot alóli mentességet, a szokásos jövedelmeket és a kollektív nemesi jogokat. Mindezekért kevés áldozatot kellett hozniuk, hiszen továbbra is megtarthatták görög szertartásait, a szláv egyházi nyelvet, valamint a püspökválasztás jogát. A pravoszláv lelkészek ily módon egyszerű jobbágyokból, szűkös körülmények között élő parasztpapokból, a *batyókókból* privilegizált urakká válhattak néhány számukra amúgy sem különösen világos dogmának a feladása és a pápa főségének az elismerése árán. Mindezzel felemelkedtek a magyarországi kiváltságos osztály legalsóbb kategóriájába.

Az unióban csak a papok vettek részt, a rutén nép szinte alig tudott róla, sőt a batyókók legnagyobb része is távol állt tőle. Az egyesülés csak a püspököknek és a papoknak hozott jelentős anyagi előnyt, a szellemileg elma-

radott, életviszonyaiban nyomorgó rutén nép egyszerűen fel sem fogta a római egyházzal való egyesülés erkölcsi jelentőségét és továbbra is makacsul ragaszkodott óhitéhez, vagyis a pravoszlávhoz. Nem vezetett eredményre a klérus azon törekvése, hogy megrontsa a viszonyt a hivatalosan, okmányokkal is megerősített egyesült rutén nép és protestáns földesurai között. A nép kitartott másvallású földesurai mellett, így II. Rákóczi Ferencet is követte a szabadságharcban. A fejedelem a ruténeket az unió után is a leghűségesebb népének, „*gens fidelissima*”-nak tartotta.

A görögkatolikus egyház létrejöttében kiemelkedő szerepet játszó Parthen Péter bazilita szerzetesnek, akit Tarasovics püspök az utódjául jelölt ki, az egyesülés után még őt, a főpásztor halála után három esztende-

ig kellett várnia arra, hogy 1651 megválasszák. A résztvevő 400 rutén pap közül 370 Tarasovics végakarataának megfelelően Parthen mellett szavazott. Az új főpásztor nyomban Erdélybe, Gyulafehérvárra a pravoszláv román püspökhöz sietett felszenteltetni magát, hogy megelőzze az esetleg Munkácson megválasztandó új püspököt. Az unió első szakasza ezzel látszólag sikeresen lezárult, de hátra volt még a nehezebb feladat megoldása. Meg kellett szereznie a munkácsi püspöki kolostort, vagyis ünnepélyesen bevonulni a Rákócziak kezében lévő püspöki székhelyre, és az uradalom papjait is rávenni a Rómával való egyesülésre. Parthennek, az újonnan választott főpásztornak azonban több mint egy évtizedet várakoznia kellett, csak 1664. március 18-án Báthory Zsófia munkácsi földesúr – II. Rákóczi György erdélyi fejedelem özvegye – beleegyező okirata alapján foglalhatta el a munkácsi püspöki széket. Parthennek el kellett ismernie Báthory Zsófia patrónusi jogait annak ellenére, hogy az előző években tisztében nem csak a király nevezte ki, hanem a pápa is megerősítette.

Parthen püspök Munkácsra költözésével megkezdődött az unió második szakasza, amely a XVII. század végéig tartott. Ennek során Bereg, Szabolcs, Szatmár és Ugocsa, valamint Zemplén vármegye déli részének pravoszláv papsága is elfogadta Róma főségét. Az önálló munkácsi görögkatolikus püspökség felállítására azonban az uniótól több mint egy évszázadig várni kellett, ugyanis Róma a görögkatolikus egyház főhatóságának az egri püspököt tette meg. A munkácsi püspökség kanonizálását végül Mária Terézia királynő (1740–1780) érte el XIV. Kelemen pápánál, aki 1771. szeptember 19-én kiadott „*Exima regaliū*” kezdetű bullájával felállította az egyházmegyet. A görögkatolikusok végre kikerültek az egri egyházmegye joghatósága alól, amely egy évszázadik súlyos ellentét forrása volt Munkács és Eger között. A bulla egyértelművé tette a helyzetet, ugyanis kimondta, hogy a munkácsi görögkatolikus püspököt – hasonlóan mint az országos katolikus főpásztort – a király nevezi ki, a pápa erősíti meg tisztében, metropolitája pedig az esztergomi érsek. Az első valóságos, már kanonizált egyházmegyei főpásztori székbe ülő Bradács János beiktatásával ért véget, illetve tetőzött az 1646-ban kötött ungvári unióval megkezdett folyamat, vagyis a görögkatolikus vallás és egyház születése, majd megszilárdulása a hajdani Északkeleti Felvidéken.

EGYMÁS SÉRTEGETÉSE NEM VEZET SEHOVÁ

Sikerágazat-e a külpolitika?

Kétségtelen, hogy a magyar külpolitika eredményeket ért el az európai integráció terén. Javult hazánk megítélése is, a külföldi befektetők körében.

Egyértelmű kudarcként kell azonban értékelni a Szlovákiával, Romániával kapcsolatos külpolitikai törekvéseket. A megalázkodó, megalkuvó, mindenáron alapszerződés megkötésére törekvő külpolitika teljes zsákutcába vezet. Eredménye: a magyar kisebbségek helyzetének jelentős romlása, a magyarság nemzeti önértetének útszéli hangon való sértegetése, megalázása még hivatalos kormánykörök részéről is.

A külpolitika irányváltása szükséges tehát.

Még intenzívebbé kell tenni a baráti kapcsolatokat az élet minden területén Ausztriával, Szlovéniával, Horvátországgal, Lengyelországgal, Ukrajnával. Meg kell kísérelni a baráti kapcsolat elmélyítését Csehországgal. (Ez nem könnyű feladat Klaus „különutas” politikai felfogása miatt). Rendezni kell kapcsolatainkat Kis-Jugoszláviával is.

Természetesen Szlovákiával, Romániával folytatni kell a párbeszédet. A leghatározottabban vissza kell azonban utasítani a gyalázkodó megnyilatkozásokat! Egymás sértegetése nem vezet sehová! A magyar kormány kiemelt kötelessége a kisebbségek autonómiatörekvéseit támogatni. Ezért a nemzetközi szervezeteknél, a nyugati nagyhatalmaknál aktív fellépés szükséges, a magyar kisebbség jogainak érvényesítése érdekében. Szlovákiát, Romániát csak a nemzetközi nyomás képes rákényszeríteni a kisebbségek jogainak biztosítására, mivel ezt a maguk jószántából sohasem fogják megtenni. Oroszországot is meg kell és meg lehet nyerni az ügynek, hiszen jelentős orosz nemzetiség került át más országokhoz. Így Oroszország is érdekelt a nemzetiségi kérdésben.

Téves az a felfogás, hogy jó pontot szerzünk az EU-csatlakozáshoz, ha nem „kellemetlenkedünk” a nyugati országoknál kisebbségi problémáinkkal. Az EU-csatlakozásnál elsősorban a GDP, az infláció, a közbiztonság alakulása lesz a meghatározó. Értelmetlen dolog a valós problémák elhallgatása, mivel azok előbb-utóbb úgyis felszínre kerülnek!

Magyar Nemzet, 1996. augusztus 30.

Területi és egyházi autonómia a történeti Magyarországon

Franciaországban már 1538-ban államnyelvvé tette I. Ferenc a franciát, s a folyamatot mintegy betetőzte az egységet teremtő francia forradalom a breton, baszk, német, olasz és flamand nyelv betiltásával. Az 1536-ban Anglia és Wales egyesítését kimondó törvény megtiltotta a welszi nyelv használatát a hivatalos ügyekben. 1870-ben az oktatási törvény minden iskolában betiltotta annak használatát. 1616-ban I. Jakab külön törvényben tiltotta meg Skóciában a gael nyelven való beszédet. Oroszországban Nagy Péter uralkodásától kezdve a helyi önkormányzat maradványait felszámolták.

Franciaországban az 1789-es forradalom eredményeképp mindenki polgárrá lett. Az egyenlő polgároknak lakhelyül szolgáló településformákra (megye, város, falu) egységesen modern közigazgatási rendszert terveztek. Így számolta föl a modern polgári állam az emberek közti egyenlőtlenséggel együtt a regionálisan elhelyezkedő kisebbségi népcsoportok kollektív érdekvédelmének lehetőségét is.

Autonómia a középkori Magyarországon

Ha az európai gyakorlattól eltérő magyar fejlődésre akarunk utalni, akkor gyakran idézzük a tordai országgyűlés határozatait a vallásszabadságról. Ha folyamatában vizsgáljuk a magyar gyakorlatot, az évszázadokon keresztül érvényesülő Szent István-i államszervezési elvhez kell visszanyúlnunk, miszerint az idegen népeket, *vendégeket* nyelvükkel, szokásaikkal egyetemben kell befogadni, „mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő”. A király szerint a vendégek és a jövevények akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóságok hatodik helyén.

Magyarországon a betelepülő népek, népcsoportok a területi és

Bár a nemzetállamok a XIX. században alakultak ki, de a történelem kezdetétől küzdöttek a népek és népcsoportok az identitásuk megőrzéséhez szükséges közigazgatási, gazdasági, kulturális (vallási és nyelvi) különállásukért.

egyházi autonómia itt megvalósuló különböző formáiban megőrizhették identitásukat, nyelvüket, vallásukat a természetszerűleg működő asszimiláció ellenére is a modern nemzetállam létrejöttéig.

A területi autonómia különféle változatainak megvalósulása Magyarországon (horvát bánág, jász-kun kerületek, székely székek, szász egyetem, felvidéki bányavárosok szövetsége stb.) lehetőséget nyújtott a különböző jogállású társadalmi csoportoknak saját önzagzatásuk megszervezésére, az etnikai csoportok regionális szintű szerveződésére, érdekeik érvényesítésére.

A fent említett népcsoportok – a szászok kivételével – főleg katonaszkodásért kapták kiváltságaikat, a közösség tagjaként élvezték területi különállásukat, adómentességüket.

Horvátországot erős rokoni kapcsolatok fűzték a XI. században Magyarországhoz, s midőn a horvát királyi család kihalt, I. (Szent) Lászlónak ajánlották fel a trónt. A kiegyezésig megőrizte területi, közjogi különállását, külön politikai nemzet volt területi önkormányzattal, saját országgyűléssel. A horvát-magyar kiegyezés példamutatóan széles körű autonómiát biztosított számára 1868-ban: a kormányzástól a nyelv-, zászló-, címerhasználaton át a horvát ezredéig, horvát honvédségig.

Az autonómiák sorsának további alakulása

Az ország három részre szakadása után a középkori 300-500 ezres északi szláv népesség a 17. század végére 1 milliónál is nagyobb etnikummá fejlődött. Ugyanakkor a délvideki szerbek, románok, rutének már feudális keretek közt élve kiváltságos rétegeik (vajdák, kenézek) vezetésével telepedtek be. A felső rétegükhöz tartozók a magyar nemességgel egyazon jogokat kaptak, azaz egyénenként kapták a nemesi kiváltságokat. Nemességük az évszázadok során beolvadt a magyar nemességbe.

I. Lipót alatt indult el a tudatos betelepítési politika, mialatt az általa felállított Újszerzeményi Bizottság előtt a nemeseknek kellett igazolni birtokaikat.

Magyarországon tehát a Habsburg-kormányzat az egyházi autonómiát engedte kiteljesíteni a szerbeknek és románoknak adott privilégiumokkal, ami egyfajta kulturális és gazdasági önszerveződésnek is bizonyos mértékig kereteket tudott biztosítani. A törökkori és az azt követő idők hatalmas betelepülései a határok mentén nagy nemzetiségi tömbök kialakulásához vezettek. (A magyarság aránya a nemzetiségiekhez a XVIII. század végén hozzávetőleg: 45-55%).

Az egyenjogúsággal együtt az egyházi birtokok gazdasági alapjául szolgáltak törekvéseiknek. Ugyanakkor sem az egyházi birtokok, sem a gyűjtések és az adományok nem voltak elégségesek – például a románok esetében – az egyházi kiadások fedezésére. A magyar állam a Vallásalapból (a római katolikus közvagyonból) és államsegélyből fedezte a központi hivatalok működését, a papképzést, a templomépítést, -javítást, egyházi méltóságok, papok sürgős kiadásait...

Az oktatás területén érdemes a görögkeleti és protestáns iskolák nagyobb szabadságára utalni a XIX.

században. Az 1791. évi 27. tc kimondta, hogy a görögkeletieknek az „alapítványok, a tanulmányi rendszer, az ifjúság nevelése... irányában megillető jogai... érvényben maradvá” vagyis autonóm módon, önmaguk intézték egyházi és nevelési ügyeiket. Az 1791. évi 2. tc. általában mondta ki a protestáns egyházaknak az állammal szembeni önállóságát. (Ez jogi keretül szolgált a német és szlovák evangélikusok nemzeti, nyelvi törekvéseikhez.)

Az országgyűlési határozatok a katolikus tanintézetekre (egyetemek, akadémiák, líceumok, gimnáziumok) vonatkoztak, az elemikre és a tanügyi autonómiát élvező protestáns és görögkeleti egyházak közép- és főiskoláira nem terjedtek ki.

A 19. század elején a nemzeti öntudatra ébredéskor a szellemi vezetést szükségszerűen az egyházak soraiból kiemelkedő ortodox, görögkatolikus és evangélikus papok vették át, akik az egyházi keretek között, kihasználva a törvényes védelmet a mind teljesebb egyházi autonómiák kiépítésén fáradoztak, hogy azon belül felekezeti iskoláikban, kulturális egyleteikben ápolhassák a nemzeti összetartozás tudatát. Az egyházi autonómia lényegileg összefüggő nemzetiségi tömbökben élő területek fölött valósult meg!

Nemzetiségi jogok és a magyar törvényhozás

A magyar állam törvényhozása évszázadokon át oklevelekben biztosította a különböző etnikai és vallási közösségeknek adott jogokat és privilégiumokat.

- II. András király 1224-ben a székelyeknek, és besenyőknek adott kiváltságokat, rögzítve gazdasági, közigazgatási, jogi és katonai helyzetüket.
- A kunok és jászok betelepítésükor IV. Bélától (1246) területi autonómiát kaptak. Jogaikat Károly Róbert 1323. évi oklevele megerősítette. A jászok és kunok közjogi viszonyát Mária Terézia kiváltságglevele rendezte 1745-ben.
- A Nagyszeben-vidéki szászokat II. Géza telepítette be, jogaikat védelmi és gazdasági szerepükért cserébe kapták; II. András király 1224-es szabadságlevele pedig te-

rületi autonómiát és kollektív jogokat biztosított számukra. Törvényeiket 1583-ban Hutter Albert nagyszebeni királybíró összeszedette, s e törvénykönyvet Báthory István erdélyi fejedelem, majd I. Lipót császár is megerősítette.

- A szepességi szászok külön jogi helyzetét V. István 1271. évi szabadságlevele erősítette meg. Károly Róbert 1312. és 1328. évi kiváltságglevele további gazdasági megerősödésüket segítette.
- I. Lipót 1691. évi oklevele szabályozta Erdély helyzetét. 1701-es oklevele rendezte a román görögkatolikus egyház gazdasági, oktatási és szervezeti kérdéseit (egyházi autonómiáját). II. Lipót idején 1791-ben törvény biztosította az ortodox vallás szabadságát. 1868-ban pedig a magyar törvényhozás elismerte a román görögkeleti egyház különállását és önkormányzatát román nemzeti egyházként.
- I. Ulászló 1440-ben privilégiumokkal telepítette be Ráckevére az aldunai szerbeket. I. Lipót 1690. és 1691. évi oklevele biztosította számukra a hajdúkéhoz hasonló katonai - nemesi társadalmi státust és az egyházi autonómiát.
- Mátyás király 1458-ban hiteles oklevéllel erősíti meg a ruszinok munkácsi görögkeleti püspökségét. Az 1495. évi törvény szokásjogaik szerint rendezte társadalmi állásukat és szervezetüket (a románokkal és szerbekkel együtt). I. Lipót 1692. évi oklevele biztosította a keleti szertartások sérthetetlenségét, az egyesült papság pedig megkapta mindazokat a kiváltságokat, amelyeket a latin szertartású papság élvezett.

Az 1868-as nemzetiségi törvény

A kiegyezést követően a korabeli Európában egyedülállóan az alkotmány mellett külön törvénnyel rendezték Magyarországon a nemzetiségek helyzetét, ha külön nemzetiségi kerületek, megyék kikerekítésére ugyan nem is került sor. Ez a nemzetiségeknek csalódottságot okozott, esetenként a törvény elutasítást váltotta ki.

Az 1868. XLIV tc. kimondotta, hogy Magyarországon az egységes magyar politikai nemzet létezik, amelynek a bármely nyelven beszélő polgárok egyenjogú tagjai. A nyelvtörvény biztosította a magyar államnyelv mellett a lehetőséget arra, hogy ahol a törvényhatóság (ma: önkormányzat) képviselőtestületének 1/5-e kívánta, ott a kisebbségi nyelvet használhatta hasábosan a jegyzőkönyvezésben, a hivatali ügyintézésben, egymás és a kormánnyal való kapcsolataiban. Törvény biztosította tehát a nemzetiségi nyelvek használatát a községi és megyei politikai életben, az egyházakban, a bíróságokon. Bárki alapíthatott közművelődési, tudományos, gazdasági szervezeteket és intézményeket, se ezek nyelvét kizárólag az alapító határozhatta meg. Minden község, egyház, magánszemély alapíthatott és tartthatott fenn általa meghatározott nyelven tanító iskolákat. Ezt erősítette a népiskolai törvény (XXXVIII. tc.), amely kimondta, hogy „minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást”, intézkedett a községi népiskolák megszervezéséről.

Ismeretes az a gazdasági fejlődés, ami a nemzetiségi területeken a századfordulón megindult saját pénztételeik segítségével, amelyek irányításában ugyanúgy megtalálhatjuk jelentős politikusaikat, mint az egyházi vezetésben, a gazdasági és kulturális szervezetek irányításában. Az iskolák 80%-a felekezeti, tehát anyanyelvű volt, tekintettel arra, hogy az analfabétizmus a korabeli Magyarország határaitól délre lényegesen magasabb volt, érthető, hogy a Trianon után létrejövő államok értelmiségi vezetői nagy számban kerültek ki e területekről. A nemzetiségi lakosságnak mintegy 80%-a nem beszélte a magyart (az államnyelvet), ami mutatja az egyházi öngazgatás hatékonyságát az önmegőrzést illetően és a nemzetiségi sajtó „nyilvánosságának” eredményességét, amint örködtött a nemzetiségeket illető törvények gyakorlati betartásán, nem utolsósorban említve minden sérelem dacára a korabeli Európában párhát ritkító nemzetiségi törvénykezést, amely ugyan az egyéni jogokra alapult, de azt a tömbben élő nemzetiségek az egyházi autonómia intézményesítésével saját kulturális és gazdasági önállóságuk, felemelkedésük érdekében tudták felhasználni. Ha az 1920 előtti 70 évet vizsgáljuk,

azt tapasztaljuk, hogy a nemzetiségek száma, ha különböző mértékben is, de nő Magyarországon, míg a Trianon utáni 70 év semmilyen autonómiával nem rendelkező kisebbségi magyarság száma jelentős csökkenéssel járt.

Nemzetiségi lét egykor és ma

Figyelembe véve azokat a gazdasági és kulturális eredményeket amelyeket a századfordulón a nemzetiségek maguknak mondhattak, s amelyek révén sokuk vezető szerepet töltött be a Trianon után létrejövő nemzetállamokban, illetve végigkövetve a nemzetállammá válás folyamatát az alábbi következtetéseket állapíthatjuk meg:

Az állami garanciákkal (adománylevél, rendelet, törvény, alkot-

mány) létrehozott területi és egyházi autonóm szerveződési formák biztosíthatják a népcsoport, nemzetiség önmegőrzését, belső fejlődését:

1) A törvényi szabályozás ugyan csak az egyéni jogokat ismerte el, azonban a közigazgatást szabályzó valamennyi törvényben következetesen érvényesítette a nyelvtörvény előírásait.

2) Az általános közigazgatási rendszertől eltérő regionális egységek (székely, szász székek, kun kerületek) saját választott közigazgatási tisztviselői karral biztosították az önzagzatást.

3) Ahol a területi autonómia az egyházi autonómiával összekapcsolódott (Pl. erdélyi szászok), ott biztosított volt az évszázadokon keresztül fennmaradás, az identitás megőrzése.

4) Az egyházi autonómia biztosíthatja a nemzetiség (népcsoport) önmegőrzésén túl a gazdasági és kulturális fejlődést:

- ha önálló egyházi kerület szervezhető (melyben az ott élő lakosság elkülönülhet a többségi nemzet egyházszervezetétől);
- ha az önálló egyházmegye egyházi méltóságait maga választhatja (azok nem függnek a többségi nemzet egyházi főméltóságaitól.);
- ha ugyan nem rendelkeznek területi autonómiával, de az egyházmegye területén kompakt tömbökben élnek;
- ha az egyházi szervezet fennmaradásához, működéséhez anyagi alapokat (pl. birtokok), költségeket alkotmányosan biztosítja az állam (szerb, román, szlovák, ruszin példa);
- ha az etnikum a világi értelmiségi vezetőit (politikussait) is bevonhatja az egyház vezetésébe, a gazdasági, kulturális életének, intézményrendszerének kialakításába.

HÉVIZI JÓZSA

Megnyilatkozások a pápalátogatás alkalmával

TORGYÁN JÓZSEF, az FKGP elnöke:

Úgy gondolom, a Szentatya mostani látogatása is egyértelműen megmutatja a világnak, hogy Magyarországon ez olyan esemény, amely a kommunizmus világszerte történő bukását jelenti. A szeretet győzte le a kommunizmust. A pápa Őszentsége iránt különösen elfogult vagyok. Édesanyám a család Halagtornice ágának volt a sarja anyai nagyanyám révén. Ez a család lengyel nagycsalád. Többször elmondta: bármikor kinyitotta reggel az ablakot, első pillantását a közös lengyel-magyar határra vetette. Származásom is elfogulttá tesz Őszentsége iránt, hiszen a véremnek érzem a Szentatya. S bizonyára ez az egyik legfőbb oka, hogy sokkal nagyobb az elvárásom tőle, és általában a magyarság azon részének, amelyik a közös lengyel-magyar életsors, a vallás történelmi gyökerei, az ebből fakadó elkötelezettség miatt a hívei. Vallásom és hazám szeretetéből kötelességemnek érzem megemlíteni: vártuk Őszentségétől, hogy a nagyon nehéz helyzetbe sodort magyar nép mellett egyértelműbben kiáll. Sajnálatos módon az egyházmegyéket területének újrendezése a magyarság sérelmének egyház általi legalizálását is jelenti. A világon szétszóródott közel 20 millió magyar nevében kérem a pápa Őszentségét, tegyen a magyarság ügyéért, hogy Mária országaként tudjuk megkezdeni a harmadik évezredet.

VARGA LÁSZLÓ, a KNDP elnökhelyettese:

Honfoglalásunk 1100. évében s a kereszténység felvételét követő csaknem ezredik esztendőben a társadalomnak mind a nemzeti, mind a keresztény értékek ápolása tekintetében meg kell újhódnia. A negyvenéves idegen megszállás nemcsak az ország kizsigerelését hozta, hanem ez volt az egyetlen megszállás történelmünkben, amikor a végrehajtók belenyúltak az emberek lelkébe, szellemébe is, manipulálva a gondolkodást, a érzelmi világot. Az így keletkezett fertőzéseket nem lehet pusztán gazdasági megfontolásokkal gyógyítani. Az embereknek vissza kell adni azokat a jogi, szellemi, érzelmi lehetőségeket, amelyek ismét teljes emberré teszik őket. E célok szolgálatában várunk biztatást, támogatást Őszentségétől. Jó volna, ha a Szentatya felhívna a magyar püspöki kar figyelmét arra, hogy jóllehet helyes tartózkodni a mindennapi politikai életbe való beavatkozástól, de ezzel magukra hagyják azokat, akik a keresztény eszmévilágot képviselik, s elárvultan küzdenek érte a világban. Nagyon kellene a püspöki kar támogatása, állásfoglalása, közvetett sugalmazása arra nézvést, kiket, mely rétegeket, illetve csoportokat tart a keresztény értékek hordozóinak. Ezzel utat mutatna a választóknak is, akiket – megfelelő médiák hiányában (nota bene: meg-

teremtésükre nemigen tapasztalunk komoly kísérleteket) – az ország nyilvánossága előtt alig-alig tud megszólítani.

CSURKA ISTVÁN, a MIÉP elnöke:

Mindenekelőtt arra szeretnék választ kapni II. János Pál pápától, hogy miért választotta szét a Vatikán a történelmi magyar egyházmegyéket az egykori Partium és Erdély, illetve a mai Magyarország területén, mintegy szentesítve ezzel is az igazságtalan trianoni döntést. Ebben ugyan a magyar püspöki kar is ludas, ám akkor is érthetetlen, hogy a katolikus egyház legfőbb vezetése miért egyezett ilyesmibe bele, s éppen a mi pápánknak is tartott lengyel származású Szentatya pontifikátusa idején. Őszentsége szociális tanításait, enciklikáit, a munka és az ember értékei melletti következetes kiállását azonban mélyen becsülöm. Ugyancsak nagy örömmre szolgált a püspöki kar minap kiadott körlevele, amelyet különös jelentőségűnek, iránymutatónak tartok a gátlástalanul terjedő kommercializmussal, a világot, s bennünket is elborító értéktelen tömegkultúrának nevezett szennnyel szemben. S még jobban örülnék, ha II. János Pál Magyarországon járva a katolikus egyháznak ezt a hangját tovább erősítené, mert az ezeréves magyar kereszténység újjászüléséhez ilyen biztatásra most nagy szükség van.

(ÚJ MAGYARORSZÁG)

PILLANATKÉPEK

A HATÁRON TÚLI EGYHÁZAK ÉLETÉBŐL

Szlovákia: egy példamutató egyházi vagyontörvény

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által kidolgozott új törvénytervezet elsőrendű érdeme az, hogy 1948. február 25-ét mint a sérelmek kárpótlásának kezdetét megváltoztatta, és 1948 május 8-ban, illetve ami a zsidó egyházat illeti, 1938. november 2-ban állapította meg.

Ez nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy – legalábbis ebben az egyetlen törvényben és papíron – megszüntették a kollektív bűnösség vádját a magyar egyházak, tehát a magyarság vonatkozásában.

A megszorítások körébe tartozik, hogy igazolni kell a tulajdonjogot; hogy a földterület visszaadása nem lehetséges, ha azon temető, kiskert, vagy üdülőttelep van, vagy védelmi célokra használják; ha a vonatkozó épületet külképviseletek használják, vagy egészségügyi és szociális intézményeknek ad helyet; végül, hogy a törvény nem automatikusan lesz érvényes, hanem – megfelelő dokumentumok birtokába – *igényelni* kell azt. A törvénysértések jogorvoslásán túl, ez végre megteremthetné Szlovákiában – bárcsak ilyen közel állnánk hozzá máshol is! – az egyházak gazdasági önellátást, függetlenségét.

A kérdőjelek persze megmaradtak arra nézve, hogy elégséges lesz-e ez a gazdasági alap az egyházak egyéb: karitatív, szociális, oktatási feladatainak ellátáshoz; s hogy vajon a hívek áldozatkészsége mit vállal magára?

Az egykori Felső-Magyarországon, ma Szlovákiában élő magyar katolikusok panasza ha nem évszázados, de súlyban megközelíti a moldovaiakat: 1990 óta az egyházi emberek és a hívek többször juttatták kifejezésre közös óhajukat: a Szentatya alapítson magyar püspökséget, élén magyar származású és érzelmű magyar püspökkel – nem sokat érnének mondjuk egy ottani Joan Robuval (Rab Jánossal). A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom vállalta magára az aláírásgyűjtés megszervezését és

a petíció eljuttatását II. János Pál pápa Öszentségének.

Görögkatolikus egyházak Kárpátalján

Az ún. kisebbségi egyházak – például a görögkatolikus egyházak Ukrajnában, Romániában – még ma is *számkivettként*, ma is a semmiből teremtik elő megmaradásuk feltételeit.

Több lap tudósított: a görögkatolikus hívek 1993. augusztusi ungvári tüntetéséről, de csak érintetni tudta a kárpátaljai görögkatolikus hívek és a papság kálváriáját. A kérdés gyökerei messzire nyúlnak. A katolikus egyházi terjeszkedés és az osztrák birodalmi gondolat fejfejjel mellett haladtak – ennek eredménye a görögkatolikus egyház létrehozása.

Róma célpontja természetesen a keleti szlávok egésze volt, de csak a lengyel és a magyar királyságban ért szándéka célba. Ung, Ugocsa, Bereg, Máramaros megye görögkatolikus értelmisége, papsága körében alakult ki nemzeti mozgalmuk épp úgy, mint ahogyan a katolizált erdélyi románság, illetve a Nyugatot megírt értelmisége körében született az összrománság egységét megalapozó dákorómai kontinuitás elmélete a 18. században, egy évszázaddal korábban, minthogy az a folyamat lejátszódott Kárpátalján, a ruszin lakosság körében. A ruszinok értelmisége között – részint, mert nem volt az erdélyi románokhoz hasonló „anyaország” – a sok volt az ún. magyarbarát. A Habsburg-ház szándéka azzal, hogy az erdélyi románság számára megnyitotta a nagy lehetőségek kapuját katolizálásukkal, kétségtelen a református és a rebilis magyarsággal szembeni szövetséges keresés volt. A kérdés napjainkig nyúlik vissza: a kárpátaljai ruszinok számottevő része ma is inkább Magyarországot tekintetné anyaországnak, mint egykor a Szovjetuniót, és ma Ukrajnát. De ez a napi politika világába tartozik... Amit nem feledhetünk, az a tény, hogy a közműltban és ma is a *függetlenség, ön-*

állóság gondolata erőteljesebb volt a kárpátaljai görögkatolikusok mint a romániai görögkatolikusok körében, Kárpátalja autonóm státusának ma is nagy tápora van a ruszinok között. (Ld. emigráns kormányukat.)

Ha a regionalizmus igényének mutatkoztak halvány és nagy óvatossággal megfogalmazott jelei, nem Erdélyben, hanem inkább a valóban soknemzetiségű Bánátban – egészen az utóbbi időkig. Mára – Temesváron Tőkés László püspök népszerűségét ellensúlyozandó – berendezkedni látszik a szélső jobb. Azonos vonás, hogy Romániában és Kárpát-ukrajnában a pravoszláv egyház az állam hű támasza volt. A Szovjetunióban ehhez járult, hogy a *görögkatolikus egyház* általában – összesen öt millió hívet jelentett – Nyugat-Ukrajnában a függetlenség híve volt, azaz egyáltalán nem kívánczolt a Szovjetunió tagköztársasága lenni. Beterelésük a pravoszláv egyházba, *büntetés* volt, a vele járó szankciókkal: vagyonekobzással, az ellenálló egyházi személyek internálásával, bebörtönzésével. Erre 1946-ban került sor. Büntetés volt a sorsa a kárpátaljai ruszin népnek és a görögkatolikus egyháznak egyaránt – kb. 440 000 embert érintett, közöttük mintegy 20–25 000 magyart – azzal, hogy egyetlen tollvonással ukránnak nevezték őket, és egy másik tollvonással egyházukat számolták fel. Romániában egyszerűbb volt az eljárás: az ottani görögkatolikusok „visszatértek” anyaegházuk kebelébe.

A független Ukrajna létrejötté tájékan, mind a hatalom, mind az ellenzék manipulálta a kérdést, hogy ti. hol egyik, hol másik – különösen választások előtt – felkarolta a görögkatolikusok ügyét. A pravoszláv-görögkatolikus ellentétén kívül, létezik azonban egy görögkatolikus-görögkatolikus ellentét is Kárpátalján.

Az ellentét a több évtizedes római emigrációból hazatért Lubacsvszkij érsek vezette lembergi és a munkácsi püspökség között dűl, azt követően, hogy 1990-től legális körülmények között működhetett az egyház. Természetesen amennyire a körülmények engedik, hi-

szen a munkácsi-ungvári püspökség élén hiába erősítette meg II. János Pál pápa a görögkatolikus püspököt, Szemedi Jánost, templomaikat, így az ungvári püspöki palotát nem kapták vissza. Lemberg püspökének szándéka azonos az ukrán nacionalistákéval: a munkácsi – a magyarsághoz kötődő – kárpátaljai ún. „szeparativizmus” felszámolása, és az egységes ruszin-ukrán nemzet és egyház megteremtése. 1992. augusztusában a Vatikán nevében Antonio Franca apostoli nuncius megerősítette a munkácsi püspökség önállóságát.

Bükköspatak, Verbiás, Pereszló, Gyertyánliget, Felsőhidegpatak görögkatolikus templomai működnek.

Alsókalocsán, Zugán, Száldoboson, Körösmezőn, Terebesfejpatakon ilyen-olyan múzeum lakik benne (helytörténeti, iskolai, sőt! ateista); Erdőlugason, Szuharpatakon, Alsóapsán romos és elhanyagolt, vagy mint Beregszászon a pravoszláv egyház birtokában van változatlanul.

Kárpátalja görögkatolikusai azonban komolyan vették a rendszerváltást, és azt mondták: legyen vége a szenvedésnek, legyen vége a kiűzetésünknek!

1993. július 13-tól a görögkatolikus egyházközösségek képviselőinek egy tüntető csoportja a megyei tanács és közigazgatás épülete elé vonulva akarta kikövetelni, hogy módosítsák Ukrajna vallásgyakorlással kapcsolatos törvényt; rehabilitálják a görögkatolikus egyházat, annak összes konzekvenciájával (ld. vagyonuk visszaadása, közösségeik bejegyzése, az ellenük fellépő pravoszláv papok megbüntetése).

A helyi szervek kompromisszumos megoldást javasoltak: ígérték a templomok közös használatának biztosítását, a vallások közötti feszültségkeltők megbüntetését – azonban a törvénymódosításban önmagukat illetéktelennek minősítették.

A magyar egyházak sorsa Kárpátalján

A kárpátaljai magyarok 70–75%-a a református egyházhoz tartozott. Egykoron 90 temploma és imaháza, 100 lekipásztora és hitoktatója volt; ezen kívül 41 római katolikus plébánia működött itt. A római katolikusokat még csak be lehetett terelni más nyájak közé, de a reformátusokat... 1945 után épp annyira gyanússá és megbízhatatlanná váltak, mint a ruszin görögkatolikusok... Megrázó, személyes élmény, s csak véletlen, hogy nem egy református, vagy római

katolikus pappal történt meg. Ungváron egy két méter magas vékony, fekete kabátos alak – 50 éves lehetett a kiszolgált kabát, s ki tudja, mi mindent megélt gazdájával – az egyik görögkatolikus templomban egymaga végigcelebrált – eljátszott – egy misét, a ministránsok és kispapok szövegét együtt mondván a sajátjával. A templom gyér közönsége persze tudta „...Bolond szegény... Pap volt, görögkatolikus... azután Sztálinék száműzték. Agyba-főbe verték... Nemrég tért vissza... egykori székhelyére...”

1945-ben a református egyháznak felkínálták, hogy betagozódhat az állam által elismert Moszkvai Baptista Egyházba. Az 55 lelkész – 140 000 hívő nevében a – az önállóság mellett döntött. Pedig tudták mire számíthatnak, hisz 1944. novemberében minden 18–50 év közötti magyar embert elvittek „3 napos munkára”. De már a szolvyai gyűjtőtáborban sokan meghaltak – 44 000 halottat tartanak számon – s a helybenmardottakra kemény hadisarcot vetettek ki.

1944–49 között a Baráti kör tartotta össze a híveket, bennük a reménységet, a magyarságot. A házi bibliaórákat – és hasonlókat – a rendszer nem tűrhette. Mert, hogy is jön egy ilyen kis nép, kicsiny egyháza, hogy százvalahányezer fő szembeszálljon az ortodoxiával és a szovjet hatalommal! Irány tehát pravoszláv, zsidó, görögkatolikus, ruszin, ukrán, örmény, tatár testvéreik után, irány: a Gulág!

Egy gyönyörű legendának is beillő történet száll szájról-szájra. Az egyik Gulágra küldött református pap maga és hívei – hittestvérei – vigasztalására, megmaradására, édesanyja kenyérbe sütvé küldte el fiának a szentírás lapjait.

Az út mindig nyitva volt az ortodox egyházba... Ma már a 81 gyülekezet 20, a 31 római katolikus plébánia 11 lekipásztorral működik. Néhányan Magyarországon szerezhetnek diplomát... Remélhetőleg visszatérnek szülőföldjükre... Talán ma már életveszély nélkül vallhatják meg hitüket, magyarságukat. Talán...

A Görögkatolikus egyház sorsa Romániában

1948-ig az egyháznak 1 750 000 – a latin egyházmegyének 1 200 000 – híve és 1800 papja volt. Az állam ezután „egyesítette a görögkatolikus és ortodox szláv liturgiájú egyházat”.

Az új előírás szerint püspökségről csak ott lehetett szó, ha 750 000 hívet ki tudtak mutatni. Így a korábbi 12 ka-

tolikus egyházmegye helyett mindössze kettő működött: a gyulafehérvári – Márton Áron püspök úr sorsa hogy ti. 15 évet ült börtönben, illetve kényszerlakhelyen, mindenki számára ismeretes – és a bukaresti. A mellőzés jobban mondva diszkrimináció, akkor lesz még világosabb, ha emlékeztetünk arra: negyven éven keresztül 13 elismert egyház fejthette ki tevékenységét Romániában; többek között három keleti, négy protestáns, négy többségében román hívekből álló protestáns felekezet, a zsidó és a muzulmán egyház.

A fordulat éve – 1989 – jelentős, de nem az igényeket a teljességében kielégítő változást hozott az egyházi életben. (Ezúttal nem olyan szélsőséges cselekedetekre kell gondolnunk, mint ami például a szatmári Lánkos templomot érte, vagy a Tőkés László püspök úr vezette református egyházkerületet, amelynek minden épülete állandó veszélyben van). Elismerték ugyan a görögkatolikusokat, de nem adták vissza az épületeket – 1800-ból kb. 30-at erővel foglaltak vissza. Nem kaptak kárpótlást az elvesztett javakért. Számuk mára kb. 500 000-re csökkent.

A románságnak is vesztesége, hogy az európai kultúrához, politikai mentalitáshoz, örökséghez, szorosan kapcsolódó erdélyi – részint görögkatolikus – románok háttérbe vannak szorítva, most, amikor a volt szovjet érdekszféra országai egymással versengve akarnak bekerülni Európába, és bejutni a NATO-ba.

Erdély nagyvárosaiban hasonló kép fogad. Ez a legmegrázóbb Kolozsváron, Erdély fővárosában, magyarnak, romának, odatévedő idegennek, katolikusnak, reformátusnak, más valláshoz és felekezethez tartozónak egyaránt. Forró nyáron, dermesztő hideg télen a Szent Mihály templom előtt tartja a helyi görögkatolikus egyház a szentmisét. Itt és nem másutt. A görög katolikus papságot, illetve nemzeti érzését minden bizonnyal szánt szándékkal használja fel a hatalom, hogy a híveket a magyar katolikus egyház ellen bösztítse. Mert ez is egy – de csak egy – módszer, amivel ki tudja játszani, egymás ellen tudja fordítani Erdély magyarságát és románságát.

A római katolikus egyházról

Ha a vallás-, stb. szabadságjogokat való közép- és kelet-európai államokhoz hasonlóan Romániában és a görög katolikusok a Jehova-tanúhoz hasonló til-

tott kategóriából át is kerültek a *túrt* kategóriába, ez nem vonatkozik a római katolikus egyházra: a kárpótlás elmaradt az államcsúszástól *nem magyar állami, hanem egyházi* javakért; a plébániák mindössze néhány hektár földet kaptak vissza; az iskolai hitoktatás tekintetében ki vannak szolgáltatva a helyi hatóságok kényének-kedvének.

1948-ban még a reformáció idején létesített Katolikus Status, e félig egyházi, félig világi szervezet 183 elemi és 32 gimnáziumot tartott fenn. *Kizárólag* saját vagyonából. Mivel vagyonát teljesen elveszítette, ő maga hivatalosan sohasem szűnt meg, mégsem tudja teljesíteni iskola- és nemzetfenntartó feladatát. Jelenleg az egykori szemináriumon kívül Csíkszeredában és Kolozsváron működik katolikus gimnázium.

Ami magát az egyházat illeti 1990-ben 15 püspököt neveztek ki; a Szent-szék kívánságára létrehoztak egy *egyes* katolikus püspöki konferenciát. (Az öt erdélyi görög katolikus, a négy római katolikus, három magyar, német, ókirályságbéli, két román püspök részvételével.) Természetesen az együttműködés nem zavartalan. Az ortodoxok hevesen támadják a görögkatolikusokat, a római (latin) katolikusokkal való együttműködés miatt. 1991-ben Gyulafehérvárt érseki rangra emelte a pápa, és akkor ígéretet adott, hogy Szatmárral, Nagyváradal és Temesvárral együtt a négy magyar egyházmegye együtt alkot egy érsekséget. A Gyulafehérvári püspökség alá 500 000 és a másik három püspökség alá szintén félmillió hívő tartozik, a magyarságon kívül néhány ezres szlovák, német, horvát, cseh, bolgár hívő. Jakubiny György érsek úr híveivel együtt bízva Istenben, reméli a jövőt, amely talán a 200 000-es moldvai magyarnak is megteremti az anyanyelvű iskolát és templomot.

Magyar katolikus papokat Moldovába!

Szegény embert még az ág is húzza, a kisebbségről – akit a sors épp ezzel, a minősítő jelzővel vert meg – még az Isten – vagy földi helytartója – is elfeledkezni látszik.

Moldvai magyar katolikus testvéreink százszor elsírták panaszuikat – vatikáni levéltárak a megmondhatóit – hogy magyar papot akarnak. Évszázadok óta, lengyel, olasz, román és renegát (magyar) papok jártak arra és szóltak min-

den más nyelven a derék jó csángó-magyarokhoz, csak magyarul „az ördög nyelvén” nem. A Vatikán képviselői a fejüket csóválták, vagy tiltottak, vagy ígértek, az eredmény ugyanaz: nulla. Arra jók voltak ott a végeken, hogy az anyaszentegyháznak legyen egy bázisa, arra nem, hogy meg is értsék Isten igéjét, amihez joga van katolikus bantunak, venezueláinak és indonéznek.

Nekünk, magyaroknak ez nemcsak azt jelenti, hogy a katolikus egyház esetleg elveszíti híveit, ld. a szombatosok esetét, hanem azt is – mert vagy az elkeseredés, vagy az életformaváltás teszi majd – hogy a magyarság egy részét veszítjük el.

Jellemző, hogy Moldovában a magyarok szép emlékeket őriznek a román kommunistákról – és a székely származású Czíkó Nándor nevelésügyi államtitkárról, aki a baloldal mellé csatlakozva messze került őseitől, csupán azért, mert (igaz rövid időre) de 1947-ben az állam magyar nyelvű iskolákat adott nekik. Számukra a templom, s az iskola egyet jelent... Ha az 50-es években nemzetiségi hovatartozásukról faggatták őket, csak annyit mondtak: „ők római katolikusok”. Domokos Pál Péter

kutatásai kezdetén Moldovában a magyarságnak 40%-a beszélt az anyanyelvét. Ma, amikor a 200 000 lelket számláló Iasi-i egyházközösség hívei csaknem kizárólag közülük kerül ki, 10 olyan plébánia van, ahol beszélnek a csángó-magyar nyelvet.

Az indok – Szlovákiában, Kárpátalján Moldovában ugyanaz – a plébániáknak több mint harminada üres... Így azután nincs aki megkeresztelje az újszülöttet, megáldja az ifjú házasságokat, feladja az utolsó kenetet, nincs ki gondolja a hívek lelkét – így elbitangol a nyáj...

Hátha a régió, közös hazánk Közép-Európa szülötte, a Pápa Őszentsége képes megérteni magyar katolikus hívei könyörgését és valami számukra ismeretlen szempont nem akadályozza meg abban, hogy eleget is tegyen ennek a könyörgésnek. Addig is egymást biztatjuk „*ne hagyd a templomot; a templomot, s az iskolát!*” Lapzártakor érkezett a hír: hála hívei könyörgésének, egyházi és világi személyek hozzá írt leveleinek, magyarországi látogatása alkalmával II. János Pál pápa ígéretet tett a moldvai magyarság kérésének teljesítésére.

LIPCSEY ILDIKÓ

AZ ÉRSEK ÉS MAGYARUL BESZÉLŐ HÍVEI

Nagyszombaton (Trnava) található Szlovákia legmagasabb katolikus egyházi méltóságot betöltő érseki székhelye.

Az érseki méltóság főpásztorja jelenleg Ján Sokol, aki bár szlovák nemzetiségű, de jól beszél magyarul. Ezt megtudhattuk az Új Ember katolikus hetilap május 5-ei számában megjelent ismertetőből.

Kipke Tamás cikkéből tudomásul kellett vennünk, hogy Ján Sokol szlovák katolikus főpásztor rendre csak magyarul beszélő hívekről, de véletlenül sem magyar hívekről tesz említést. Megítélésem szerint tudatos szóhasználatról beszélhetünk. Ugyanis a mai Szlovákia, ahol az evangélikus Ludovit Stur és a katolikus Hlinka páter szellemisége az uralkodó eszmekör – nem ismer magyarokat, csak magyarul beszélő állampolgárokat. Ján Sokol katolikus érsek is következetesen magyarul beszélő hívekről szól. Amidőn nem magyarokat, csak magyarul beszélő híveket emleget, bizonyára az elmagyarosított szlovákság nacionalista világképe lebeg tekintete előtt.

Mi mással magyarázhatnók különös szóhasználatát a „magyarul beszélő hívekről”. Mert nem ismeri el a Dél-Szlovákiában élő magyarságot, szülőföldükhöz, magyar anyanyelvükhöz ragaszkodó őslakosokat. Vissza kell őket terelni szlovák őseik kebelébe.

Ezért ódzkodik érsekünk a magyar önálló püspökség létesítésétől. Gyengíteni, nem erősíteni kell a Dél-Szlovákiában élő, még mindig „sajnos” magyarul beszélő hívők magyar nemzeti öntudatát.

PETIK ZOLTÁN

Magyar Nemzet, 1996. június 21.

EGYEDÜLI REMÉNYÜNK...

Református magyarok világtalálkozója Erdélyben

Nyelvi, nemzeti és lelkiismereti szabadságharc egyesíti az egész erdélyi magyarságot, de a Kárpát-medence többi magyar kisebbségi közösségét is, a Felvidéket, Kárpátalját, Délvidéket. Trianon után, míg inkább a pártidiktatúrák időszakában a többségi hatalmak a társadalom más területeinél is nagyobb rombolást vittek végbe az egyházak, főleg a kisebbségi egyházak életében. Ezt az igazságtalanságot egyáltalán nem hajlandók helyrehozni. A szlovák és a román új államhatalmak, politikai rendszerek – nyilván, a maguk „mélységes demokratizmusára” hivatkozva – csak látszatengedményeket tettek eddig a magyar egyházak javára, alapjában azonban a diktatúra alatt létrehozott állapotokat akarják fenntartani. Beszédes példája ennek az, hogy egyetlen erdélyi magyar egyháznak sem szolgáltatott vissza olyan iskolaépületeket és más javakat, amelyeket az elmúlt ötven évben koboztak el tőlük. Ezzel szemben a románság vallása, a görögkeleti egyház és a szintén román nemzeti egyháznak számító görögkatolikusok sok jogos tulajdonát visszadták. A javak visszaszolgáltatásának megtagadása és a különbségtétel magyar és román hívek és papok, egyházak között ugyanolyan bizonyosságai a nemzetiségi elnyomás folytatódásának, mint a magyar iskolák léte ellen irányuló romániai oktatási törvény, vagy a világon páratlan szlovák államnyelvi törvény, amely minden nyilvánosságból, ha lehet, a templomokból is kizárta a magyar lakosság anyanyelvét.

Csak a jussunkat követeljük!

A világ minden tájáról összesereglett magyar reformátusok, nyilván főleg a nyugati világból érkezettek számára megdöbbentő olvasmány volt a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kiadványa az elkobzott és vissza nem adott magyar egyházi ingatlanokról. Mivel a magyar parlamenti képviselők felszólalásai semmilyen eredményre nem vezettek, a történelmi magyar egyházak vezetői, együtt az RMDSz nemzetiségi anyaszervezettel, ötnyelvű kiadványban tárták a nemzetközi közvélemény elé a román állam durva nemzetiségellenes politikáját, az égbekiáltó

Miként a csíksomlyói püncösdi búcsú régóta nemcsak a római katolikus magyarok és a moldvai csángók ünnepe, hanem az egész Székelyföld magyarságáé, bármilyen hitet kövessenek, éppen így a reformátusok harmadik világtalálkozója is túlnőtt az egyházi kereteken, nemzeti jelleget kapott Erdélyben.

igazságtalanságokat. Hatvanhárom egykori – 1948-ban elkobzott – felekezeti iskola, kórház, tanári lakás, aggmenház, szülőotthon, könyvtár, tanonciskola, internátus, szerzetesi rendház, felekezeti kultúrotthon szerepel a *Jussunkat követeljük* című kiadványban. Jussunkat, jogos tulajdonunkat követelte valamennyi erdélyi egyházi méltóság Jakubinyi György érsek, Tempfli József katolikus megyéspüspök, Csiha Kálmán az erdélyi református egyházkerület püspöke, Reizer Pál katolikus megyéspüspök, Tőkés László a Királyhágó-melléki református egyházkerület püspöke, Jenei Dezső az unitárius egyház főgondnoka. „Abban reménykedünk, hogy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének sikerül majd betartatnia a román államhatalommal a 176-os Véleményezésben (1993) foglaltakat – annak mind a 14 pontját, de különösen a 8.-at, amely így hangzik:

» A Közgyűlés felkéri a román kormányt, hogy szolgáltatssa vissza az egyházi tulajdonokat és biztosítsák az egyházi iskolák alapítását és működtetését, különös tekintettel a kisebbséghez tartozó gyerekek anyanyelvi oktatására.«” – mondta Jenei Dezső, az unitárius egyház főgondnoka.

Helyreállított történelmi egység

Nem most alakult ki ez a lelki egység Erdélyben, ez a cselekvő ököméne, hanem már nyomban Trianon után.

A belső egység felé vezető út nagy seregszemléje volt a harmadik Magyar Református Világtalálkozó Erdélyben. Azért éppen a keleti magyarság földjén, mert Erdélyben és a Partiumban tépte meg legjobban az előző diktatúra, Ceausescu rendszere a református egyházakat, itt üldözte legkíméletlenebbül papjait, az 1956-ot követő megtorlások mártírjait, s itt kényszerített rút árulásra kevés számú, de roppant ártalmas egyházi férfit. Akik a meghívót szétküldték a világba, a mai püspökök, a diktatúra mártírjai voltak, Csiha Kálmán kolozsvári püspök az 1956-os forradalom támogatásáért viselt börtönt, Tőkés László nagyváradi püspököt azért üldözték a román hatóságok, mert kiállt egyháza és nemzete jogai mellett, egyebek között a magyarság ellen forduló egyházakkal. A népük hűségén élő egyházi vezetők ismerték fel elsőnek, hogy a magyar kálvinizmus csak akkor lehet igazán erős, történelmi hagyományainak méltó folytatója, ha helyreállítja egységét. Ezen a nyáron 43 ország magyar reformátusainak képviselői tarthattak seregsemlét Erdélyben, Nagyváradtól, Temesvártól, Szatmárnémetitől Kolozsváron és Marosvásárhelyen át Sepsiszentgyörgyig, a megvalósult, élő, cselekvő magyar kálvinista egység fölött.

A Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata véglegesen véget vetett a magyar kálvinisták szétszaggatottságának, újra létrehozta a történelmi egységet. Hiszen még a török világban sem volt annyira erőszakosan szétagolva ez az egyház, mint Trianon után. (Bod Péter *Magyar Athenasában*, az 1766-ban megjelent első magyar irodalmi lexikonban jónéhány magyar diák nevét találhatjuk, akik a törököktől megszállt hódolt-sági területről Erdélybe, jelesen a kolozsvári református kollégiumba jöttek tanulni.)

Mikó Imre író, jogász, politikus *Huszonkét év* című könyve részletesen foglalkozik a húszas évek végén uralmon lévő román liberális kormány mélységesen magyarellenessé válásával. Ez a kultusztörvény szándékosan nem vette tekintetbe a magyarság vallási viszonyait, hanem a régi Románia helyzetét kívánta alkalmazni Erdélyre is.

Már a húszas években jelentkeznek azok a korlátozások (a külfölddel fenntartott kapcsolatok megnehezítése, az állami basáskodás, az egyházi szerveződés határainak megszabása), amelyeket majd a diktatúra visz tökélyre.

Katolikus kálvária

A román állam igyekezett hatalma alá gyűrti a római katolikus egyházat is. Ennek érdekében a Bukarestben székelő román érsek hatáskörébe akarta vonni az erdélyi magyar katolikusokat, akik soha nem tartoztak oda. Sajnos, az 1927-ben aláírt konkordátum ezt lehetővé is tette. Olyan ellentmondásos helyzet állt elő, hogy Cisar bukaresti román érsek lett a katolikusok képviselője a szenátusban, noha hozzá 26 egyházközség tartozott – köztük a moldvai csángók –, még az erdélyi, bánági és partiumi részekben másfél millió katolikus élt. A magyar katolikusok egyszerűen parlamenti képviselet nélkül maradtak, kiszolgáltatva Bukarest kénye-kedvének.

Jogos volt az erdélyi magyar katolikusok elkeseredése. Bukarest érseki székében soha nem ült magyar főpap, a román érsek pedig nem a katolikus magyarok érdekeit tartotta szem előtt, miként természetes lett volna, hanem az ortodox román államhatalom céljait. Eppen úgy, miként napjainkban Ion Robu bukaresti érsek, egy renegát csángó a legnagyobb ellenzője a moldvai magyarok jogos, a második vatikáni zsinat szellemében fogant kérésének, a magyar nyelv templomi használatának.

Ugyanez volt a helyzet a csángók ügyében a két háború között. Mikecs László, a *Csángók* című alapvető mű szerzője mondja, hogy Trianon egyetlen magyar haszna az lehetett volna, ha az erdélyi és moldvai magyarság egy államkeretbe kerülve, a nemzet keleti ága immár nem *kivülről*, országhatáron át, hanem *belülről*, egyazon országban nyújthatott volna közvetlen segítséget a csángók nemzeti megmentéséhez. Csakhogy a rene-

gát papság éppen ezt a természetes találkozást, egymásra találást akadályozta meg.

Bukarest 1945 után folytatta a magyar egyházak szétporlasztását, akadályozta a katolikus egyház kapcsolatainak természet-szerű fenntartását a Vatikánnal – ez a világ-egyház alapelve –, a református egyház bármilyen támaszkeresését a román határokon kívül, akár az anyaországban, sőt ezt tiltotta a leghevesebben. Ugyanakkor mindinkább kihasználta azt a körülményt, hogy az ortodoxia nemzeti keretek között működik – lévén autokefál, egyházzójogilag független egyház –, s így valamennyi romániai felekezet számára látszatra „egyforma” feltételeket szabott: a külföldi egyházi szervezetekkel való mindennemű kapcsolat megszakítását.

Szemben az ökuméne szellemével

A magyar egyházak nem számíthattak a görögkeleti papság támogatására. Sőt, a nagyszebeni és temesvári ortodox érsekségek adtak ki elsőnek „magyar szeparatistákat” meg ugyebár „horthystákat” megbélyegző könyveket. A bukaresti román pártvezetők sajátos, groteszk logikával magyarázták meg a görögkeleti egyház szerepeltetését a román nacionalizmus szolgálatában. Egy tanári felkészítőn valaki Sepsiszentgyörgyön megkérdezte: miként van az, hogy nekik, magyar tanároknak állásvesztés terhe mellett tilos templomba járniuk, sőt, a papokkal sem tarthatnak fenn semmilyen kapcsolatot, ugyanakkor a pártaktivisták nyíltan gyűjtenek az épülő szentgyörgyi ortodox templom javára.

– Az ortodox egyház hazafias egyház, vegyék tudomásul – felelte a bukaresti kiküldött. – Román nemzeti érdekeket szolgál.

– Itt, a Székelyföldön is?

– Különösen itt!

– És a magyar egyházak?

– Gondoljanak a római katolikusokra.

Valójában törvénytelen egyház, nem volt hajlandó egyezményt kötni a román állammal. Külföldről irányítják, a Vatikánból.

– A református egyházat nem irányítják külföldről.

– Dehogyan nem! Hát a református Világ-szövetség? Az nem Svájcban székel? Egyedül az ortodox egyház nem függ külföldtől!

Természetes, hogy Erdélyből indult ki – 1989 után – a magyar reformátusok történelmi gyökerű egység-törekvése. Erdélyben éltek meg legfájóbban a magyar kálvinizmus szomorú magányosságát, érezték át a támasz hiányát. Tőkés László nagyváradi püspök elsőként vetette fel a magyar reformátusok országhatárok fölötti csúcsszervezetének létrehozását. A kálvinista egyháztestek sorra karolták fel a lelki egység gondolatát.

Pápai Szabó György, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának szóvivője vázolta fel azt a folyamatot, amely a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának megalakításához vezetett el.

Az egységesülés krónikája

Illyefalván, a hit és a magyarság erdélyi szigetén, amelyet Kató Béla tiszteltes tett a magyar önépítés ragyogó példájává, 1994. május 31-én és június 1-jén kilenc egyházkerület és ötvenhét egyházmegye képviselője

A Világtalálkozó záróünnepsége. – Sepsiszentgyörgy

lői igényelték, hogy hívják össze a hónapok óta előkészítés alatt álló Egyetemes magyar Református Zsinatot.

Az *Illyefalvi Nyilatkozat* aláírói kifejezték reményüket abban, hogy a tervezett zsinat hozzájárulhat a református egyházi élet elmélyítéséhez, az evangélium szellemében térségünk feszültségeinek enyhítéséhez, sebeinek gyógyításához. Az egyetemes zsinat határozatai csak akkor válnak egy-egy országos egyházra kötelezővé, ha az illető országban ülésező zsinat jóváhagyja azokat. Legelső feladataik közé sorolták az egységes magyar református lelkészképzés szabályozását, közös liturgia és énekeskönyv kimunkálását, a diakóniai szolgáltatások és a sajtótevékenység összehangolását.

1994. július elsején 57 református egyházmegye 116 képviselője ismételte meg elhatározását, hogy létrehozzák az egyetemes zsinatot, illetve megalakítják a konventet.

Kezdetben felmerültek félreértések is, elsősorban a Genfben székelő Református Világszövetség és a magyar egyháztestek között. A magyar egyházaknak sikerült meggyőzniük a genfi vezetőket, és így elhárult az akadály. Ugyanazon év decemberében ismét tanácskoztak a világban szétszóródott magyar reformátusok képviselői, ezúttal Budapesten. 1995 februárjában már előkészítő ülést tarthattak. Kifejtették, hogy az egyetemes konzultatív zsinat „alapfeladatának tartja a Krisztusban való egység és együttlét megerősítését és kifejezését, ezen túlmenően az általános teológiai meggyőződés kiépítését a XX. század végén, természetesen a Biblia, a Heidelbergi Káté és a Második Helvét Hitvallás alapján.

Az egyetemes zsinat tehát nem juriszdiskcionális testület kíván lenni. Határozatai csupán javaslatok az egyháztestek felé, s e határozatok ratifikálása helyben történik. Az egyháztestek maguk döntenek el: elfogadják vagy sem az egyetemes zsinat javaslatait, amelyek azonban a testvéri közösségben mindenki épülését kívánják szolgálni. Az elszakíttóságban és szétszórtságban élő magyar reformátusság számára a lelki összetartozás s így az egyetemes zsinat ügye létkérdés.”

Ilyen előzmények, előkészítés után alakult meg 1995. április 19-én és 20-án Debrecenben – a „kálvinista Rómában” – a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Az eljárás megfelelt a református hagyományoknak és a demokratikus elveknek. A hívek az egész világon – különösen a kisebbségi területeken és az anyaországban – helyesléssel fogadták az egységes egyházi szerv létrehozását, és mind többen kapcsolódnak be a liturgiai, teológiai, diakóniai, himnológiai, sajtóügyi és még többen az oktatási bizottságok munkájába.

Mindezeket a változtatásokat a hívek egyetemességében, hatalmas tömegek részvételével a Magyar Reformátusok III. Világ-találkozója szentesítette, a népi élet mélysé-

Templomavatás Sepsiszentgyörgyön

Békés seregszemle

Ha valaki kételkedné a történelmi magyar egyházak nemzetfenntartó erejében, tisztelettel ajánlom számára a református világtalálkozó eseményeinek felidézését.

Hitvallók százezrei gyűltek össze sportstadionokban, szabad tereken, templomokban. A diktatúrák csak a megfélemlítés eszközeivel tudtak ilyen tömegeket felvonultatni. Most nem volt semmilyen kényszer, csak belső, lelki akarat, amely valójában a majdnem félévszázados hivatalos hitetlenséggel, a tiltással, az emberi szabad akaratba való kíméletlen beavatkozással számolt le, nyíltan, a világ színe előtt.

Nem politikai seregszemle volt, amitől Bukarest olyannyira rettegett. Hiszen nem napi politika a magyar reformátusság nagy számbavétele Erdélyben, az egész Kárpát-medencében és a nagyvilágban. Ennél sokkal több, hatalmasabb: történelmi lustra a közös nemzeti feladatok vállalására.

Prédikációk százai hangzottak el, szobrokat avattak, egyiket Nagyváradon Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszonynak, másikat Károli Gáspárnak Nagykárolyban. Ő szökölt meg először magyarul a Bibliát, s így a Legnagyobb fordítója volt. Szobrot kapott a nemzettől Kölcsey Ferenc, a Himnusz költője szülőfalujában, a kicsiny Sződemeteren, ahol tucatnyi magyar sincs már, de a nehezen megközelíthető falucska irodalmi, nemzeti búcsújáró hely lett. Templomot avattak a záróünnepség keretében Sepsiszentgyörgyön, immár több mint húsz új kálvinista templom egyikét, a legfiatalabbat.

Ez a mostani évtized Csiha Kálmán és Tőkés László számára hozta el a megtisztelő „templomépítő” jelzőt. Biharban egyenesen forradalmasították a templomépítés hagyó-

ban közös katolikus-református templomot emeltek, a magyar-magyar közeledés, szövetség nevében. Szinte elképzelhetetlen lett volna a nagyváradi nyitó ünnepség, ha azon nincs jelen és nem mond beszédet Tőkés László hűséges küzdőtársa, Templfi József római katolikus megyéspüspök.

Legjobb hagyományaink ébresztését szolgálták a hajdani kollégiumi élet felidézéseivel, iskolatörténeti kiállításokkal, kórustalálkozásokkal, egyházi konferenciákkal, a hitéletet erősítő más rendezvényekkel. Összefonódott az anyaország és az elszakított részek mindegyike. Budakeszin egy olyan alapkövet tettek le, amelyre a „Határainkon Túl Élő Magyarok Emléktemplomát” emelik majd.

Segítségünk az Úrtól van...

Bármennyire „belső, egyházi ügy” volt a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója, világi tanulságokkal is szolgált. Valójában nagy erőpróbává lett a nacionalista román államhatalom és a magyar reformátusok, egyáltalán az erdélyi magyar nemzeti közösség között.

Bukarest minden eszközzel szerette volna megakadályozni a találkozót. Felvonultatta a tervezett ünnepségek ellen a nacionalista pártokat, a társadalmi szervezeteket, aztán az államhatalom helyi és központi szerveit, majd végül a román ortodox egyházat is. Az aggódástól a fenyegetőzésig széles skálán mozogtak az óvások, intések, tanácsok, illetve durva támadások. A két romániai református egyházkerület nem engedett. A támadásokat csendes, de határozott hangon verte vissza. A provokációkat erélyesen elhárította. A megfélemlített román tömegek előtt tisztázta a találkozó jellegét, szándékát. Egyetlen sértő megjegyzés vagy rágalom nélkül hatástalanította a sértéseket és rágalmokat.

A román vezetés elment a legszélsebb határig, ameddig a mai Európában egyáltalán elmehet. Ott aztán megtorpant, és visszakozott.

Augusztus elején Erdély földje egy hétig a magyar református hitvallásnak, a magyar összefogásnak és a népek barátságának földje volt. Mivel püspökök, papok, hívek rendíthetetlenül kitartottak jogaik és elhatározásuk mellett.

Tanulság ez nemcsak az egyház(ak) életében, de a társadalomban, a politikában is, mindenben: az Úr velünk van és segít minden igaz törekvésünkben, de csak akkor, ha magunk sem hátrálunk meg a szabadságot, önérzetet védelmező küzdelemben.

Igen: az Úr a bátrakkal tart mindig, mert a gyávákkal, önfeladókkal, megalkuvókkal vagy éppen árulókkal nincs mit kezdenie.

Horváth Sándor (Kárpátalja) versei

Haza

Az én hazám
csendes pentaton ének.
Ha szívemhez hajolsz,
eléneklek néked.

Kishaza

(I)

Hazámat megálmodom.
Anyámmá édesgetem.
Hogy féltetni tudjam –
csak ennyire segíts
Istenem.

Kishaza

(II)

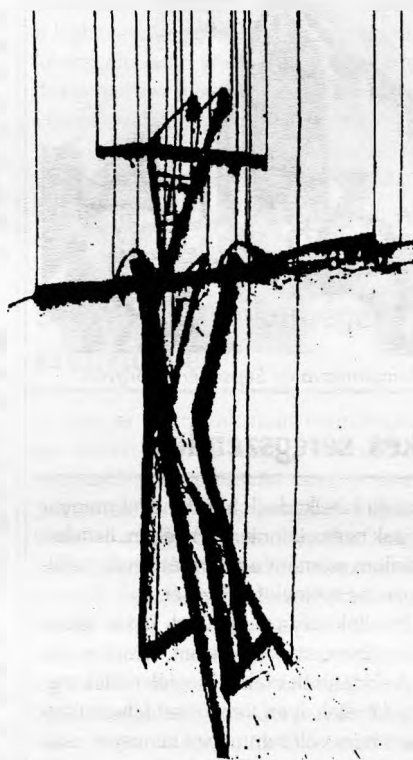
Mert a haza
nem eladó.
Ezüst pénzre sem
váltható.
Mert a haza
szíved része,
határait
belevéste
ezer éve
a hit.

Mert a haza
keresztet is.
Betlehemi
csillagod is.
Hiába tiporták hadak
él.

Mert a haza
minden
kínokkal születő
mozdulat,

mit rejt
és elfelejt
az agy.

A haza
te magad
vagy.

A bábu

Kishaza

(III)

Most legyen benned alázat.
Hazádat
ne ordítsd.
Csak dédelgesd
édesanyádnak.

Kishaza

(IV)

Hazájából
aki fut,
juthat szép világba.

Menekülhet
álmokat
aprópénzre váltva.

Én belesimulok
a sarjadó fűbe.
Ráírom nevemet
avarba süppedő kőre.
Velem kardok
cikkannak
vissza a mélybe.
Szívemből indulnak
vérfolyam hadak.
Habjában csillan
ősi jog...
Maradok.

Szószomj

Ellobban az utolsó máglya.
Keresztjét felejtí a kín.
Kifolyik szemem
álmot látva,
sötét robban
a szivárványra,
így lesz hazugság –
ami szín.

Csak álmodni kellene.
Legalább hazudni ellene.
Uzítani rájuk kutyát,
marcangolják a petyhüdt húsát.

Jön, ígéz a félelem,
idézi agyarát ellenem.
Belém tapossa a szót –
a magyarra nem
lefordíthatót,

mert az maga az.
Az egyedül igaz.

Az oldó és vádló.
A földet Hazává szántó.
Mit bárki, bárhogy kicsavar –
akkor is
magyar.

Mindenütt kereszt

Kibélelték már szóval
a kalodákat.

Tűj – mondták,
s a nyelvedet kitépték.
A csend igazi érték.

Levelek görnyednek imára
Ágak lapulnak
akasztófára,
minden halmon kereszt.
Rájuk imádják a megváltót,
hogyan ne beszéljen,
nyelvéről tépik ki a szót.
Az igazságot.

Látod:
az embert sírjában keresik.
Pedig
véreddel égett el,
s megjelenik
nyelvedhez szegezett
szavakon.

Aprócska üzenet Sütő Andrásnak

Gyermekekoromban a hidegben
a te szavadhoz lopóztam melegedni.
Aztán leültünk nagy tüzed mellé sokan.
S mormoltuk a lángokkal
(mint ki beszélni újratul)

bús-boldogan.

Vannak, kik gyertyát gyújtani
már temetőbe járnak.

Én szavakból öntök egy gyertyaszálat,
s hiszem,
nem mindenszentek jön,
de virágvasárnap.

Átkos jajok

(Dudás Károlynak és Siflits Zoltánnak békereménnyel)

Ó, mennyi mindent kellene még leírni
a vérehagyott legyilkot állat
embervigyorát
a boszniai embercafatok
rám fröccsenő véré
a minden jajj-t mi onnan jön – délvidékről
minden jajj-t mi itt dobog fejemben
az átkos jajok imádságok könyörgések
hiábavalóságát
vérben mossák már a halotti leplüket

jajj
vérben fűrésztik az anyákból szakított magzatokat
jajj
vérrel itatják a szüzeket önnön vérükkel
jajj

véres az igazság
véres a jajj

sötétből
átkozok jajlok imádkozok könyörgök
szemfedőt
pólyát
valami rongyot csak

hogyan eltakarjam

szemem

Vasfüggöny

Sem erő, sem hit
valami más –
életet lihegő vágynak
között
az elmúlás

Békével felvett kereszt:
most már megértetek...

S mindig a lázadó vágy
zöld álmodás.

Benne
lombhullás zihál.

Rátalál a szóra a rög.
Álomtalan ami örök.

Az élet
vajúdó halál.

Határ béklyóz,
átkozza hitemet.

Acél,
ámuló szögesdrót
hiteget szabad világgal...
mával.

A vér vénámba fagyott.

Makkai Sándor:

MIÉRT?

Reggeli ima után indultak Baranyavárról. Üde hajnal.

Az ég egyetlen ibolyaharang. Keleten aranyözön lángol, de még csak fénye van, miriád har-matcsepp szerelmesen kigyúlva, reszketőn várja, hogy a Nap hódító hevében megsemmisüljön. Mint tündöklő ezüst kígyó, a török sereg lassú kanyargással nyomul előre a dombok között. A felvert por mint-ha roppant gyűrűző testének tejfe-hér gőze volna. Leghátul, a Francis-custól vásárolt háromszáz ágyú dübörgő porfelhője mögött léptet, a testőrség dárdái között, a szultán. Vezérei most még mind körülötte lovagolnak, a dombtetőig, ahon-nan a mohácsi sík tárul. A parancs lassú előnyomulásra szól, a szultán csak délre akar azokig a dombokig érni, ahonnan majd látni lehet, meddig jött elébe a magyar sereg. Az utolsó kém azt jelentette, hogy a magyar tábor királyostól a mohácsi síkon áll. De Szulejmán nem hiszi ezt. Egy kicsit fel is indult rajta. Nagyon átlátszó csalásnak vette a kém szavait. Karóba húzat-ta. Mert nem jó a próféta harcosai-nak hevét az ellenség lebecsülésé-vel szítani fel. Igazi hadvezér nem hajlandó olyan ostobaságot tételez-ni fel a Hunyadiak nemzetéről, hogy a védett domboknak fussanak és birkamódjára eltapostassák ma-gukat a síkon. Hiszen két-három-napi járóföldre vannak nyugatra-északra az erdős dombvidékek, ter-mészetes, erős fedezékek. Valahol ott lesz a csata. Ma csak menetelés a síkság széléig.

Éppen erről folyik a szó a vezé-rek között. Bali bég, Huszrev pasa, a boszniai lovas ördögök vezérei, a ruméliai hadakon parancsoló nagy-vezír, Ibrahim és Behrám pasa, az anatóliai spahik s a szultán virágos-kertjének, a janicsárságnak vezető-

je török módon cikornyás, lassú és óvatos szavakat váltanak egymás-sal, félszemükkel a felséges császár arcát kémelve.

– Miután a felséges padisah leg-kegyelmesebben elhatározta, – foly-tatta a szót a feketeképű, kissé kan-csal, hatalmas testű Ibrahim – te-hát az istentelen gyaurok innen több mint két napi járóföldre – állanak az erdős dombok védelme alatt. Allah pusztítaná el őket! Ma tehát tábort ütünk a mohácsi sík feletti dombsoron. Ma délb... – Kancsal szemével Bali bégre né-zett, de a szultánt figyelte.

Ragyogó szerszámzatú, vörös farkú és sörényű hőszerű ménen léptet Szulejmán páncél nélkül, könnyű, egyszerű köntösben. Hosszu nyakát előrenyújtva, Ma-gasra tartja barna, kemény sasarcát, szemei mozdulatlanul a távol-ba szegezve. Szörnyű markai lazán tartják a kantárt.

– Ha a felséges padisah úgy ha-tározta, úgy is lesz, – hagyta rá, Szulejmán kőkemény arcára pil-lantva, Bali bég. – A kém fertelme-sen hazudott. De azt meg kell adni, hogy alávaló hazugságát a gyaurok lelkének ismeretére alapította.

A szultán alig észrevehetően összehúzta szemöldökét. A vezérek csodálkozva néztek Bali bégre.

Kicsi ember volt Bali bég, ürge, villogószemű sólyom, a pofacsont-jai szélesen elálló, a bőre sárgás, a szeme kissé ferdén hasadt. Ke-gyetlen mosoly fagyott állandóvá a szája körül. A szultán nagyra be-csülte, mert az esze sem volt las-súbb a karjánál, Persze még fiatal majd pasa lesz belőle idővel.

– Emlékezzetek Husszein aga jelentésére – folytatta Bali bég. – Husszein követségben volt Budán, a felséges padisah békeajánlatával. A padisah békét akart. Mit tudhat-juk mi, mit akart még a padisah? Kétszáz esztendeig állott az iszlám útjában Magyarország. Az útban, amely a nyugati nagy tengerhez vezet, nyugati gyaurok országokon át, a csontjaikon át, de a Kelet útja az, ősidők óta. A mi útunk, a világ uráé. A magyarok anyja is Kelet. A mi anyánk. Miért álltak az útba, szembe velünk? Ők, azt mondják, a Nyugat kapuja. Nem. Ők a Kelet árulója. Nem elfogták Hussze-int és nem tartották-e fogva, amíg szétvinnyogták Nyugaton segítség-kiáltásukat ellenünk, lesve, ki jön támogatni őket Kelet ellen? Sze-

A király

rette-e őket valaha Nyugat? Tá-mogatta-e? Mit keresnek ott, ahol gyűlöli őket minden nemzet, legfennebb hitegeti, hogy vérével zárja el Kelet útját előlük, akik kő-városaikban selyemágyon fetren-genek és a világ kincsét halmozzák fenekük alá! Persze, senki se jött nekik segíteni s ostobaságukban a felséges Úr haragját vonták fejük-re.

– Mire való mindez, Bali bég? Mit beszélsz összevissza? – vágott szavába Huszrev pasa. – Vigyázz, mert untatod a felséges Urat!

Szulejmán végtelen könnyel meredt a távolba. Csak a szeme vil-logott félelmesen.

– Csak azt akartam megmutat-ni, – felelte gyors oldalpillantással Bali bég – hogy milyen vak, ostoba nép az, minden kitelik tőle. Hallot-tam egy emberről, akinek a dzsinek elvették az eszt és beháborodott egy asszonyba. Pedig hogy szép fe-lesege volt és jól szolgálta. A másik meg csak kacagta és úgy tartotta, mint az ebet. Ez a bolond azonban késsel vagdosta magát, hogy a vére folyásával gyönyörködtesse őt és semmitse kívánt inkább, minthogy megölethesse magát érte. A felesé-gé bátyja a szívére beszélt, mindent ajánlott neki, csak hogy térjen vissza. A félszeme sírva kérte, hogy tekintsen feleségére. Kiütötte. A félkarja kinyúlt, hogy békét kössön. Levágta. A felesége bátyját, mikor az mégegyszer hívta, szembeköpte. S mikor emiatt kést kapott a bor-dái közé, a szíve vérét a markában magasra tartva, hódoló éneket éne-kelt bálványának, s haldokolva is istenítette.

– Igen, igen, – vágott bele Beh-ram – saját tagjaikat marják-eszik, nincs bennük lélek egy csepp sem, egyet toppant a felséges Úr és tal-pa alatt szétmegy az egész. A kirá-lyuk meg gyermek és senki se hall-gat rá.

– Husszein látta a gyaur királyt – válaszolt Bali bég. – Olyan, amint mondja, a páncélában, mint egy le-ány vasban. De különben gyors, bá-tor, jó öklelő. A gyaurok mind go-noszszívű, kemény harcosok. Nem lenne könnyű dolog, de mondom,

A királynő

golták szét önmagukat is. Azért jönnek csak félkézzel.

A szultán senkire se nézve, von-tatottan megszólalt:

– A kém hazudott.

Hosszú, ijedt csend.

Bali bég újra kezdte:

– A kém hazudott. Gyalázatosan hazudott. De ha – csak a beszéd kedvéért mondom, – a síkon várná-nak reánk, akkor is megérteném őket. Egyszer már megtették.

A szultán arca feszülten figyel-mes lett. A vezérek aggódva néztek a bégre.

– Tudjátok, hogy tatár családból származom. Gyermekkoromban régi tatár meséből hallottam, hogy háromszáz évvel ezelőtt őseim meg-támadták a magyarok országát. Akkor is felfordult ország volt az. Uraik egymást marták, nem volt bennük egy csepp lélek se. A kirá-lyukat gyűlölték, nem engedelmes-kedtek neki. A tatár Úr békeaján-lattal közeledett feléjük. Rokonok vagytok, izente a királynak, Kelet fiaai vagytok. Egy az Anyánk. Jertek velem diadalmenetben a nyugati tengerig.

Szulejmán kezében megrándult a gyeplő s a mén fölágaskodott sar-kantyúja alatt. A szája vonala ke-ményen bevágódott.

– Elfogták, megölték a követe-ket, szembefordultak Kelettel, az Anyjukkal. Kisült, hogy meg vannak babonázva, Nyugat megrontotta a vérüket. Elébe mentek a tatársereg-nek egy síkságra, amelynek környe-ző dombjain és erdőiben a tatárok biztos fedezékbe álltak, beleszalad-tak a torkukba, a síkon szekerekkel körülkerítették magukat és halom-ra nyilaztatták egész seregüket.

– Elment az eszük! – kacagott fel Ibrahim.

– El – hagyta helyben a bég. – Olyan nép ez, amelyik lesve-lesi az órát, amikor meghalhat. S mikor biztos, hogy meghalhat, gúnyt űz a békejobból, ünnepi menetbe áll, zászlókat lenget, énekel, elébemegy a biztos végnek, kiválasztja a leg-rosszabb helyet s mintegy ünnep-képpen, halomra öleti magát. Es mintha előre tudná az időt, előbb kiszúrja azt a szemét, amelyik a jót látja, levágja azt a karját, amelyik visszarántaná a bajból, kiereszt sa-ját sűrű véréből annyit, amennyi élni szeretne benne s akkor őrzöng-ve, mámorban nekifut a késnek. A késnek, amelyet azért nyujtanak feléje, hogy megrontó bálványát se-gítsen megölni vele... Biz' én nem csodálnám, ha a síkon várnának re-ánk.

A szultán hirtelen a bég felé for-dult. A tekintete mély volt, sötét.

– Ha a kém hazudott, – mondta lassan – leverem őket és megbékü-lök velük és velük megyek a nyuga-ti tengerig. Ha igazat mondott a kém, kiirtom őket, hogy vége le-gyen az átoknak, amely Kelet útjá-ba Keletet taszítja.

Bali bég mélyen meghajolt a lo-ván és szólt:

– Senki se tud úgy meghalni, mint a magyarok.

Több szó nem esett.

Délben Szulejmán a nagy-nyárád-kölkedi dombsor tetejére ért.

Az izzó déli sugárzásban, a mo-hácsi síkon, lengő zászlók között huszonnyolcezer magyar csata-rendie ragyogott.

A MAGYAR EGYHÁZAK ÉS RENDEK ÜLDÖZÉSE ROMÁNIÁBAN

Az Erdélyi Magyarság 26-os száma új sorozatot indított: „történelem középnézetben” címmel. Ezúttal az erdélyi ferencesek kálváriájáról emlékeznek a DO-t, azaz a kitelepítést elsenvedettek.

A Szent István király patronátusa alatt működő erdélyi ferences provincia töretlenül élte a maga életét századunk közepéig. Az ateista uralom azonban fel akarta számolni a 800 éves rendet e tájakra, a többi szerzetesrenddel együtt. 1946-tól sorozatos zaklatásoknak teszik ki tagjait, 1948-ban államosítják iskoláit, egyházfenntartó vagyionuk egy részét, majd 1951. augusztus 20-án, a provincia védőszentjének ünnepén internálják a rend tagjait, atyákat és laikus testvéreket. A 12 év kényszerlakhely ideje alatt és után az atyák kitartottak vállalt szerzetesi hivatásuk mellett, de a rend – utánpótlás nem lévén – lassú halálra volt ételve. Ha nem következik be az 1989. december 22-i fordulat, egy évtized alatt, a már öreg szerzetesek elhalálózásával a rend de facto megszűnt volna.

Az alábbi vallomások az ateista uralom előszeléről, az internáltságról, a 12 hosszú esztendeig tartó DO-s világról szólnak. (E hézagpótló dokumentumok feltárására 1993-ban az Erdélyi Magyarság irt ki pályázatot.)

P. Benedek Domokos: 1947-ben léptem be a rendbe Gyergyószentmiklósról. Az akkori főatya, dr. P. Boros Fortunát – akinek provincia-története is megjelent – vett fel a rendbe. Mikházán végeztük a novíciátumot 1947 és '48 között. A hetedik gimnázium után léptem be a rendbe. Akkor már beindult ez az ateista éra és én nem láttam keresztény szempontból helyes és jó jövőt. Ekkor határoztam el, hogy belépek a ferencrendbe. Hát, ezzel kapcsolatban elég sokat lehetne mondani. Az édesanyám gyergyószárhegyi születésű volt. Az ottani ferenceseket nagyon jól ismerték, a gyerekeket pedig nagy szeretettel fogadták mindig a ferencesek. S mégis, amikor édesanyám meghallotta, hogy én ferences barát akarok lenni, akkor szint el-

ájult szegény. Na... Tehát Mikházára mentünk. Ott volt akkor a novíciátum, és dr. P. Gurzó Anaklét volt a mi novícius-mesterünk. Ez a P. Anaklét később nagy szerepet játszott az egyházmegye életében, különösképpen akkor, amikor Márton Áron püspök úr a börtönben volt. Mikházáról, ahogy elvégeztük a novíciátumot 1948-ban, átvittek bennünket Székelyudvarhelyre azzal, hogy ott folytatjuk a gimnáziumot. Akkor még öt tanárunk volt az ottani katolikus gimnáziumban, többek között a P. Ervin, P. Anghy Csaba, akkor a P. Bíró Antal, a P. Mezei Levente, maga a P. Albin is, aki házfőnök volt, ő is tanított és Écsy János atya. Nagyon erős középiskolai tanári karunk volt, valamennyien Kolozsvárott szerezték a tanári képesítést. Közben aztán 48 végén jöttek a rendelkezések és az iskolákat megszüntették. Székelyudvarhelyen voltunk 1951. augusztusáig, amikor éppen a provinciánknak a védőszentje, patrónusa ünnepére virradólag gyűjtötték össze az egész rendtartományban a tagjait. Egyetlen egy éjszaka.

Szent István éjszakája

P. Szalontai Barnabás: Hoztak oda egy ilyen nyitott kocsit s oda beraktak bennünket. Hát, mondom, itt Szamosújváron álljanak meg, mert itt lenn van egy kis ágyneműm. Na, akkor megálltak itt, felvettük a kis csomagot. Ide közben lehozták az atyákat Székről: a P. Abát, aki most is él Eszterneken és akivel osztálytársak voltunk. S akkor innen felraktak bennünket s a desieket egy kocsira. Úgy mentünk, hogy nem mondták meg, hova visznek, nagyon titokzatosak voltak. Csak a legszükségesebbeket vehettük magunkhoz. Nyílt kocsi volt, úgy, hogy a szél járhatott nyugodtan. Ennek örvendtünk, mert nagy meleg volt augusztus 10-án és 21-én, s akkor utaztunk

egész végig. Tordán megálltunk rövid időre. Nem tudtuk, hogy miért, aztán mentünk tovább. Csatlakoztak hozzánk a kolozsváriak is és a tordai Izidor atya. Akkor már két kocsival mentünk egyszerre. Ők már valamit tudhattak, mert mondták, hogy valószínű Máriaradnára visznek bennünket. S csakugyan, késő délután meg is érkeztünk Máriaradnára.

P. Benedek Domokos: Pillanatnyilag abszolút ismeretlen volt, hogy ez az összegyűjtés mire megy ki, hová jutunk, hová fognak vinni. Mi magunk a P. Csabával és két zetelaki világi kispappal éppen a Madarasi Hargitán kirándultunk. Minket ott találtak meg. Aztán a végén megváltak azzal, hogy kapcsolatot tartottunk a partizánokkal. Persze, ez olyan humbuk volt, de... Na, a lényeg az, hogy beszállítottak Székelyudvarhelyre, aztán, hát ott tartottak a rendőrségen – vagy már milícia volt akkor! –, később a világi kispapokat elengedték. Csak formailag tartóztatták le őket. Minket pedig a P. Csabával elvittek Máriaradnára. Két napon keresztül tartott az utazás. Mintha az ismeretlenbe mentünk volna, teljesen. Amikor megérkeztünk Máriaradnára, átadtak a lippai hatóságoknak és azok fegyveresen kísérték be a zárdába. Akkor éppen az előttem lévő provinciális atya, a P. Balázs volt ott a házfőnök. A nagy közösség már ott volt, közel 200 ferences. Atyák és testvérek. Amikor megérkeztünk, ugye, a fegyveres kísérő átadott minket a házfőnöknek és azt mondta: Ezekre nagyon jól vigyázzon – azt mondja – mert rettenetesen sokat kerestük őket, s kint a Hargitán fogtuk el, paktáltak a partizánokkal. Hát persze, ugye, a házfőnök atya, a P. Balázs azt mondta: Na, csak bízzák reám, én nagyon fogok vigyázni rájuk. Ezt kissé ironikusan mondta.

Lászlóffy Árpád: Reggelenként szoktam ministrálni gyermekkoromban. Akkor bejöttem és egy idegen

papot találtam a sekrestyében. Meg voltam lepődve. Segítettem neki felöltözni és akkor mondta, hogy éjszaka öt Váraljáról behozták ide és a többi papot elvitték. Összeszedték s elvitték. Még ő sem tudta pontosan, hogy hova. Kimentünk az oltárhoz, miséztünk. Hát, áldozáskor minden hívőnek a szemében könny volt. És a harangokat sem húztuk meg, ugye, mert a nagy ijedségben meg félelemben elfelejtettünk még harangozni is. Nagyon megható volt ez az első szentmise, 1951. augusztus 20-án reggel. Akkor volt. Utána aztán egyedül maradt a Zsók Ferenc plébános úr. Ő maradt itt egyedül egész egy évig, amíg vissza nem hozták 1952-ben a pátereket.

Máriaradna

P. Benedek Domokos: Az akkori provinciális, P. Benedek Fidél, az első pillanattól nagyon a kezében tudta tartani a több, mint 200 embert. Ugye, szent ember volt és nagyon reguláris valaki. Hát, világos, mi az engedelmisségi fogadalmunk révén igyekeztünk megtenni, hogy az előjáróink akaratahoz is alkalmazkodjunk. A világi hatóságoknak az volt a szándéka és az akarata, hogy összegyűjtenek bennünket ottan, ugye, a hatalmas nagy tömeg szerzetest és két-három héten belül ki fogunk éhezni és akkor majd sírva kérjük, hogy engedjenek haza bennünket. Úgy nevezték őket, hogy *autodizolvare*, hogy majd mi saját magunktól fogjuk kérni a rend feloszlását, hogy lemondjunk a papi hivatásról és a szerzetesi életről, hogy hazamenjünk és munkát vállaljunk... Hát, persze, mi erre nem voltunk hajlandók. És eltelt két hét, három hét, ők pedig elég jól szemmel tartottak bennünket, várták, hogy mikor kérdezzünk, mikor sírunk és mikor akarjuk elhagyni szerzetesi életünket. Hát, persze, mondom, ebből nem lett semmi a végén, hanem nekiindultunk, ugye, az életnek.

P. Szalontai Barnabás: Tehát késő délután érkezünk Máriaradnára. Nahát, ott egymásnak örvendeztünk, hiszen egymás után érkezünk. Akkor még vagy 150-en voltunk barátok, s azok nagyrésze már előttünk megérkezett. Na, aztán azok újságolták, hogy mit csinálunk, hogy leszünk, mert időközben a harmadik

rendi, ún. ferences apácákat s az öregeket is mind oda vitték, azok is ott voltak, s nekünk nem maradt csak egy-két szoba s a hosszú, nagy folyosó. Azt mondtuk nincs semmi baj. Ide fekszünk. Majd aztán csak elrázódunk, mint a székely krumpli a zsákban. Aztán így is volt. Nevetünk, mosolyogtunk. Hát, fiatalok voltunk, mit számított? És egy érdekes kalandnak vettük az egészet. A máriaradnai rendházunknak hatalmas udvara volt, az alsó udvar pedig tele volt orosz tankokkal, mert oroszok voltak az alsó részen elszállásolva. Másnap aztán kimentünk, hogy megnézzük, hű, hogy állunk?! Harmadnapján már mentünk s a Marosban fürödtünk, utána nagy kirándulásokat rendeztünk.

P. Benedek Domokos: Egyedül voltam akkor kezdő teológus. A tanárok mindjárt nekiálltak és kezdtek tanítani, engem egyedül. Tessék elképzelni, amikor 7-8 tanár minden nap tanít egy nebulót, még ha az kezdő teológus is. Akik Vajdahunyadon végeztek a teológiát, azokat szétszavarták, szanaszét voltak. Így a P. József, P. Albert, P. Vetelle is többek között. Később aztán jöttek a P. Leonárd, aztán jött a P. Tarzitus, aki most Eszterneken van, akkor a P. Stelli Benedek, aki most hunyadi plébános és házfőnök. Hát ennyien voltunk. Nagyon boldog voltam, amikor már nem egyedül voltam csupán. És, ugye, beindítottuk az életet. A tanárok tanítottak, mi pedig készültünk az első pillanattól kezdve. Maga a radnai ferences élet viszont csodálatos volt. Összegyűjtőink, megfigyelőink, ugye, azt várták, hogy hamarosan feloszlunk, szétszaladunk, mi pedig hát vagy imádkoztunk, zoltároztunk, breviáriumsztunk, vagy, ugye, fizikai munkát végeztünk. Olyan szép szellemi életet sikerült beindítani. Többek között egy szabadegyetemet állítottunk fel ottan. Aztán mindenkinek valami munkát adtak, ki kellett dolgozni ilyen vagy olyan teológiai természetű dolgot.

Szabadegyetem indul

P. Pap Károly Leonárd: A szabadegyetemet Máriaradnán hozta létre Fidél atya. Ez abból állott, hogy a tanárok hetente kétszer vagy háromszor, azt hiszem, előadásokat tartottak. Ezek az előadások igen magas

szintűek voltak. Többek között a szentírásról, az egyházi dolgokról, de sorra kerültek a történelmi dolgozatok is és bármilyen más érdekes téma. Ez aztán ment hosszú éveken keresztül, nem lankadt el. Sokat, nagyon sokat tanultunk ezekből a szabadegyetemi előadásokból. A növendékek is kivették belőle a részüket. Mi növendékek, ugye dolgozatokat írtunk, történeti vagy más vallásos dolgokról. Ez azért is volt, hogy abban a zárttságban el ne poshadjon a szellem, foglalkozzon mindenki valamivel. Egyébként, ugye, kevés mozgási lehetőség volt, a szobák tele voltak ágyakkal, volt még bennük egy-egy asztal, kellett egy-egy éjjeli szekrény meg szék is, és, hogy a közönségnek a szellemi nívója megmaradjon, hát erre szolgáltak ezek a szabadegyetemi előadások. Ezek tényleges felrissülést jelentettek. Többek között én is kidolgoztam egy témát. Emlékszem arra, hogy nagyon sokat dolgoztam rajta és azt a megjegyzést tették, hogy: Ez igen, ez át volt gondolva, logikus kifejtése volt. Egy jogi kérdés volt. A tanulmányokkal kapcsolatos kérdéseket is elő lehetett adni bárkinek. Ez volt tehát a szabadegyetemünk, DO-s világunknak az egyik eseménye.

P. Szalontai Barnabás: Közben szabadegyetemet is nyitottak az atyák, hogy mégis lefoglaljanak bennünket. Meg készültünk, mint fiatal páterek az ún. ismétlővizsgára, mert nálunk a felszentelés után öt éven keresztül még ún. ismétlővizsgát kell letennünk, azután következik a jurisdictio vizsgát követő, mostmár igazán teljes papi renddel és hatalommal felruházó írás megadása. Na, akkor utána meg nagyszerűen örvendünk az életnek. Az idős atyák, köztük Asztrik atya, aki író volt meg költő, P. Pap Asztrik, megalapította a Futárt. A Ferences Futár újságot. Minden szombaton megjelent, tele humorral. P. Kapisztrán rajzolt bele, kitűnő rajzoló volt.

A Ferences Futár

P. Pap Károly Leonárd: Augusztus 20-án vittek oda minket s már szeptember első hetében megszületett egy folyóirat, a *Ferences Futár*. P. Pap Asztrik szerkesztette, gépelte, azt hiszem, ha jól emlékszem 8 oldalas volt. Az atyák közösen írták,

mindig fel is olvasták a közösségnek a közös ebédeknel és vacsoráknál.

P. Benedek Domokos: Aztán beindítottunk egy újságot. Az volt a címe: *Erdélyi Ferences Futár*. Minden héten megjelent. A P. Asztrik volt a főszerkesztő. Mint fogarasi plébános halt meg szerencsétlen körülmények között. Eppen Gyergyószárhegyről, a P. Anaklét jubileumáról utazott haza Fogarasra, amikor – talán-talán – kiesett a vonatból éjszaka. Minden esetre ott találták meg a sínek között. Semmiféle bizonyítékunk nincs se ilyen, se olyan szempontból, tehát hiába állítjuk, hogy erőszak történt volna. Arra is gyanakszunk, hogy elaludt, fáradt volt. Azt gondolhatta, hogy Fogarasra érkezett, közben még csak Sárkányban volt. Fogarason innen az első megálló. Minden esetre tragikus volt ez a véletlen. Na, tehát ő szerkesztette. Fiatal papként, mindjárt az első éveiben megírt egy verset, amelynek a címe *Fekszem a vasúton ... a vonat alatt...* Valami ilyesmi, most nem jut pontosan eszembe. De elmondja ebben a versében, hogy ott fekszik a sínek között és aztán rohan fölötte a vonat. Valami borzalmas élményeket ír le abban a költeményében, és szinte szóról szóra így be is teljesedett. Hát vátesz is volt, úgy látszik. A temetésén fel is olvasták ezt a verset. Ezt csak úgy, mellékes epizódiként említettem. Tehát ő szerkesztette ezt a kis Erdélyi Ferences Futárt. Annyira érdekessé tudta tenni, hogy minden héten alig vártunk, hogy jöjjön. Persze nem jutott mindenkinek, de felolvastuk a közösségben. A végén már ez nem is volt elég, megjelent egy ellenlap is, A Lajhár. Ez nagyon érdekes volt, olyanszerű, mint ma a Tromf, csak ferences szellemben íródott. A szerzetesek is, ugye, emberek, nem mindenki jár angalszárnyon; talán elkéstek a kórusról, nem voltak valami buzgók, vagy mit tudom én mi, s azokat a Lajhár kifigurázta.

P. Pap Károly Leonárd: Élmény volt az, hogy az egész provincia együtt lehetett. Addig ilyesmi nem volt, ugye. Élmény volt az is, hogy a fiatalok és az idősek egy helyen lehettek.

A mindennapok

P. Benedek Domokos: Szent Ferenc megígérte, hogy ha a világnak

csak egyetlen kenyere lesz, annak fele a ferenceseké. Azt mondta: Ne búsuljatok, mert ha az isteni gondviselésben bízni fogtok, akkor annak az egy kenyérnek a fele a tiétek lesz, ferenceseké. És Máriaradnán ezt kézzelfoghatóan tapasztalhattuk. Mondom, az volt a szándék, hogy ott minket kiéheztesse. Abban az egyetlen kolostorban 200 ember volt, ami nagy dolog, figyelembe véve, hogy az ötvenes években is szegénység volt, nyomorúság és éppen ilyen infláció volt akkor is. Persze, a háború után volt, közvetlenül. De a hívek mindenhol: Háromszékből elkezdve, Fogarason keresztül, innen Csíkból, Szatmárról, Nagykárolyból, Dés környékéről hozták nap mint nap az élelmet. Egy kosárral szalonnát, kenyeret, mindent fölpackolva, és hozták, hozták szüntelenül. Sokszor zaklatták őket a hatóságok, hogy mit keresnek, miért mennek oda, minden, de kerülő utakon, sokszor egészen csodálatos módon sikerült bejutniuk a zárdába és át tudták adni nekünk. Sokszor azt sem tudtuk, hogy kitől kaptuk, csak annyit tudtunk, hogy az Fogarasról, ez Szatmárról van és fogyasszák egészséggel. Ez egy csodálatos dolog volt, nem tudtunk eleget hálát adni a Jó Istennek, hogy valóban így gondoskodik rólunk, ilyen csodálatos módon. Hát ez tartott egészen 1952-ig...

P. Szalontai Barnabás: Ennivalónk volt bőséggel, mert hoztak mindenhol. Azonkívül pedig megengedték, hogy hazamehessünk... Engem is hazaküldtek Désre a disznókért. Két hatalmas süldő volt, nem is süldő, már nagy disznó volt s azokat felcsomagoltuk és elhoztuk. Így tetek minden zárdánál, úgy, hogy annyi disznó volt... A Székelyföldről, Arad környékéről akkora disznókat hoztak, mint valami borjúk. Hát szükség is volt rájuk, mert 150 embernek enni kellett! Úgy, hogy fogyott. Nagyon, még igenis jól éltünk. Közben nagyokat kirándultunk, elmentünk futbalozni. Hé, micsoda izomlázat jelentett számunkra, a következő napokon alig tudtunk mozogni. *Kilenc hónapig voltunk ott, végül az oroszok megsokallták. Azt mondták: Hát miért hozták ide ezt a sok papot? Azért, hogy bennünket kikémljenek, bennünket figyeltessenek, bennünket akadályozzanak a mi munkánkban és a mi gyakorlatozásainkban?*

Szerzetesek és katonák

P. Pap Károly Leonárd: Hát, ebéd után a szovjet katonák is sétáltak, meg mi is. Aztán volt köztünk aki tudott oroszul. Levente atya, aki 45-ben kiadott egy orosz-magyar társalgót, ugye, nagy nyelvész volt. De hát mi, a többiek, nem tudtunk értekezni csak integetéssel. Aztán köszöntünk egymásnak és mindenki ment a maga dolgára.

P. Benedek Domokos: Ugye, akkor volt az a rossz viszony Tito és a Szovjetunió között és szovjet katonákat hoztak abba a kaszárnyába, amely közvetlenül a kegytemplom és a zárda alatt van. Na, hát annyira a zárda alatti részen van – tudniillik a zárda kicsit magasabban fekszik –, hogy mi tényleg beláthattunk az ő udvarukra, láthattuk a tankjaikat, ágyúikat, a nem tudom miket, ahogy gyakorlatoznak, menetelnek, minden. Minket egyáltalán nem érdekelt az egész, igazán, de őket, úgy látszik, sokkal jobban izgatta, hogy annyi pap ott legyen. Valószínű azt is feltételezték, hogy kémkedünk is ellenük. Eszünkbe se jutott ilyesmi, dehát... Erre aztán kiadták a parancsot, ugye, az akkori kormánynak, hogy onnan a barátokat el kell tüntetni, mert az rájuk nézve sérelmes lehet. Erre el aztán, hát, összehajtottak minket, s akkor osztottak Máriaradnáról három helyre.

P. Szalontai Barnabás: Na, aztán akkor hová rakjanak? Csíksomlyóra nem akartak engedni, pedig akkor az volt az egyetlen hely ahol valakien elfértünk volna. Az volt, ugye, a magyarság központja. Úgy is nevezték, hogy Erdély Rómája. Azt mondták: Oda nem, semmi esetre sem. Bárhova, csak oda nem. Na, akkor aztán összeültek, azokban is volt egy kis jóindulat és három zárdát szemeltek ki számunkra: Eszterneket, Dés és Körösbányát. S aztán a környékbeli papokat úgy helyezték, hogy közelebb legyenek ahhoz, ahonnan elhozták őket. A Körösbánya környékiek Körösbányára, a marosvásárhelyiek, csíkiak Eszternekre, a kolozsváriak és désiek Désre...

*

A DO persze ezzel még nem ért véget.

Krassó megyének
1861^{ik} évi September 4^{én} 's következő napokon Lugoson tar-
tatott állandó bizottmányi ülésében
a megyei hivatalos nyelv tárgyában
648 szám alatt hozott
HATÁROZATA.

Tekintetbe véve azt, miszerint a' megyének saját belkörében autonomicus jogánál fogva, szabad határoza-
ti joga van minden, az őt közvetlenül illető ügyekben, 's ezen belügyek közzé e' megye bizottmánya a'
hivatalos nyelvnek saját belkörébeni megalapítását is sorozván, magát ez ügyben határozhatni annyival
inkább illetékesnek tartja: mivel e' tárgyban e' megye bizottmánya már első folyó évi Februar 27-én tarta-
tott bizottmányi közgyűlésében is tett némelly rendelkezéseket, a' nélkül, hogy az ország főkormánysszéke
a' megyének ebbeli rendelkezései ellen nehézségeket gördített volna: továbbá

Tekintetbe véve, miképpen az ő felsége által ez évi April 2-ik napjára egybehívott országgyűlés,
utolsó előtti nyílt ülésében, határozatilag kijelentette, hogy azon esetre, ha kiegészítve leendett, 's ha a'
feloszlató királyi legkegyelmesebb leirat által működésében nem gátoltatott volna, a' nemzetiségi égető
kérdésnek mindenek előtti elintézését leg-első, 's legsürgetősbbs teendőjének tartandotta, melly végből egy
bizottmányt is nevezett ki, melly munkálatát az országgyűlés képviselő házának benyújtotta;

Tekintetbe véve végre, hogy a' nemzetiségi ügyben országgyűlésileg kiküldött választmány mun-
kálatában, a' községeknek, 's törvényhatóságoknak szabad választást engedett a' belügyek kezelése a jegy-
zőkönyveknek, melly nyelven leendő vitelére nézve, e' megye csak a' törvényhozás e' tárgybani
intentionjának felel meg, midőn általános szótöbbséggel a' következőket határozza: hogy

1-ső §. Krassó megye területén hivatalos nyelv a' belügyekre nézve általjában a' román legyen.
Mihez képest:

- a) A' megyei bizottmányi ülésekben joga van ugyan minden bizottmányi tagnak, akár melly e'
megyében divatozó nyelven felszólalhatni: de a' döntő erővel bíró bizottmányi jegyzőkönyv
román nyelven vezettség, egy másik jegyzőkönyv azonban magyar nyelven is vitesség.
- b) A' megye központi hatóságainak ügykezelési nyelve a' román, ennek folytán minden rende-
letek, mellyek a' megyei bizottmány és alispánoktól a' szolgabírák — megyei többi hivata-
lokhoz, 's tisztviselőkhöz intéztetnek, hivatalos román nyelven szerkesztendők.
- c) Az alispánok, szolgabírák, úgy szinte a' megyei többi hivatalok 's tisztviselők valamint a'
megyével közvetlen, úgy szinte maguk között is, mindennemű hivatalos teendőikben ro-
mán nyelven érintkezzenek.

2-ik §. A' megyei törvényszékeknek 's szolgabíráknak, mint bíróságoknak általános hivatalos
nyelve szinte a' román, egyelőre azonban a' magyar nyelv használata is megengedettvén.

Minek folytán:

- a) Mindenkinek teljes joga van ugyan közigazgatási, 's törvénykezési polgári 's bünyenyítő
természetű ügyekben saját nyelvét használhatni, a' mennyiben ez, az e' megyében közhasz-
nálatban levő három, az az román, magyar és német nyelveknek egyike; de azoknak elinté-
zése a' megye hivatalos nyelvén történik, megjegyeztetvén, hogy ha valamely per kizárólag
egyikén a' megyében divatozó nyelvek közül kezdett meg, 's folyt le, ezen esetben az ítélet,
ha a' per német vagy vegyes nyelveken tárgyalatott, az ítélet a' megye hivatalos nyelvén
hozassék.
- b) Bünyenyítő ügyekben a' vizsgálat, tárgyalás, 's elintézés a' vádlott nyelvén; — valamint a'
tanuk vallomásai is ezek nyelvén eszkozlendők, a' mennyiben ezeknek, vagy a' vádlottnak
nyelve, egyike az e' megyében közhasználatban levő három nyelvnek, ellenkező esetben a'
megye hivatalos nyelve alkalmazandó.

- c) Fellebbezési esetekben, a' perek eredetben terjesztessenek fel, a' bíróságok kísérő levele azonban ezen határozat 4-ik §-ában foglalt rendelethez képest eszközlendő.
- d) A' szolgabírák, 's a' megyei többi hivatalok, 's tisztviselők, a' községekkel, 's magánosokkal; — valamint a' községi elöljárók, az egyes községi lakosokkal leendő érintkezéseikben az illetők nyelvét használni tartoznak, a' mennyiben ezen nyelv a' megyében használtban van.

3-ik §. Azon megyei tisztviselőknek, kik a' megyénél közbizalom folytán jelenleg alkalmazva vannak, 's a' román nyelvet még tökéletesen nem bírják, megengedtetik, ezen végzés keltétől számítandó két év lefolyása alatt a' megye központi hatóságával, úgy szinte maguk között magyar nyelven is érintkezni, azon kötelezettséggel, hogy ezen két év alatt a' román nyelvet annyira sajátjokká tegyék, miszerint a' megye központi hatóságaival, akkint érintkezhessenek, miként a' román községekkel, 's magánosokkal jelenleg érintkezni kötelezve vannak.

Ugyan ez értődvén a' jövőre, az érintett két évi időszak alatt akár kinevezés, akár választás útján alkalmazandó, 's a' román nyelvet teljesen nem értő tisztviselőkre.

A megye állandó bizottmányától kibocsájtandó végzések, s' rendeletek azonban ezeknek is hivatalos román nyelven adassanak ki.

4-ik §. Az ország egységének fentartása tekintetéből, e' megye a' felsőbb hatóságokkal, s többi megyékkel, melyeknek hivatalos nyelve nem a' román, magyar nyelven érintkezend.

Ezen határozat a' megye összes tisztviselőivel, 's községekkel szükséges tudomás, és ahhoz való szoros alkalmazkodás végett nyomtatásban, — melynek eszközlése a' megyei jegyzői hivatalra bízatik, — közölni rendeltetvén.

Jegyzették és kiadták

Wlád Alajos s. k.,

főjegyző
és

Dr. Maniu Aurel s. k.,

első aljegyző és tiszt. főjegyző.

Az Erdélyi Magyar Főiskolai Oktatás Évszázadai

A magyar művelődéstörténetben eddig páratlan kezdeményezésre vállalkozott egy évvel ezelőtt, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem létesítése 50. évfordulóján Budapesten alakult Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete. Az erdélyi magyar főiskolai oktatás több mint négy évszázados múltját kívánja kiállítás és konferencia keretében bemutatni ez év október 5-én, a magyar oktatás 1000 éve alkalmával. A kiállítás és előadássorozat hiteles dokumentumokkal, tudományos művek, fényképek bemutatásával kívánja a közönség elé tárni az erdélyi magyar főiskolai oktatás küzdelmes történetét.

A rendezvény védnökségét eddig dr. Csiha Kálmán erdélyi református és dr. Erdő János unitárius püspök, továbbá Kosáry Domokos és Glatz Ferenc akadémikusok, valamint Faragó József, Imreh István és Toró Tibor, a Magyar Tudományos Akadémia erdélyi tagjai, dr. Csögör Lajos, a Bolyai Tudományegyetem alapító rektora, dr. Obál Ferenc orvosprofesszor, a Bolyai Egyetem egykori tanára, Csoóri Sándor, a Magyarok

Világszövetsége elnöke és Juhász Jenő, a kiállításnak helyet adó Országos Idegennyelvű Könyvtár főigazgatója vállalták. A rendezvényen való részvételét ezidáig mintegy 100 egykori erdélyi főiskolát és egyetemet végzett hallgató jelentette be. Szeretettel várjuk a további jelentkezőket, támogatókat a következő címen: Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete. H-2100 Gödöllő, Palotakert 11. 8/2.

A tudományos konferencia tárgysorozata:

- Köszöntő
- A Magyar oktatás ezer éve Erdélyben
- Egyetemi, főiskolai kezdeményezések XVI-XVIII. sz.
- Az Erdélyi Múzeum Egyesület szerepe a kolozsvári Magyar Egyetem születésében 1859-72.
- A Ferencz József Tudományegyetem fél évszázada és utóélete 1872-1919, 1940-1944.
- Magyar tudományos élet egyetem nélkül 1920-1940.
- Bolyai Tudományegyetem létrejötte, működése és felszámolása 1945-1959.

- Katolikus hittudományi oktatás
- Protestáns szellemű hittudományi oktatás
- Természettudomány és technika
- Orvoscépzés – orvostudományi kutatás
- Mezőgazdasági oktatás főiskolai szinten
- Művészcépzés (zene, képzőművészet, színjátszás)
- Van-e létjogosultsága és lehetősége az önálló magyar egyetemi és főiskolai oktatásnak Erdélyben a XXI. században?

Időpont: 1996. október 5-én, 11-18 óra

Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete
Ezer éves a magyar oktatás!
**AZ ERDÉLYI MAGYAR EGYETEMI
ÉS FELSŐOKTATÁS ÉVSZÁZADAI KIÁLLÍTÁS
és Tudományos konferencia**

1996. október–november
Budapest, Országos Idegennyelvű Könyvtár,
1056 Bp. Molnár u. 11.

Erdélyi Magyar Egyetemek és Főiskolák kiállítása

Megnyitő: 1996. október 5-én 10 órakor

Sztálini határok III.

A budapesti amerikai megbízott, Schoenfeld arról számolt be, hogy „... megbízható hírforrások szerint, az áprilisi moszkvai tárgyalások során Nagy kormányelnök, Gyöngyösi külügyminiszter és Molotov között, Molotov Románia és Magyarország közötti közvetlen tárgyalások megkezdésére hívta fel a magyarokat. Molotov hangsúlyozta, hogy nem tanácsos az erdélyi kérdést közvetlenül a békeértekezlet elé terjeszteni a magyar és a román kormány közötti előzetes tárgyalások nélkül. Molotov továbbra azt mondta, hogy a Szovjetunió támogatni fogja a tárgyalások megkezdésére irányuló magyar kezdeményezést.”

Nagy Ferenc is említi emlékirataiban Molotov e javaslatát, anélkül azonban, hogy azt állítaná: ígéretet kapott, hogy a magyar kezdeményezés szovjet támogatásban fog részesülni: „Molotov Gyöngyösit, Puskit és engem egy sarokba vont (és ezt mondta): Tanulmányoztuk a magyar területi igényeket Erdéllyel kapcsolatban. Könnyebb lenne kiigazításokat elérni, ha szót értenének a románokkal. Azt hiszem helyesen tennék, ha tárgyalásokat kezdeményeznének a Groza-kormánnyal”. Magyarország még a külügyminiszterek határozata előtt javasolta a közvetlen tárgyalásokat, de javaslatát nem fogadtatott el. „Most Magyarország a békeértekezlet elnökéhez fordult és kéri, hívja fel Romániát, hogy utasítsa megbízottait: találkozzanak a mi megbízottainkkal.” Ausztrália támogatásával ezt a javaslatot jegyzőkönyve vették, de semmi sem lett belőle. Ilyenféle tárgyalásokra soha nem került sor.

A moszkvai buzdító látogatás után a magyarok elhatározták, hogy saját megoldási tervet dolgoznak ki. Erdély kérdésében teljes volt az egyetértés, hogy nincs lehetőség a Székelyföldet egy területi korridor révén Magyarországhoz csatolni. Ezért a külügyminiszteri értekezletnek átnyújtott, az összes koalíciós párt megbízottja által aláírt memorandumban „Magyarország Erdély egy részének visszacsatolását kérte, és azt javasolta, hogy a visszacsatolandó területen a románok száma pontosan egyezék meg a Romániának adott területek magyarságának számával”. Az emlékiratban a magyar kormány idézte az Atlanti Szövetség elveit, mely szerint egy nemzet tagjai, akik egy összefüggő területen élnek, „egy és ugyanazon ál-

lamhoz fognak tartozni”, ellenezte a lakosságcsereket és helyükbe a területi kérdéseket helyi népszavazások útján javasolta megoldani. A magyar álláspontot összefoglaló előzetes megbeszélésen Rákosi Mátyás azt ajánlotta, hogy Magyarország követelje 4-10 ezer négyzetkilométernyi terület visszacsatolását, de a külügyminisztérium végül két változatot dolgozott ki. A tágabb variáns 22 ezer négyzetkilométernyi terület visszacsatolását követelt, míg a minimum-terv alapján Magyarország 4 ezer négyzetkilométernyi terület visszacsatolásával elégedett volna meg.

A nagyhatalmak mindegyike fontolóra vette ezt a lehetőséget. Az angol külügyminisztérium, a Magyarországra távozó brit politikai küldöttségnek adott első irányelvében leszögezte, hogy „tekintettel a nagyon jelentős magyar kisebbségre (Erdélyben), kívánatos lehet a trianoni elrendezés bizonyos módosítása”. A budapesti amerikai megbízott szerint „a határvonal bármennyire csekély módosítása nagymértékben megerősítené a magyar kormány helyzetét. Ajánlom a minisztériumnak, hogy e tekintetben legjobb lehetőségei szerint cselekedjék, mert ez segítene Nagy Ferencnek a belső erőviszonyok helyreállítására irányuló kísérleteiben”. Mindezek ellenére úgy tűnik, a magyar emlékirat későn érkezett. Amikor a nagyhatalmak külügyminiszterei 1946. májusában találkoztak Párizsban, a bolgár, a román, a magyar és az olasz békeszerződés megszövegezésére, már úgy érezték, hogy bármelyik béketervezet megváltoztatása azzal a veszéllyel járhat, hogy a nagyhatalmak kölcsönös nyereségeinek és engedményeinek finom egyensúlya megbomlik. A négy nagy hatalom közül egyik sem tekintette az erdélyi kérdést elég fontosnak ahhoz, hogy miatta veszélye sodorja az elért egyensúlyt. A külügyminiszterek ezért május 7-én elhatározták – anélkül, hogy alaposabb vitába bocsátkoztak volna –, hogy ratifikálni fogják a magyar-román határvonalat úgy, ahogyan a trianoni egyezményben megvonták.

A magyar közvéleményt mélyen megdöbbentette e döntés, mivel az államfőriák beszédei és a sajtó optimista hangvétele alapján más döntést várt. A magyar küldöttség Párizsban megpróbálta megakadályozni e döntést – s he-

lyette azt javasolta: kötelezzék Romániát és Magyarországot közvetlen tárgyalásokat folytatni Erdélyről (a külügyminiszterek tanácsa döntése után erre a legcsekélyebb esély sem mutatkozott), és a végső döntést a Külügyminiszterek Tanácsára hárítani, ha a közvetlen tárgyalások eredménytelenül végződnek. Ugyanakkor a magyar küldöttség felvette a minimumterv változatát, 4 ezer négyzetkilométernyi terület visszaadásáról, hogy legalább valamit elérjen.

A magyar diplomácia még egy ideig megkísérelte a döntést megmásítani. A magyar sajtó továbbra is reményeket táplált, hogy ez a cél elérhető – *de a kör bezárult.*

A magyar külügyminisztérium hivatalos kiadványa 1946-ban rámutatott, hogy Groza és néhány más román demokratikus(nak mondott) államférfi „vitathatatlan jóakarata ellenére, szándékaik nem valósultak meg, mert a hivatalos közigazgatás cselekedeteibe és a román állam többségének merev sovinizmusába ütköztek”. A magyarok szerint – legalábbis úgy láttatták – a román demokratikus körök szándékai, hogy biztosítsák a magyar kisebbség jogait, nem jártak sikerrel. Ellenkezőleg, az erdélyi magyarság helyzete súlyosbodott. A kiadvány szerint, Románia a magyar kormány jóakarátát „mint a gyengeség jelét értelmezte, mint hallgatóságos beleegyezést, hogy az erdélyi kérdés véglegesen rendeződött”. Az erdélyi magyarság megvédésének érdekében Budapest bejelentette területi igényeit és „igényei jogosságáról meggyőződve, Magyarország most az új európai rendezésért felelős erőkhöz fordul, hogy döntsenek az erdélyi magyarok sorsáról, összhangban azokkal a szent elvekkel, melyekért a II. világháborúban oly sok vér folyt”.

Nagy Ferenc miniszterelnök ezeknek az érveknek és követeléseknek továbbra is hangot adott. Váci beszédében kijelentette, hogy „ha a vezető nagyhatalmak olyan békét akarnak, amelyet minden nép – a magyar nép is – teljesen összintén, keserűség nélkül elfogadhat, akkor a külügyminiszterek párizsi tanácskozásának állítólagos döntése az 1938-as magyar-román határ visszaállításáról nem maradhat érvényben”.

A külügyminiszterek 1946. májusi döntése és a békeértekezlet kezdete kö-

zött, 1946. júliusában egy magasrangú küldöttség: Nagy Ferenc vezetésével és Rákosi Mátyás részvételével az Egyesült Államokba és Angliába látogatott. Megkísérelte az erdélyi kérdés újbóli tárgyalásának napirendre vételét. Visszatérőtkor Nagy Ferenc sajtóértekezleten kijelentette: „A külügyminiszterek értekezletének annyi problémával kell megküzdenie, hogy nem szívesen térnek már vissza korábban eldöntött kérdésekre... (de) egészen bizonyosnak látszik, hogy ha még egyszer sikerül a külügyminiszterek értekezlete elé vinni a magyar-román határkérdést, a külügyminiszterek nagyobb megfontolással néznek a kérdés magyar vonatkozásaira”.

Még 1946. augusztusában is, a békekonferencia kellős közepén, a Szabad Nép „A magyar béke és a Kommunista Párt” című vezércikkében határkiigazításokat javasolt Erdélyben – s szinte könyörögve fordult a románokhoz: „Magyarország területi igényekkel elsősorban Romániával szemben lépett fel. Tudjuk, hogy Románia a Hitler fölötti győzelemhez fegyverrel járult hozzá, mi pedig csak munkával. De annak a segítségnek a nevében, melyet a magyar munkások és parasztok munkája nyújtott a Vörös Hadseregnek, kérjük a szovjet-román fegyverszüneti szerződés (sic!) Erdélyre vonatkozó pontjainak javunkra szóló magyarázatát... Mi megértjük, hogy a román demokrácia a maga belső, sovénis reakciójával vívott nehéz harcában nem akarja vállalni a területekről való lemondás teherét. De ugyanez áll a magyar demokráciára is! ... Ezért a román demokráciának is érdeke Magyarország valóban szerény, valóban minimális igényeinek kielégítése”.

E szavak az ún. „román demokráciának” szóltak, de szerzőjük természetesen jól tudta, hogy a románokat – kommunistákat, demokratákat és reakciókat egyaránt – nem fogják meggyőzni a „magyar demokrácia” szükségét ecsetelő érvek és önszántukból nem fogják feladni Erdélyt, vagy annak csak egy részét is.

A cikk fogalmazása arra utalt, hogy a valóságosan inkább a Szovjetunió volt címezve. Tartalma és stílusa után ítélve arra lehet következtetni, hogy e kérdésben véleménykülönbségek voltak a magyar kommunisták és a szovjet vezetők között.

1946 tavaszán, a szovjet politika bizonyos jeladásai alapján, a magyar kommunisták arra a következtetésre jutottak, hogy a határkiigazítások igénye Erdélyben megfelel a szovjet álláspontnak. Tévedésükre – belpolitikai szempontból – rendkívül súlyos idősakban jöttek rá: 1946 nyarán és őszén, amikor

Magyarországon heves politikai harcok folytak, amelyek során a kommunisták több arcvonalon védekezésbe kényszerültek. Lehetséges tehát, hogy úgy érezték: cserbenhagyták, talán el is árulták őket, amikor a szovjet vezetők megtárgyalták „a szerény, valóban minimális” magyar követelések támogatását. A kommunistáknak választaniuk kellett: a Szovjetunió ellen foglaljanak állást, vagy Moszkvát támogassák egy Magyarországon vitathatatlanul népszerűtlen döntésben. A MKP történetében ez egyike volt azon ritka eseteknek, amikor a párt megkísérelt – jóllehet tompítottan, majdnem könyörögve – a szovjet vezetők ellenében mást gondolni. Az összecsapás azonban nem tartott sokáig: rövid időn belül előrelátható módon dőlt el – győzött az ideológiai azonosulás a nemzeti hovatartozáson.

1946. júniusában – amikor a magyar kormányküldöttség Washingtonban járt – Byrnes külügyi államtitkár személyes beszélgetést kezdeményezett Nagy Ferenc kormányelnökkel. Az e párbeszéd-ről készült emlékeztető szerint Byrnes kevésbé egyértelmű magyarázattal szolgált: „Az államtitkár azt mondta, hogy ő javasolta: Erdélyt csatolják Romániához, de a határozatban legyen egy kikötés, mely lehetővé tenné a magyar és a román kormány közötti közvetlen tárgyalásokat, hogy bizonyos határkiigazításokról egyezzenek meg...” Az emlékirat szerint Nagy megköszönte Byrnesnek ezen álláspontját – ugyanakkor emlékezzünk csak arra, hogy Nagy saját maga említette, hogy Molotovtól azt is hallotta: a Szovjetunió kész támogatni a román-magyar tárgyalásokat.

Magán a béketárgyaláson egy meghatalmazott amerikai megbízott ismét más változatot hallatott, melynek fényében Byrnesnek, a Naggyal folytatott beszélgetése során elhangzott magyarázatai is kétségesnek tűnnek. A párizsi békeértekezleten, a Romániával kötendő békeszerződést tárgyaló bizottság 1946 szeptember 5-i ülésén, az ausztráliai megbízott részletesebb tájékoztatást kért a dolgok menetéről az erdélyi kérdésben. Ekkor Averell Harriman moszkvai amerikai nagykövet kijelentette, hogy az amerikai küldöttség javasolta a Külügyminiszterek Tanácsának, hogy tanulmányozza a határkiigazítások lehetőségét, anélkül, hogy ajánlatot tett volna a közvetlen román-magyar tárgyalások megindítására. Harriman szerint „... A külügyminiszterek tanácsának más tagjai nem adták beleegyezésüket és tekintettel az egyhangú döntés kívánatosságára, az Egyesült Államok nem ragaszkodott álláspontjához”. Byrnes külügyi államtitkár Párizsban ismét találkozott Nagy

miniszterelnökkel, s magyarázata újból más fordulatot vett az erdélyi kérdés megvitatását illetően: „Országának legjobb érdekeit szolgálja, hogy a békeszerződést a lehető legrövidebb időn belül írjuk alá. Ha újra felvetjük az erdélyi kérdést és annak rendezése nehézségekbe ütközik, a magyar béke elodázódik. Minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy mielőbb biztosítsuk Önöknek a politikai és gazdasági szabadságot. Ezért akarjuk meggyorsítani a békeszerződés aláírását és nem támasztunk több akadályokat”.

Londonban sem volt jobb a magyarok megítélése. John Haire Labour-párti képviselő szavaival élve, „egy évvel ezelőtt (1946-ban) Nagy Ferenc kedvező benyomást tett Londonban a Downing Street-en, üres kezekkel távozott azonban...”. A párizsi békeértekezlet végleges döntése után az angol küldött a következőképpen magyarázta meg az Erdély sorsáról szóló döntést: „Amikor a kérdés napirendre került, senki nem volt meggyőződve, hogy a magyar követeléseknek bármilyen alapjuk van”. Nagy Ferenc szerint mind a négy nagyhatalom a tíztágú többséghez csatlakozott, mely helybenhagyta a döntést. A magyarok nem változtathatták meg a május 7-i határozatot, „mert a négy külügyminiszter megállapodásai szinte kötelezőszerűen befolyásolják” a párizsi békeértekezlet nagy többségét.

Az amerikai és angol álláspont változásai és okai könnyebben követhetők, mint a szovjeteké. A szovjet okmányok – melyek fényt vethetnének a szovjet megfontolásokra – mindmáig megközelíthetetlenek a kutatók számára. A hivatalos szovjet és magyar történetírás pedig alig foglalkozik az Erdéllyel kapcsolatos politikával. Amennyiben foglalkozik is vele, a tények olykor részletesebb, olykor elnagyolt megállapításával elégszik meg – vonatkozik ez a Kőpeczi Béla szerkesztette Erdély történetére is –, az okok és megfontolások elemzése nélkül. Különböző szovjet nyilatkozatok arra engednek következtetni, hogy a fejlődés nem minden szakaszában volt a szovjet álláspont teljesen egyértelmű. Úgy látszik, hogy különösen 1945 elején és 1946 tavaszán Moszkva komolyan latolgatta a határkiigazítások lehetőségét Erdélyben Magyarország javára. Ezek a megfontolások a romániai és magyarországi belső helyzet változásainak és ingadozásainak, főleg azonban a nagyhatalmi kapcsolatok hullámzásainak voltak alávetve. Úgy látszik, hogy a magyar kommunisták és a szovjet vezetők közötti, Erdély kérdésében 1946 nyárutóján felbukkanó ideiglenes nézeteltérések fő oka az egymástól különböző perspektíva volt.

Aszovjet vezetők szemében Erdély egyike volt a kisebb problémáknak, amely más, fontosabb ügyek sokaságával volt egybekötve. Amikor 1946 áprilisában arra buzdították a magyarokat, hogy vessék fel igényeiket a határkiigazításokra, valószínűleg pillanatnyi taktikai megfontolások alapján cselekedtek – buzdításuk pszichés hatására egyáltalán nem számítottak. Magyar szempontból ugyanis – beleértve a magyar kommunisták aspektusát is – Erdély létfontosságú kérdés volt, nem a kisebb problémák egyike. A párizsi békeértekezleten – amikor Erdély más kérdések megoldásának útjában álló akadállynak bizonyult – a szovjet vezetők minden további nélkül megváltoztatták álláspontjukat. Visszavonták korábbi, a magyarokat ösztönző kijelentéseiket. A magyar kommunisták részére azonban sokkal nehezebbnek bizonyult követni az új fordulatot, tekintettel az erdélyi kérdés hatalmas erejű belpolitikai jelentőségére.

Majdnem bizonyosra vehető, hogy a Szovjetunió (és bizonyos mértékben a nyugati hatalmak is) azért „ejtették el” az erdélyi problémát, mert nem tartották célszerűnek veszélyeztetni miatta a román, bolgár és olasz békeszerződést – melyekről hosszadalmas tárgyalások után és számtalan kompromisszum alapján állapodtak meg. Nagyon is kétséges, hogy a fejlődés e szakaszában a Szovjetunió (vagy, ha úgy tetszik – az Egyesült Államok vagy Nagy-Britannia) bármilyen politikai hasznot húzhatott volna az erdélyi kérdés újbóli felvetéséből. De még ha húzhatott volna is valami hasznot, ez nem lett volna arányban azzal a feltételezett kárral, melyet a párizsi békeszerződésekben foglalt átfogó kompromisszum felborítása okozhatott volna. Ilyetén a magyaroknak semmi reményük sem volt meggyőzni a Szovjetuniót, hogy változtassa meg álláspontját.

Mihelyt nyilvánvaló lett, hogy nincs remény az Erdélyt illető magyar igények szovjet támogatásának elnyerésére, az MKP feladta a tavaszi és nyári propaganda-vonalát és fokozatosan visszanyarodott az 1945 évi és 1946 eleji álláspontjához, vagyis, hogy a háború alatti és utáni magyar politika hibái eleve meghatározták, hogy nem lehetett elvárni a magyar igények kielégítését. 1946 augusztusában – egy cikkben, mely még mindig a határkiigazítások követelése mellett szállt síkra – a *Szabad Nép* már előkészítette a talajt az álláspont megváltoztatására: „*Nem a Szovjetunió, hanem a magyar politika múlt bűnein és jelen mulasztásain múlt, hogy a magyar békecélok egyben-másban ellentétbe jutottak azzal az igaz ügygel, melyet Párizsban a Szovjetunió... képvisel*”.

Révai József, a mindenfelé hajló ideológus fogalmazta meg ezt az álláspontot: „*Ha az elmúlt hónapokban volt idő, amikor úgy látszott, hogy Magyarország békekihelyezése javulnak, akkor ezt annak köszönhetjük, hogy a komoly, céltudatos demokratikus belpolitika útján elindultunk. A moszkvai út áprilisban volt, a Baloldali Blokk nagy márciusi mozgalma után. Aztán jött a végzetes megtorpanás: a Kiszagdapárt meghirdetett „revansá”, a reakciós erők – sajnos, nem egészen sikertelen – ellentámadása... Vannak, akik elvárják a Szovjetuniótól, hogy támogassa a magyar nemzeti igényeket. Milyen joggal várhatjuk el mi a Szovjetuniótól, hogy támogassa nemzeti igényünket, függetlenül attól, hogy a magyar belpolitika jobbra vagy balra tart-e?*”

Révai érvei persze kényszeredettek voltak. A kommunisták ellenfelei azonnal kivesézték argumentumai belső ellentmondásait. Balogh István a *Kis Újság* 1946 augusztus 6-i számában megjegyezte, hogy Magyarországnak bűnhődnie kell a múlt bűneiért, „*de Révai eltekint attól, hogy Romániát a miénknél nem kisebb bűnök terhelik és Szlovákia máig is fasiszta maradt*”.

Egy hónappal később, 1946 szeptemberében a *Szabad Nép*nek az erdélyi Magyar Népi Szövetség kongresszusáról szóló beszámolójában a határkiigazítások követelését támogató álláspontnak már nyoma sem volt. A cikk hevesen támadta a „*romanofil*”, „*magyarofil*”, sőt „*transylvanofil*” áramlatok létezését

az erdélyi magyarság körében és felhívta a magyarokat: működjenek együtt a román kommunistákkal és jelentsék ki, hogy „*az erdélyi magyarság egyik oldalán sem válhat eszközzé egyik vagy másik ellen*”.

A román és a magyar békeszerződés aláírása után Erdély ügye lekerült a nemzetközi politika és a nagyhatalmi kapcsolatok napirendjéről – ugyanakkor megmaradt feszültségforrásnak Magyarország és Románia között. 1953 utáni kormányelnöksége idején Nagy Imre személyes kezdeményezést tett a Romániával való kapcsolatok megjavítása érdekében, „*ez azonban rendkívül nehéznek bizonyult a párizsi békeértekezlet körüli viszály és az azt követő, a két ország közötti elhidegenedés miatt*”. Erdély továbbra is a román belpolitika egyik erősebb eleme maradt, amiről világosan tanúskodik a magyar autonóm tartomány – az erdélyi magyarság harmadát magában foglaló – megalapítása 1952-ben, majd annak megszüntetése.

Ceausescu regnálása alatt Kádár János passzivitása olaj volt a tűzre: a magyarság erdélyi belső határainak agresszív intézkedésekkel történt eltüntetésére. 1989 decemberének reményét hamar áthúzta 1990 márciusa Marosvásárhelyen. Azóta egyre-másra jelennek meg azok a román térképek, amelyek Nagy-Románia határait nyugat felé egészen a Tiszáig vélik megállapítani. A párizsi békeszerződés nagyobb dicsőségére...

RÁSZLAI TIBOR

Román repülőszökevények légi felvételei Szolnok térségében

Rendhagyó és csak nehezen méltányolható eset történt az 1996. július 20-tól egy héten át tartó NATO-gyakorlat során Szolnok városának térségében. Román repülő, vagy repülőgépek – noha engedéllyel nem rendelkeztek – légi felvételeket akartak készíteni a NATO-gyakorlatról. Mint a HM ügykezelésétől megtudtuk, a hír igaz.

A gyakorlat vezetője, Bali József vezérőrnagy emberei, vagy ha nem ők, akkor a részt vevő tagországok katonái szerencsére felfedezték a román gép, vagy gépek alján, esetleg szárnyain elhelyezett fémkonténereket. Ezek a dobozok szolgálnak a fotóberendezések elhelyezésére.

Ertesüléseink szerint az eddig agyonhallgatott ügy végére a belga légierő tett pontot. Állítólag földre kényszerítették a légtérből a románokat, de más verziók szerint az sem elképzelhetetlen, hogy kitesék őket a magyar légtérből. A minisztérium sajtóügykezelésétől többet, legalábbis tegnap estig, Fodor István államtitkár úr sem tudott mondani szerkesztőségünk kérdéseire. Bali József vezérőrnagy, aki pontos részletekkel szolgálhatna, jelenleg Londonban tartózkodik.

Egyébként Keleti György miniszter és román kollégája, Tinca, éppen ezen a héten ír alá bizalomfokozó szerződést.

F.T.

(Új Magyarország, 1996. 09. 03.)

Erdély magyar egyeteme

Incze Miklós történész professzor Erdély magyar egyeteme, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem történetéről megalkulásától (1945. június 1.) 1949 júliusáig tud személyes, oktatói és tudományos tapasztalat alapján (is) szólni. Ezt az is megkönnyíti, hogy 1940–1944-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem hallgatója volt. 1944 nyarán szerzett oklevelet. 1945 tavaszán doktorált, s lett díjtalan gyakornokból tanársegéd – még a Bolyai Egyetem alapítása előtt. Mind a Jog- és Közgazdaságtudományi Kar, mind a Bölcsészettudományi (Történelem-Földrajzi Kar) oktatója volt 1949 nyaráig (hivatalosan októberig).

Az elsőnek említett Kar 7 tanszékéből szervezett Társadalomtudományi Intézet tudományos titkára és Kari kiadványfelelős (1946 januárjától), s kezdettől (1945) tudományos folyóirat szerkesztésében vett tevékeny részt – nem volt tanulság nélkül: a románok nem akarták a folyóirat megjelenését megengedni, míg nekik is nem lesz „ilyen”, de sikerült a megjelenést „kiharcolni”, ha nem is könnyen! Kapcsolatban volt az Erdélyi Tudományos Intézettel is. Rektori megbízása révén 1948-ban a marosvásárhelyi Orvosi Intézet (a Ferenc József Tudományegyetem és a Bolyai Egyetem orvosi karának folytatása) professzorai többségével volt alkalma közelebből megismerkedni. Állandó résztvevője lehetett azoknak a rendszeres összejöveteleknek, amelyeken a legkülönbözőbb tudományterületeken oktatók, természetesen – kiválasztott – professzorok vettek részt kötetlen közös megbeszéléseken/vitákon. Ez rendkívüli módon segítette a széleskörű általános tudományos tájékozódást, a tudományos látókör szélesítését, hiszen ezzel mód nyílt arra, hogy az új tudományos eredményeket s a hozzájuk vezető módszertani utakat – módokat megismerhessék a részt vevők és persze szükség és lehetőség szerint hasznosíthassák és – mutatis mutandis – tovább is adhassanak belőlük.

Elhangzott a Szent László Akadémián, 1996. május 15-én

Mindenekelőtt annak elengedhetetlen szükségességét hangsúlyozom, hogy Erdélyben ismét legyen magyar egyetem – új Bolyai Egyetem. Mégpedig Kolozsváron!

1996 tavasza-nyara mozgalmasnak ígérkezik. A magyarság szerie e hazában és határokon kívül ünnepel. Ünnepel és emlékezik: honfoglalásra és honvisszafoglalásra, a mohácsi csatára, iskoláira, egyetemeire, ünnep és gyásznapiakra és a megtorlásra. S majd nemzeti színű szalaggal átkötött csokrokat helyez el az emlékműveken, sírhelelyekre, ledöntött emlékművek talpazatára. Az Erdélyi Magyarság „fórumot” kíván biztosítani – hely hiányában – jelképesen ezen megemlékezéseknek.

Utóbbi kíváncsi átvézet a folyamatosságra, a történelmi kontinuitás fontosságának a hangsúlyozására. Erdély magyar egyeteme mindig Kolozsváron volt. És ez nem véletlen, ezt senki hitelesen nem vonhatja kétségbe – ha ismeri a történelmet és a történelmi Kolozsvárt, a város mindenkori szellemi légkörét, sokoldalú oktatási és tudományos jellegét és – ez szintén rendkívül fontos – azt az intézményi hátteret, amellyel egyedül Kolozsvár rendelkezik ilyen széleskörűen (könyvtárak, levéltárak, múzeumok, stb.). Szellemi-tudományos koncentrált erők – és persze megfelelő hagyományok – nélkül nem lehet (valódi) egyetemet (akárhon) létrehozni.

Nem véletlen és a történelmi kontinuitás igen fontos része, hogy a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Rektori Tanácsának az Egyetemi Tanácsnak az 1944 szeptemberi, a város kiürítését elrendelő parancsnak eleget nem tévő elsősorban (a továbbiakban is) magyar állampolgárnak számító vezetői (is) a helyükön maradtak – élükön Miskolczy Dezső rektorral és Buza Lászlóval, az Egyetemi Tanács állandó tagjával – és kiharcolták, közösen az immár román állampolgárokká lett magyar professzorokkal és befolyásos segítőkkel (elsősorban a Bolyai Egyetem alapító rektorával, Csögör Lajossal), hogy Kolozsváron megmaradjon a magyar egyetem. Ha nem ez történt volna, nem lehetett volna 1945-től Bolyai Egyetem,

„légüres térbe” jöhetett volna vissza a (Nagyszebenből visszatért) román *Ferdinánd Egyetem*.

E kérdésnek természetesen van egy másik oldala is. A magyar állampolgárságú professzorok, egyetemi oktatók hiányában nem lehetett volna a román állampolgárságú magyar professzorokból teljes egyetemi garnitúrát kialakítani s az esetleges utánpótlást (a lehetőségek szerint) biztosítani.

Ezeket a szerintem egyértelműen világos, makacs tényeket – újabban valahogyan „szeretik” mindkét oldalon elhallgatni – a jó Isten tudja, hogy miért és hogy mire jó ez!

Hosszas viták és alkudozások után maradhatott (mindössze csak) 33 magyar állampolgár az egész Bolyai Egyetemen (a Marosvásárhelyre kényszerült orvosprofesszorokat is ebbe a számba értve). Ez azután államközi egyezményrel – a magyar és a román kultuszminisztérium között – pecsételődött meg azzal, hogy addig maradhatnak a magyar állampolgárok szerződéssel (évenként október 1-jéig meghosszabbítva – már akiét), amíg helyükbe „megfelelő színvonalú” (!) román állampolgárságú magyar személyt nem találnak, amit persze a román illetékesek később (de elég hamar) úgy értelmeztek, ahogyan akartak: megszüntettek például tanszékeket/szakokat, (érdemben indokolatlanul) idős korra hivatkoztak, vagy teljesen törvénytelen eszközökkel is folyamodtak (már 1947-ben Bónis György jogtörténet professzor esetében, akit egyszerűen egy hétre lecsuktak, utána pedig érvényes szerződése ellenére csendőrokkal áttették a határon. (Előzőleg, közvetlenül könyve megjelenése után, zúzdába küldték a munka példányait. E munka témája és címe: *Hűbériség és rendiség a feudális magyar jogban*.) Ugyanebben az évben elküldték Benedek István előadótanárt, a lélektani tanszék akkori vezetőjét; e miatt apja, Benedek Marcell is eltávozott (ő egy évig még maradhatott volna). 1948-ban 10 professzornak kellett eljőnnie (ezt is 12-ről kellett „lealkudni”). 1949 nyarán ezután az összes (odaig megmaradt) magyar állampolgár professzornak távoznia kellett Kolozsvárról, három orvosprofesszornak pedig Marosvásárhelyről. Kolozsváron egyedül Entz Géza tanszékvezető előadótanár maradt még egy évig, ő ugyanis megígérte, hogy felveszi

a román állampolgárságot, hogy maradhasson, amit azután – teljes joggal – nem tett meg, amikor látta, hogy miről van szó: az év őszén ugyanis a volt és az akkori rektort is lecsukták, akik persze román állampolgárok voltak.

Az alább közölt irat – Gerő Ernőné, Fazekas Erzsébet a „Tudományos Tanács” titkára (elnöke: Gerő Ernő) hivatalos „Feljegyzés”-e 1949 július végén készült igen érdekes – és értékes – dokumentum (pontatlanságokat is tartalmaz, amelynek okaira itt most nincs terem kitérni, bár igen érdekesek ezek is). Annyit azonban feltétlenül meg kell mondani, hogy Imre Lajos, Borbély Samu és László Gyula együtt jött vissza velünk Kolozsvárról (ugyanabban a vagonban, a holmikkal együtt, és a „Feljegyzés” időpontjában, július végén már Budapestre is érkezünk, Módi Mihály Győrbe).

FELJEGYZÉS

Romániából (Erdélyből) Magyarországra áttelepülni óhajtó egyetemi tanárok ügyében

Az alant felsorolandó egyetemi tanárok listáját, valamint a rövid jellemzést Széll elvtárstól, a Magyar Népköztársaság bukaresti követétől kaptam.

Módi Mihály ny. r. tanár Kolozsváron. Klasszika filológus. Romániában jó véleményekkel vannak róla. Azért kell eljönnie, mert tanszéke, a görög tanszék, megszűnt. Annakidején gyakorló gimnáziumi tanár volt Magyarországon. Hazajövele igen sürgős, mert a holmija már vagonban van hosszabb idő óta.

Incze Miklós szociológiai ny. r. tanár Kolozsváron. Eljöveteleének oka, tanszéke megszűnik. Utóbbi időben legújabbkori egyetemes történetet adott elő. Megérkezése után megnézendő, nem volna-e alkalmas a Történettudományi Intézet egyetemes (történeti – I. M.) szakosztályának vezetésére.

Tettamanti (Béla – I. M.) pedagógus, Kolozsváron egyetemi tanár. Párton kívüli, semmi kifogás ellene nem merült fel. Idős kora miatt váltották le (65 éves). Holmija szintén vagonban van, megérkezése sürgős volna.

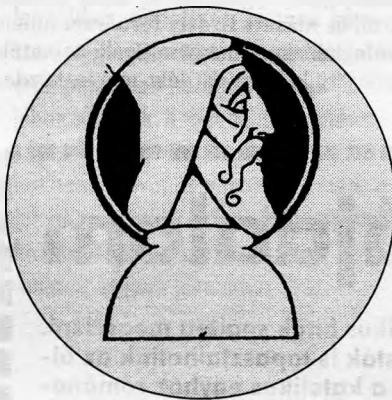
Csete Emil Marosvásárhelyi Orvosi Főiskolának tanára, sebész. Párton kívüli, azonban igen jó hírnévnek örvendő, mint haladó baloldali elem, 1940–44 közt Nagyváradon, ahol kórházi orvos volt, segítségére volt az üldözött románoknak és zsidóknak. 1945-ben Magyarországon volt, azonban a románok maguk hívták vissza Erdélybe. Jelenleg fiatalabb munka-

erővel váltották fel, ezért sürgős a hazajövele.

Vendég Vince Marosvásárhelyi Főiskola tanára. Fül-orr-gégész. Párttag, de nem aktív. Szintén fiatalabb munkaerővel váltották fel, ezért hazajövetelét elő kell segíteni.

Mosonyi János biokémikus, Marosvásárhelyen tanár. Ő az egyetlen az Erdélyből hazatérni szándékozók közül, aki ellen kifogást emeltek román részről. Erősen klerikális hírű.

Fenti hat professzornak a hazatérésén kívül régóta húzódik *László Gyula* ügye, akit már régebben a Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumának igazgatói tisztségére jelöltek ki. Tudomásom szerint annakidején kádertanácsi határozat is volt. Sürgős volna, hogy az ő ügyében is a Kultusz azonnal intézkedjék és részére, mint az össze-
sek részére 1000 forint költözködési segélyt azonnal elküldjön. László jöve-

tele annál is inkább sürgős, mert a Történeti Múzeum Östörténeti kiállításának kérdése teljesen függőben maradt, az ő jövele nélkül nincs sok remény, hogy hamarosan létrejöjjön.

Széll elvtárs még arról informált, hogy egyelőre nem kell erőszakolni Imre Lajos kémikus és Borbély Samu matematikus hazajövetelét. Tudomása szerint a románoknak az a kívánsága, hogy legalább még egy évig maradjanak náluk.

Budapest, 1949. július 29.
Gerőné Fazekas Erzsébet, s. k."

1949. július 30. Pártkollégiumi ülés határozata

„5.) Az erdélyi magyar egyetem tan-
erőinek ügye.

A Kollégium álláspontja az, hogy a felsorolt tanárok közül azok, kik már Budapesten vannak, elfogadhatók, kivéve Mosonyi János biokémikust. Azok-

kal a tanárokkal, kik már Budapesten tartózkodnak, magyar állampolgárok, Romániába visszatérni nem óhajtanak és a Román állam visszatérésüket kívánatosnak tartja, Alexits elvtárs beszéljen és magyarázza meg nekik a helyzetet.

Adandó alkalommal bízzanak meg valakit azzal, hogy utazzék Romániába és a helyszínen tisztázza az erdélyi magyar egyetem és a tanárok kérdését."

A fentiekben szerepelt dátummal esett – lényegében szükségszerűen – egybe a Bolyai Egyetem addigi oktatási és tudományos eredményeinek igen számos oktatási és tudományterületen már 1948-ban elkezdődött hanyatlása, erősen megváltozott egyetemi vezetéssel 1959-ig, az önálló magyar Bolyai Egyetem Babes-Bolyaira változtatásáig, valójában a Bolyai Egyetem botrányos, tragikus – és törvénytelen – megszüntetése/felszámolásaig.

Mindenképpen szólnom kell még röviden legalább arról, hogy a Bolyai Egyetem nem zárkozott be – minden elért tudományos eredmény ellenére, illetve talán éppen ezért – az egyetemi oktatás és a tudomány elefántcsonttornyába. 1946-ban a Szabadegyetemi Bizottság megszervezte és elindította (ebben Imreh István barátomnak, egyetemi évfolyamtársamnak volt igen fontos szervezői szerepe) a Bolyai Tudományegyetem 1946–47. tanévi „Szabadegyetem”-ét – mintegy folytatva – új körülmények és feltételek között – az Erdélyi Múzeum Egyesület megelőző ismeretterjesztő tevékenységét, előadássorozatát.

Az „*Előadássorozatok*” (minden témánál sorozatról volt szó) négy tárgykörből folytak: 1. *A természet* (Fényes Imre, Dezső Lóránt, Haranghy László, Obál Ferenc, Klimkó Dezső, Láng István, Mórity Dénes, Feszt György, Lőrinczy E. András, Miskolczy Dezső előadók), 2. *A történelem* (Bónis György, Gaál Gábor, Venczel József, Jordáky Lajos, Jancsó Elemér, Incze Miklós, Jakó Zsigmond), 3. *A társadalom* (Gaál Gábor, Demeter János, Buza László, Turnowszky Sándor, Jordáky Lajos, Venczel József, Gunda Béla, Tavaszy Sándor, Kislégyi Nagy Dénes, Pásztai Géza, Nagy Zoltán, Kiss Géza, Harkai Schiller Pál, Demény Dezső), 4. *Az irodalom és művészet* (Zolnai Béla, Entz Géza, Szeghő Júlia, Módi Mihály, Kőműves Nagy Lajos).

Végül a *Szeminárium* (Matematika és természettudományi): Matematika-Fizika, Kémia, Biológia, Növény- és állattan. Ásvány- és kőzettan, Földrajz-Földtan.

INCZE MIKLÓS

A honfoglalás jegyében

Május közepén a honfoglalási évfordulós esztendő egyik rendezvénye volt az a tudományos értekezés, melyet az Erdélyi Szövetség szervezett a Magyarok Világszövetsége székházában Budapesten. Jeles tudósok tartottak előadásokat a honfoglalás kori Erdély viszonyairól a legújabb kutatások tükrében.

Székyhídi Ágoston író, az ESZ elnöke nyitotta meg a találkozót. Az ő szavaiból idézünk: „Trianon óta visszájára fordult minden magyar hazafias kötelességünk: a nemzeti közösséghez való tartozás mintha nem értéket jelentett volna, hanem alkalmat a lenézésre és a megvetésre...”

Súlyos vád az 1920 óta rendre hatalmon lévő rendszerek, kormányok felé, és a rámutatás különleges súlyt kap napjainkban, mikor a magyar anyaország egyre távolodik kormány szinten a kisebbségben nyomorgó magyarság vi-

lágpolitikai pódiumokon történő következetes támogatásának még a gondolatától is.

László Gyula professzor csak üdvözlését tudta küldeni levélben, Györffy György történészprofesszor az Árpád-kori Magyarország földrajzáról, a települések elhelyezkedéséről, a természeti erőknél a népmozgásokra gyakorolt hatásáról szolt többek között. Bóna István professzor a bizánci forrásokat idézte, melyek szerint a magyarok már a 830-as években föltűntek a Kárpátok keleti, déli karéjánál, és ezek a látogatások rendszeresen ismétlődnek egészen 895-ig, a honfoglalásig, mikor Árpád a fő sereggel bevonult a Kárpát-medencébe. Megemlítette, hogy Romániában lehetetlen Trianon óta ásatásokat végezniük a magyar régészeknek, ám a Kolozsváron és másutt Erdély területén föllelt honfoglaláskori magyar sírok, temetők bizonyítják, hogy Erdély már a kezde-

tektől része volt Magyarországnak. Fodor István professzor, a Nemzeti Múzeum igazgatója emlékeztetett, hogy 893, 894 nem volt egyéb, mint végső tudatos fölkészülés a honfoglalásra. Ez honszerzés és egyben óriási veszteség volt, ami az állatállományt illeti, hiszen egy egész nép kerekedett föl, mindenestől. Benkő Lóránd megismételte, amit többen tettek a szakmában, hogy amit Anonymus a honfoglalásról regél, azt nem lehet tényként kezelni. A tudós szerint Erdélyt kelet felől már a honfoglalás előtt ismerték és látogatták a magyarok. Anonymus viszont nem ismerte a honfoglalás történeteseit, földrajzat, nem ismerte a korabeli, 13. századi Erdélyt. Erre az is bizonyíték, hogy Dés, Kolozsvár, Torda akkor már jelentős város volt, de ő nem ismervén, meg sem említi azokat. Ferenczi István erdélyi történész az erdélyi honfoglalás kori és utáni védelmi rendszerről tartotta meg előadását. Kovalovszki Júlia az erdélyi, kolozsvári ásatások kezdeteiről szolt, arról a lehetetlen helyzetről, amit a mindenkori román hatalom teremt a tudományos kutatás számára. 1941–44 között gazdag római kori leletet találtak az ásatások idején Kolozsváron, de sem az előtt, sem azóta semmit, ami a dáko-római ún. folytonosságot illeti, holott erre épül – építmény a légből – a román történetírás.

Május 24-én a Közéleti Kávéház valamint az Ótágú Síp Kulturális Közösség kezdeményezésére Szegeden a Móra Ferenc Múzeumban tartott előadást Fodor István, Zombory István és Trogmayer Ottó történész a honfoglalásról, a múzeumok mostani állapotáról. Fodor István professzor sajnálkozásának adott hangot, hogy sokkal nagyobb nemzeti megmozdulást jelentett 100 évvel ezelőtt a honfoglalási, a milleniumi ünnepség, mint most. Hatalmas építkezések folytak országszerte, Pozsonytól Temesvárig, Nagyváradig. Akkor épült Budapest szebbik része. Akkor a román, szerb, szlovák nacionalisták itthon tiltakoztak, ma a magyar anyaország szelíden „agódiák” a határokon túli magyar milliőért. Trogmayer Ottó történész többek között a szomszédos népek új „történelemácsoló” lázas tevékenységéről is szolt. A bolgár magát tráknak, a román dáknak, a szlovák morvának tartja, si-etnek a történelmi álörökségért...

Csángó fájdalom

A csángók magyar öntudatát katolikus hitük segített megőrizni. A kutatókon kívül az arra járó turisták is tapasztalhatják az állami hatóságok és érdekes módon a katolikus egyház románosító törekvéseit is. Alapvető jogukat, hogy a nyelvüket szabadon használhassák kulturális és vallási életükben, nem ismerik el.

Ezen a téren évtizedek óta keserves küzdelem folyik. Sok helyi és külföldi kezdeményezés – legyen több helyen magyar mise – nem valósulhatott meg. A jogos kérelemmel előálló híveket megfélemlítették. A jászvásári (Iasi) püspök csupán annyit engedélyez, hogy a cacicai Nagyboldogasszony-búcsún, évente egyszer, legyen magyar nyelvű mise és szentbeszéd.

Erdély területén a magyar egyházmegyékből a moldvai vendégmunkások számára rendszeresen van mise románul. Ez lehetséges, mert az ottani magyar papok romántudása elfogadható. Lelkipásztori feladatnak tartják, hogy ezt a minimális igényt kielégítsék. A csángó papok között szám szerint legalább harminc pap tud még annyira magyarul, hogy misézhetnének több faluban és városban. Nem kapnak engedélyt.

Róma világraszóló intézkedéseket tett az etnikai kisebbségek lelkipásztori gondozására. Csaknem hihetetlennek tűnik, hogy ezt csángó testvéreink esetében nem alkalmazzák, mondván, nincsen rá igény. Személyes meggyőződése, hogy ennek a valótlan állításnak nem néznek kellő komolysággal utána. Köztudott, hogy a csángók fájdalmukat megfogalmazták, és már több alkalommal eljuttatták Rómába. Szentatyánkkal, II. János Pállal is közölték többször.

Reméljük, nem fáradnak bele.

P. SZÓKE JÁNOS

CZEGŐ ZOLTÁN

AZ 56 UTÁNI MEGTORLÁS

A megtorlás és felelősségrevonás mibenlétéről, céljáról és hatásáról, becsületességről, hűségről, halottakról és felejtésről, megbocsátásról és megbékélésről, a hatalom hitelességéről, más szóval: legitimitásáról és arról beszélünk, mit szólnának a halottak – 1956 és az utánuk következő évtizedek, igen évtizedek! halottai –, ha fel-támadnának.

A megtorlás 1956 után kapott félelmetes, tragikus csengést, amikor a hazaszeretet, a magyar közösség iránti kötelesség parancsait teljesítők, vagy csak ezekre figyelők, vagy azok szenvedtek el keserves, véres, megalázó tortúrákat, verést, kínzást és kötelet, akikről feltételezték, hogy válaszüthöz jutva szembefordulnának a gonosz, pusztító hatalommal. Milyen más csengése van ennek a megtorlásnak a régi jogi kifejezéshez képest. Megtorlás: a bűnös cselekedetre adott válasz volt a régi polgári fogalmak szerint azért, hogy a bűnös tettek emberei visszarettenjenek a rossztól a közösség megóvása érdekében. 1956 óta ez a szó: megtorlás, más jelent. Kegyetlen, véres, könyörtelen leszámolást. Jelenti a sortűzeket is, de az orvostanhallgató Tóth Ilona, az ipari tanuló Mansfeld Péter, a munkássorsot is megpróbált Angyal István és még száz meg száz magyar vértanú tragikus sorsát beteljesítő kivégzéseket is. Jelenti a sorsuk tragikus veszélyét vállaló kommunista múltú és más politikusok örök találkozását a hazával, akik nem tűrhették hazájuk, vérük gyalázatát.

Mégis: az ötödik koporsónak, az 1989. június 16-i – Nagy Imre és társai emléket gyönyörűen felmutató – parádés temetés üres koporsójának mérhetetlenül nagy üzenete van: nép nélkül, munkás, diák, katona, földműves nélkül, a névtelen felkelők nélkül, a páncélos hadosztályokat megfutamító pesti srácok nélkül nem lett volna történelemformáló szabadságharc. De sokat tettek azért az elmúlt évtizedekben, hogy ez a szó: nép, elcsépett, gúnymosoly, lebesztő fogalom legyen. Mégsem lett az. 56 üzenete: nép nélkül nem lehet sikeres nemzeti politikát csinálni.

Ezért a megtorlás célja a nép megteremtése volt. El akarták törölni a nép tudatából a hazát és nemzetet. Össze akarták törni erkölcsileg, képtelenné akarták tenni az önvédelemre, a veszélyel-

Jó és szép dolog az emlékezés. Amikor emlékezünk: újra éljük a múltat. Ezáltal nemesedünk szívünkben-lelkünkben, és egyúttal megtudunk valami újat a régi történetekből, eseményekből, még akkor is, ha nagyon sokszor emlékeztünk már. Helyes, igaz megalapítás szerint: a jelen a múlt jövője és a jövő múltja. Mint ilyen, minden jelen idejű emlékezés más mint a többi. Más jelen az, amely az 1989–90-es – sajnos nem eléggé – sorsfordító időszak múltja, és más az, amely ennek jövője. Mi most az 1989–90-es melankólikus, tüntetéses, részben kényszerűen illegitim történelemváltoztató erők paktumait hordozó időszak jövőjében vagyunk. A történelmi kaleidoszkóp soha meg nem ismétlődő ábrájából nem a jövőt és a múltat, hanem a jelent szeretnénk érteni, hogy ezáltal közelebb jussunk elsikkasztott múltunkhoz és jobb jövőnkhez.

hárításra. Meg akarták fosztani a hazafiság – a modern patriotizmus – legfőbb erejétől, a büszkeségtől. Mindezt pedig a félelemkeltés által tették.

Elérték-e nemzetgyilkos céljukat? Ne áltassuk magunkat. Igen, elérték. 1956-ban ugyanazokat a fő értékeket vallotta a társadalom többsége, ugyanazok a szavak ugyanazt jelentették a többségnek. Ahogy tudományosan mondják: „az érték- és szóhasználati homogenitás”, a közösségi összetartozás érzése és ténye azóta megszűnt. Ezért így zajlottak az események 1989–90-ben és 94-ben. Ne átkozzuk és korholjuk ezért a népet. „Bűne a koré, mely szülte őt.”

Így jutunk el az igazságtételhez, és értünk meg valamit abból, miért is így történt, illetve nem történt meg.

Ki kell mondanunk: nem vállalta méltó módon és súllyal ezt az ügyet a magyar kormányzat, nem volt elsőprő társadalmi nyomás; mégis megszavazta a magyar parlament 1991-ben, novem-

ber 4-én, az áruslás napján, a megtorlás születésnapján a főbenjáró bűnösök megbüntetéséről szóló törvényt, majd még 1993-ban három törvényt és egy országgyűlési határozatot. Az 1989-es, a helyzetből következően legitimitás, azaz népfelhatalmazás nélkül kötött, szabad választást hozó, jelentős pártállami érdekeket megőrző politikai megegyezés szülte Alkotmánybíróság meghiúsította valamennyi igazságtételi törekvés sikerét. Most 1996-ban ott tartunk, hogy az igen bizonytalanul bukdácsoló ún. sortűz pereket, amelyek közül egy reménykeltő volt, felfüggesztették azért, mert a több mint fél évtizede hivatalban lévő és valamennyi próbálkozást ismerő, parlamenti és kormányzati körökben véleménynyilvánításra képes legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke nemzetközi szerződésbe ütközőnek tartja a legutoljára 1993-ban meghozott törvényt. A rendszerváltozás 8.-dik évében a megtorlás bűnösai – nem csak és nem első-sorban a sortűzeket vezénylők, hanem a felelős politikai és katonai vezetői átlásban volt néhány ma élő személy is – szabadon élnek bűnökkel beszennyezett életüket.

Mi lett volna, mi lesz a felelősségrevonás célja?

Először: a megsértett erkölcsi és jogi értékrend helyreállítása.

Másodszor: a közösség méltóságának helyreállítása, annak egyértelmű és tevőleges kifejezése, hogy a közösség tagjait az állam megvédi a múltbeli főbenjáró bűnöktől és a bűnöket hordozó eszméktől.

Harmadszor: a magyar állam legitimitásának helyreállítása és megerősítése, az önkényuralom tevőleges megtagadásával.

Negyedszer: az elérhető bűnösök múltbeli tetteinek szabályos eljárásban való elbírálása, tettükkel arányos megbüntetése.

Itt kell elosztatnunk egy politikai és szakmai tévedést. A bűnöket nem jelképesen kell megtorolni, nem is kirívó súlyú büntetéssel. A mi megtorlásunk arányos, méltányos; elsősorban a tettek súlyát, másodsorban az elkövetők személyi körülményeit és az eltelt hosszú időt venné figyelembe. Valljuk: „inkább szabaduljon száz bűnös, mint hogy egy ártatlan bűnhődjön”. Ugyanakkor nem vállalhatjuk a vádat, hogy nem tettünk meg mindent népünk gyilkosainak, ez-

által erkölcsi tartása megtörőinek felkutatásáért, ahogyan most lehet.

Minden magyarországi hatalomnak szól a kegyetlen megtorlást végrehajtó hatalom maradványainak címére küldött üzenet: a magyar népet nem lehet büntetlenül pusztítani, tagjait megölni és megkínozni semmilyen eszme és vélt magasabb cél érdekében.

Az igazságtétel politikailag a társadalmi megbékélést segitene elő azáltal, hogy a felelősségre vonhatók körét megkülönbözteti azoktól, akik az elmúlt rendszer bűneiért, akár mint párttagok, akár mint állami tisztségviselők nem tehetők jogilag felelőssé. A saját értékeit tevőlegesen vállaló nemzeti politika el tudja oszlatni a rá szórt rágalmatokat, így a bosszúállás vádját, megtalálva a meg egyezést az apolitikus, jobb megélhetésért, karrierért múltban szerepet vállalt hivatalnokai, szakértői és egyéb csoportokkal, egyúttal kivonva őket a szociálliberális körök befolyási területéről, az egyféleképpen értelmezett értékek, a hazafiság, közalkalmazotti hűség és becsület jegyében. Amikor egy társadalom nem pártokhoz, hanem az említett, elfogadott értékekhez, a nemzeti-népi megmaradáshoz való kötődés jegyében alakítja ügyeit, amikor tehát ismeri az elhárítandó veszélyeket, mert van veszélytudata és védekezési képessége, akkor felfedezi az igazságosságot, mint együttélési feltételt, mindennapi jelentőségét. Amikor igazságot szolgáltatunk a megíportaknak, az önkényuralmi rendszer áldozatainak, tesszük ezt szociális ellátásokkal, anyagi támogatással, gyilkosaik felelősségrevonásával, akkor a magyar nemzet feltámasztását és megerősítését szolgáljuk.

Régi parancs a halottak eltemetésének parancsa. Ismert történet Antigoné története Szophoklész tollából. Amikor a hősnő eltemette a „kutyák s a dögmadár undok zsákmányaként” parancsra temetetlenül hagyott fivérét, a zsarnok Kreón felelősségre vonó szavaira ezt válaszolta:

*„Parancsaidban nem hiszem, hogy oly erő
Lehet, mely engem istenek nem változó
Íratlan törvényét áthágni kényszerít.
Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az,
De nincs ember, ki tudná, hogy mióta áll.”*

Régi törvény tehát a végtisztesség megadása.

Vajon méltó módon temettük el halottainkat? Az eltemetés nem csak földalátételt jelent, hanem a halottak életének igazi tiszteletét, az általuk követett eszmék megbecsülését, annak kifejezését, hogy értelmes halál vitte el őket, mert ők a független, magyar ha-

záért vívott küzdelem hősei; 1956 tiszta szabadságharca örökségünk, de örökségünk a megtorlás is. Szabadságharc és megtorlás: ismert, ismétlődő tényei történelmünknek. A mi történelmünk – mint általában is – az élet tanító mestere, tanít bennünket a megtorlások történetével többek között arra, hogy ne legyenek újabb tragédiák, de ha kell – ahogy a régiek mondták –: **dulce et decorum est pro patria mori**. Hiszem, hogy múltunk jelen van, a halottak valamiképpen figyelnek minket.

Az utóbbi tíz évben többször feltettem a kérdést – nyilvánosan és magamnak –: mit szólnánk, ha feltámadnának a 298, 300, 301-es parcellák halottai és ismeretlen temetők ismeretlen halottai, és megkérdeznék tőlünk a kerek évfordulón a gyertyák sárga fényében: ez az a demokrácia, amiért mi életünkkel fizettünk? Mit válaszolnánk? Nem lenne méltó válasz, hogy mi megkíséreltük 1991-ben azt, amit a félszázados jogállami hagyományú német állam, vagy Csehország csak 1993-ban ért el az igazságtételben.

Nem elég a halottak sírjára virágot vinni, mondta egy népben gondolkozó zsidó igazságtevő, Simon Wiesenthal, éppen a magyarországi helyzetre utalva 1992-ben, egy nevezőre kerülve velünk, akik népünket nem kevésbé szeretjük, s szembekerülve a magyarországi libertinus sajtó népben gondolkozást nem értő, mert a népi gondolatot és a közösség szeretetét nem ismerő képviselőivel, akik a mi ügyünket kis törzsi háborúnak tekintik a holocaust nagy nemzetközi ügyéhez képest.

Akik megbocsátásról beszélnek, komolyan gondolják-e, hogy a megbocsátás igazi lesz, hogy feloldja-e a lelki görcsöket, az elfojtott indulatokat? Komolyan gondolják-e, hogy igazi megbocsátás az, amikor a megsértett mások helyett – halottak helyett – úgy bocsát meg, hogy semmilyen más lehetősége, választása nincs? A kényszerszembocsátás jelenthet-e megtisztulást és feloldozást? Egyáltalán: mit jelent a megbocsátás azokkal szemben, akik nem ismerik a bűnt, nem ismerik a lelkiismeretfurdalást, mert nem ismerik a lelkiismeretet sem. Először talán lelkiismeretet kellene tanulniuk.

Való igaz persze: nem a büntetés, hanem a bűn az igazi szűgyen. S ha a mai napig nem volt magyar kormány és magyar parlament, amely felhatalmazva érezné magát a közkegyelem megadására, akkor talán van ok a bűnhődésre, bűnbánatra, mert megtisztulás csak

azután várható. Hiszen milyen bűnbánat a vezeklést, büntetést elutasító, nem vállaló bűnbánat? Az ilyen megbékélés többet árt, mint ha semmi sem történik. Visszautasítandó teória szerint a magyar nép a gulyáskommunizmus szerény biztonságáért cserébe megalkudott. Lehet. De nem a gyilkosokkal való egyetértés jegyében. A legcinikusabb állítás az, hogy az elemi jólét elfogadása a zsarnokságnak való megbocsátás lenne. A gyilkosok és áldozatok nem kerülhetnek egy oldalra, még ugyanazon emlékmű két oldalára sem.

Ugyancsak el kell utasítani azokat a magukat cáfoló vádakokat, melyek a megtorlás politikai és egyben bosszúálló indítékát a „ki mint él, úgy ítél” elve szerint az 1990 utáni igazságtételi törvényekre zúdították, a mai napig meghíúsítva a megtorlás még élő bűnöseinek felelősségre vonását.

Sokat idézik – idézem jómagam is – Camus sorait „A magyarok vére” című írásából, ahol a francia filozófus felhívja a nyugatot, mondván: „Soha, sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat”.

Volt-e értelme az áldozatnak? Érdemes-e a hazáért halni?

Válaszolnak Tihanyi Árpádnak, a Földes Gábor és társai perében halálra ítélt és kivégzett tanárnak szavai, ahogyan felesége nekem megírta. Ezt az idézetet mondta az utolsó szó jogán,

Ady: Csak Máté földjén című verséből:

*„Éhe kenyérnek, éhe a szónak,
Éhe a szépnek hajt titeket.
Nagyobb igaza sohasse volt népnek,
Hitványabb Nérók még seholy éltek.
Vagytok: a Ma, vagytok: a Holnap.”*

Hadd fejezzem be mégis Féja Géza mondataival. Ezek 1956 sajtójában olvashatók, a Békés megyei rádióban hangzottak el:

*„Vérben és kínszenvedésben született a megújódott magyar nép,
amint vérben és kínszenvedésben születik a kisdéd. Igazát a magyar életnek tízezeinek vére pecsételte meg. Testvéreim! Halott hősök lelke áll mellettünk, halottak lelke vigyáz reánk, halottak lelke figyel minket. Legyünk hűek hozzájuk, örökségünkhöz, végső sóhajtasukhoz, különben nem vagyunk méltók a magyar és az ember nevére.”*

ZÉTÉNYI ZSOLT

*

Elhangzott a Magyarok Világszövetsége alapította Szent László Akadémián, 1996. június 12-én

Állásfoglalás a Magyar Köztársaság és Románia közötti alapszerződésről

A magyar kormány mindig azt hangsúlyozta, hogy az alapszerződések nem célt, hanem eszközt jelentenek. A cél a magyarság helyzetének javítása, a jószomszédság és ezáltal a térség stabilitása.

Megvizsgálandó tehát, vajon a szerződések elérik-e ezt a politikai célkitűzést.

Az instabilitás okai különösképpen:

1. A (tévesen kisebbségnek nevezett) magyar népcsoportok megoldatlan problémái.
2. Néhány szomszéd államban a partneri együttműködést megakadályozó agresszív nacionalizmus.
3. Elégtelen demokrácia-értelmezés és a jogállami struktúrák hiánya az érintett szomszéd államokban.
4. Gazdasági nehézségek a piacgazdaságra történő átállás terén.

Nemzetiségi konfliktusok csak akkor kerülhetnek el, ha minden népnek lehetősége van egyenjogúságban egymás mellett élni. A magyar népcsoportok a szó klasszikus értelmében nem kisebbségek, hanem egy történelmi, államalkotó nemzet része. A teljes önrendelkezés meg nem adása (megtagadása) csak a belső önrendelkezés autonómia formájában történő biztosításával korrigálható.

Az alapszerződések ehhez sem kiindulópontot, sem segítséget nem nyújtanak.

1. Az egyenlőség elvének megsértése

Az egyes államszerződésekben és nyilatkozatokban **eltérően kezelik** a magyar népcsoportokat. Az egyenlőség elvének nemcsak az államon belül, hanem a saját nemzet határokra túl élő tagjaival való bánásmódban is érvényesülnie kell. Az egyenlőtlen bánásmód feszültségekhez vezet.

A magyar népcsoport ott kapja a legtöbb jogot, ahol nincs (Oroszország) vagy csekély számú (Szlovénia) az őshonos magyar lakosság, ahol viszont számuk a legnagyobb, ott kapják a legkevesebb jogot:

- Az Oroszországgal kötött szerződés kifejezetten lehetséges jogi formaként ismeri el a területi autonómiát.

- A Szlovéniával kötött szerződés „nemzeti közösségnek” ismeri el a magyar népcsoportot, csakúgy mint annak kollektív jogait, különös tekintettel a közösségi különjogokra valamint a kétnyelvűsége a hagyományosan magyarok lakta területeken.
- A Horvátországgal kötött szerződés a magyar népcsoportot „magyar nemzetiségnek” ismeri el, tehát annak kollektív jogaival együtt.
- Az Ukrajnával kötött szerződésben pusztán annak készsége jut kifejezésre, hogy a „nemzeti kisebbségnek” ilyen státust adjanak, mely biztosítja a közigazgatásban való részvétel jogát.
- A Szlovákiával kötött szerződés néhány tompítással bár, de lényegében szó szerint átveszi az Európa Tanácsban létrejött keretegyezményt valamint az EBESZ koppenhágai dokumentumának egyes kitételeit. Nem tartalmazza a kollektív jogokat, ám tartalmazza az Európa Tanács 1201-es ajánlását.
- A Romániával kötendő szerződés még kevesebb jogot ad: a keretegyezményből átvett tartalmakat még tovább tompították.

További egyenlőtlen bánásmód mutatkozik meg abban, hogy a jogokat az összes szerződés a kölcsönösség alapján adja meg, vagyis a Magyarországon élő lényegesen kisebb népcsoportoknak is.

Az ún. Carrington-terv, melyet az EU 1991. december 16-i irányelvei sorába is átvettek, elsőként kategorizálja a népcsoportokat a jogok csökkenő sorrendjében:

- egy adott területen többséget alkotó népcsoportok,
- többséget nem de jelentős hányadot alkotó népcsoportok,
- végül kisebbségben lévők.

Ezt a megkülönböztetést az alapszerződésekbe is át kellett volna venni. Ténylegesen azonban olyan normák kerültek a szerződésekbe, melyek az utolsó kategória számára is csak a minimumot jelentik – vagyis minden népcsoport egyformán kevés jogot kapott.

Az is az egyenlőség elvének megsértése, ha nem egyenlő dolgokat egyenlően kezelnek.

2. Hiányzik az átfogó közép-európai koncepció

Ez az eljárás az azt mutatja, hogy Magyarországnak nincs koncepciója egy mindent átfogó, a tényleges adottságoknak és a jogi követelményeknek eleget tevő olyan megoldásra, mely nemcsak a közép- és kelet-közép-európai térség stabilitását biztosítaná, hanem e térséget a vákuumból kivezetve Európa számára fontos politikai tényezővé emelné. **Európa még mindig fennálló megosztottsága leküzdésének pedig éppen közép- és kelet-közép-európai térség erősítése az előfeltétele.**

3. Veszélyes vákuum

Az átfogó koncepció hiánya, melynek pedig az Európai Unió belül is jelentősége lenne, azt eredményezi, hogy a kétoldalú tárgyalásokban előnyhöz jutnak a kevésbé demokratikus államok. Hogy Magyarország e helyzetekben a tartalomtól függetlenül mindent aláír, amit a mindenkori tárgyalópartner kíván, gyengeségként értékelhető. Ez fokozza a fordulat óta fennálló vákuumot. Ezen megoldások érdekében olyan nyugati kormányok gyakorolnak nyomást, melyek politikai koncepciójába nem illik bele egy erős Közép-Európa, vagy pedig azok, melyek már eddig is csekély történelmi ismeretet és érzékenységet tanúsítottak a térség iránt. Ami nem sikerült nekik a Baltikumban, Szlovéniában és Horvátországban, az sikerült Magyarországon.

Minden vákuum szélén nyugtalan-ság jön létre s az űrt előbb-utóbb valami betölti.

4. A kisebbségvédelem eszközei nem elégségesek

Az 1. pontban kifejtett okok miatt a magyar népcsoportok problematikája a ki-

sebbségvédelem eszközeivel nem oldható meg, mert ezek nem pótolhatják a megtagadott önrendelkezési jogot. Az európai normák soha nem lehetnek kielégítőek, mert az sem felel meg az európai normának, hogy 3,5 millió embert kényszerítettek országot cserélni. Az európai normákat ezért a klasszikus kisebbségekre szabták, nem pedig kisebbségre taszított államalkotó népekre.

5. Valódi megoldás csak az önrendelkezési jog alapján

Ezen alapul minden hasonló helyzet megoldása vagy megoldási kísérlete, mégpedig:

- Dél-Tirol, mely a belső önrendelkezést választotta, ám nem mondott le a külső önrendelkezésről.
- Az Európai Unió megoldási kísérletei a volt Jugoszláviára vonatkozóan: Az Európai Unió 1991. december 16-i irányelvei megszabták az államok elismerésének új nemzetközi jogi feltételeit s ezzel új nemzetközi jogi alapelvet alkottak. Az eddigi kisebbségvédelemtől eltérően először van szó az etnikai népcsoportok és azok kollektív jogainak elismeréséről valamint – ahol egy népcsoport a többséget alkotja – a területi autonómiák követeléséről minden téren, beleértve a törvényhozást, a közigazgatást és a bíraskodást.
- Észak-Írország: A Nagy-Britannia és Írország közötti szerződések kifejezetten az önrendelkezés elvéből indulnak ki és nem északír katolikus kisebbségről beszélnek, hanem két egyenjogú népről. (*The Joint Declaration*, 1993. dec. 15., *Joint Framework Document*, 1995. február).
- Az Izrael és a palesztinok közötti alapszerződés és más egyezmények az önrendelkezési jogon alapulnak (autonómia-megállapodás).

Ezért tehát különösen az utóbbi időben minden hasonló problémát nem a kisebbségvédelem, hanem az önrendelkezési jog alapján kezeltek.

6. A kényszerítő jog megsértése

Az alapszerződéseket az érintett népcsoportok bevonása nélkül és – a Horvátországgal és Szlovéniával megkötött szerződések kivételével – azok fenntartásai ellenére kötötték meg. Ezért e szerződések ellentmondanak az önrendelkezés alapelvének, melyet a két Emberjogi Paktumban, a helsinki zárónyilatkozat-

ban, a párizsi Chartába, az ENSZ Chartájában továbbá számos ENSZ-határozatban fektettek le.

Az önrendelkezési jog nemcsak a legelőbbi alap- és szabadságjogok közé tartozik, hanem kényszerítő jog (ius cogens) is. A nemzetközi jog elfogadott és elismert tanítása (lásd a románt is) szerint e jog nem tagadható meg és minden e jog ellenében megkötött szerződés semmis!

7. Nincs javulás a jelenlegi helyzetben

Az előttünk fekvő alapszerződések sem az autonómia elérést nem könnyítik meg, sem pedig a jelenlegi helyzetben nem javítanak.

A szerződésben – az 1201-es határozat vitatott pontjaitól eltekintve – semmi olyan nincs, amit Románia már korábban alá nem írt volna. A kötelezettségek még az Európa Tanács – szerény – Keretegyezményében foglaltaknál is enyhébbek. (Sem ezt az egyezményt, sem a Nyelvi Chartát, sem pedig a Helyi Önkormányzat Európai Chartáját nem vették fel kötelező jogként a szerződésbe!)

E szerződés oktatási és vallási téren még annyit sem tartalmaz, mint amennyi az 1919. 12. 9-i Kisebbségvédelmi Egyezményben volt lefektetve, mely ezen ügyekben autonómiát (!) biztosított!

Hol volt a kompromisszum?

8. Hiányzó politikai akarat a szerződés betartására

Hiányzó ellenőrző és érvényesítő mechanizmusok

A két lábjegyzet és a szerződések betartásának eddigi román gyakorlata a bizonyossággal határos valószínűséggel arra enged következtetni, hogy Románia ezt a szerződést sem fogja betartani.

Így aztán meglepő, hogy a szerződésben sem végrehajtási menetrendről (mely időn belül a szerződésnek törvénymódosítások révén eleget kell tenni), sem ellenőrző rendszerről, sem pedig döntőbíráskodási eljárásról nincs megállapodás.

9. Végkövetkeztetés

Ezért a szerződés csupán **diplomáciai kozmetika**, mely – akárcsak az elmúlt 40 évben – elfedi a tényeket ahelyett, hogy gyökerestül megoldaná őket.

E szerződés nem javít a magyarság jogain, nem erősíti a kölcsönös bizalmat, nem stabilizálja a politikai helyzetet és végeredményben a magyarságot gyengíti.

10. Új koncepcióra van szükség:

A magyar kérdés csak politikai úton, nem pedig kisebbségvédelmi határozatokkal oldható meg:

A népcsoportok részéről szükséges lépések:

- A magyar népcsoportok gondoskodjanak arról, hogy az eddiginél több meghallgatásra találjanak Európában.
- Erősíteni kell a nem kormányzati szintű együttműködést.
- Meg kell alkotni egy „Amnesty Interantional” koncepcióját a népcsoportok jogainak figyelemmel kísérésére.
- Ki kell dolgozni a Népcsoportok Európa Parlamentje mint állandó testület koncepcióját.
- Több támogatást kell követelni az anyaországtól.
- Az autonómiára vonatkozó **konkrét koncepciók immár halaszthatatlanok!**
- Ki kell dolgozni a politikai koncepciók érvényesítésének stratégiáját.

A politikai megoldás csak egy átfogó közép-európai koncepcióval összefüggésben valósulhat meg – erre a Balladourterv és a stabilitási paktum nem alkalmas. Ezért célul kell kitűzni egy **közép- és kelet-közép-európai konferencia összehívását a belső önrendelkezés autonómia formájában történő biztosítására és megvalósítására, a konfliktusok megelőzésére, a stabilitás és a béke biztosítására.**

Egy ilyen konferencián részt kellene venniük:

- azon közép-európai államoknak, melyekben kívánatos a területi autonómia, beleértve Moldáviát;
- az összes érintett népcsoportnak és anyaországaiknak;
- az EU-ban elnöklő államoknak (EU-trojka);
- az Amerikai Egyesült Államoknak és Oroszországnak.

Európa csak a nemzetek egyenjogúsága és önrendelkezése alapján lehet szabad Európa. Ahol a külső önrendelkezést nem igénylik vagy az nem lehetséges, ott kompromisszumként és népcsoport-kiegyenlítő instrumentáriumként elengedhetetlen a területi autonómia.

DR. EVA MARIA BARKI

A román–magyar történelmi kiegyezés előfeltételei

- Amennyiben valóban történelmi ellentmondásról van szó, a magyarok és a románok között,
- amennyiben valóban a történelmi kiegyezés a legjárhatóbb és legcélravezetőbb út ennek az ellentmondásnak a feloldására,
- amennyiben valóban beértek a feltételek a történelmi kiegyezésre.

A történelmi kiegyezés nem valósítható meg (külső) kényszer útján.

A történelmi kiegyezés alkalmazása és eredményessége kizárólag a felek belátásától függ és csak az érdekelt nemzetrészek előzetes megkérdezése és konszenzusa birtokában valósítható meg.

A feleknek egyértelműen tisztázniuk kell sajátos, egyben alapvető érdekeiket.

A történelmi kiegyezés, beleértve megnyilvánulási formáit is, nem lehet egyoldalú, nem szolgálhatja csupán az egyik fél érdekeit.

Mindkét félnek tudatában kell lennie annak, hogy a kiegyezés az érdekelt számára több haszonnal jár, mint ha rendezetlen marad a viszony.

A történelmi kiegyezés által rendeződnie kell valamennyi – akadályt jelentő – vitatott kérdésnek.

A felek egyet kell értsenek a történelmi kiegyezés valamennyi tartalmi vetületével.

A történelmi kiegyezést megelőzően és azt követően a feleknek olyan új etikai normarendszert kell egymással és magukkal szemben alkalmazniuk, amely – a történelmi tényekkel egybehangzóan – tiszteletben tartja az érdekelt felek nemzeti érzékenységét.

A történelmi kiegyezésért kezességet kell vállalniuk a fontosabb európai szervezeteknek (Európai Unió, Európa Tanács, EBESZ).

A történelmi kiegyezés semmisnek tekintendő, amennyiben a fentieket bármely fél megszegné.

**a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt
Kolozs megyei választmánya**

Néhány kérdés az aláírás előtt

Nem lehetnek illúzióink a tekintetben, hogy a határon túl élő magyarokat eláruló magyar-román alapszerződést miniszterelnökünk alá fogja írni. Egyetérthetünk Orbán Viktor augusztus 21-i nyilatkozatával, mely szerint a külügyminiszternek nincs joga dönteni az érdekelt RMDSZ nélkül – sőt ellenezése dacára – az általuk képviselt erdélyi magyarok sorsáról (régii kommunista módszer: rólunk, de nélkülünk).

Egyébként van itt még egy-két érdekes kérdés. Egy 2002–2003-ra tervezett uniós csatlakozáshoz miért kell 1996 szeptemberében alapszerződést kötni? Az Európai Unióhoz Románia is csatlakozni akar, tehát az alapszerződés megkötése neki is érdeke. Miért a román érdek érvényesül? Miért nem szerepel az alapszerződésben a magyar nyelvű oktatást biztosító egyházi ingatlanok visszaadása? Miért került be az autonómiát lehetetlenné tevő lábjegyzet?

Dr. Mihákovics Tiborné
Új Magyarország, 1996. aug. 31.

A Magyarországi Református Egyház Zsinata elnökségének nyilatkozata

A Magyarországi Református Egyház a romániai történelmi egyházak mellé áll testvéri szívvel életfontosságú javaik visszaszerzésének ügyében.

Az 1300 római katolikus, református, evangélikus, unitárius iskola visszanyerése nélkülözhetetlen előfeltétele a megmaradásnak. Saját intézmények nélkül a romániai történelmi egyházak tehetetlenek, működésük lehetetlen.

1993 őszén az Európa Tanács tagjai közé való felvétel alkalmával Romániának a 9 meghagyás egyikében kötelességévé tették az Európa Tanács 176. sz. véleményezésében ezen

iskolák és értékek visszaadását. Románia ezt alá is írta. Lehetetlen, hogy a magyar kormány erről nem vesz tudomást. Itt van jogszabályozás a javak visszaadásáról, Romániában nincs! Nem mérhetünk más mértékkel!

A kollektív jogok: európai normák. Meg nem adásuk Európa-ellenes. Területi autonómia nélkül csak szűkítő jellege lenne a szerződésnek. Pedig a területi autonómia Tirol, Spanyolország, Belgium stb. területén gyakorlatban él és működik.

A magyar kormányprogram s az MSZP programja július elején még

együttesen támogatta a határon túli autonómatörökvéseket. Ezt most megtagadják és megsemmisítik.

Az anyaország integrációja Európához nem állítható szembe a kisebbségi kérdéssel, sőt beletartozik a jó megoldásba.

A határon túli magyar kisebbségek nélkül nem lehet és nem szabad dönteni az alapszerződés kérdésében.

**A Magyarországi
Református Egyház
Zsinatának Elnökségi Tanácsa**

Az Erdélyi Magyarságért Alapítványnak

A Kolozsmonostori Egyházközség Plébániahivatala nevében tisztelettel fordulok Önökhöz segítségért. A segítséget az egykori kolozsmonostori apátság romjai közt megmaradt ősi templomunk megmentésére kérem. Gótikus emlékeink e legrégibb, legértékesebb építészeti alkotása egy unikum számában menő XI. századi földvár közepén áll, a Nagyvárad felől beérkező út baloldalán. Itt épült fel Kolozsvár Monostori negyed, amely magában több mint 100 000 lakost számlál, közülük több mint 20 000 magyar ajkút. Ebben a városnegyedben ez a „gótikus csoda” egyetlen templomunk. A hozzátartozó hívek – mintegy 4000 lélek – minden oldalról könnyen, gyalog is elérheti.

Ősi nevén „Kálvária”-templomunk kettős jelentőségű: kulturális-történelmi érték és vallásgyakorlásunk színhelye.

A templom restaurálását híveink, tehetségükhöz mérten, köz munkával is, anyagi hozzájárulással is odaadóan támogatják. Egyházközségünk összetételében nagyrészt fiatal. Ezért a munkálatok befejezése után a karbantartást önerőből biztosítani tudjuk. A templom, gyönyörű természeti környezetével együtt, autonómiaszigetet alkot számunkra, amelyben közösen otthon lehetünk.

A „Kálvária”-templom külső-belső újjraépítésének, hosszú távra biztosított korszerűsítésének és rendbetételének, beleértve az orgona megvásárlását és felszerelését, a költségvetés összege közel 460 millió lej. Ezidáig hathatós segítséget kaptunk a Renovabistól, 18 000 márkát, az Illyés-Alapítvány pedig 6000 dollárt utalt ki számunkra. A hívek pénzben és munkában 20 000 000 lejjel járultak hozzá kiadásaink fedezéséhez.

A belső restaurálások elkezdődtek már 1995. október 15-én; egész télen és tavaszon át folytak a munkálatok; a tervbevett feladatok 55–60%-át megvalósítottuk. Am minden anyagi tartalékunk ezidőre kimerült. Mi több, sürgető adósságaink is vannak. Abbahagyni most mindazt, ami ilyen szépen és sok reménységgel, lendülettel indult, nemcsak a legnagyobb anyagi kárt

jelentené, de örömünk, lelkesedésünk lehervadását is. Gondolok elsősorban áldozatkész dolgozkező fiatal és meglelt segítő híveink annyira várt sikerélményének ilyen való megnyírbálódására, tovatűnésére...

Am a folytatáshoz újabb anyagi támogatásra lenne szükségünk. Ezért fordulunk őszinte elvárással Önökhöz. Isten segítségével bízva, és az Önök áldozatosága révén folytatni akarjuk küzdelmünket az ősi szentély megújhódásáért, azért az ősi szentélyért, amely századokon keresztül biztosította és biztosítja ma is – hisszük, holnap is – együvé tartozásunkat, identitásunkat és mindenek előtt a kegyelem állapotát Istentől lelkeinkben.

Kolozsmonostor, 1996. augusztus 5-én

• Kádár István, plébános

Tisztelt Szerkesztőség!

A folyóiratot a hazánkban megjelenő legszínvonalasabb folyóiratnak ítélem, mind irodalmi színvonala, mind tartalmának kimagasló értéke miatt. Bárcsak ez a gondolatvilág élne hazánkban. Akkor nem kellene semmit sem félnünk a jövőtől. Munkájukat igen nagyra értékelve, nagy tisztelettel köszönti önöket Déva utolsó magyar polgármesternének fia

G. T.

Tisztelt Szerkesztőség!

Mikó István könyvét köszönettel vettem. Úgy gondolom, hogy ez a rövid, de értékes könyv a magyar deportálásoknak csak vázlata, mivel úgyszólván a Marostorda megyei deportálásokat öleli fel adatok híján, hiszen ez a román akció kb. tízezer családot érintett és valószínűleg – ha nem tévedek – a Luka és Pauker korszak egyik ténykedése volt ami hatásosan szolgálta az erdélyi magyarság tönkretételét. Megemlítem egy régebbi elgondolásumat, hogy a jól szerkesztett Erdélyi Magyarság lapjuk régebbi példányaiból jó volna lehetővé tenni az érdeklődők számára ezeknek a példányoknak kedvező áron való megvásárlását.

Dr. Beretzky András

Nyílt levél Tófalvi Péter úr számára

Kedves Uram, döbbsenttel olvastam az Ön nyers, rideg, anyagiass kicsengésű levelét, az „Erdélyi Magyarság”-ban.

Soraiból kitűnik, hogy Ön nem értette meg e színvonalas lap értelmét és tartalmát. Meggyőződés az, hogy Ön nem ette soha a kisebbségi sors keserű kenyerét, ahol még a panaszhoz sem volt joga az embernek. Évtizedekig mosolyogunk kellett parancsra, miközben a lelkünk mélyén szomorúság és a kiszolgáltatottság érzése honolt és ma is honol.

Csak abban adhatok önnek igazat, hogy e lap sokkal többet ér, mint amennyiért kapható, de csak is azzal a tartalommal és céllal, aminek szánták. Felbecsülhetetlen értékű lelki és morális kincs, táplálékot nyújt mindazon magyaroknak, akik megmaradásukért, jogaikért, sorsuk jobbrafordulásáért és egy közös ügyért küdenek. Valljuk be őszintén, mindannyian abban reménykedünk, hogy a Trianonnal kezdődő nemzeti tragédiánknak egyszer vége lesz. Higgye el Uram, az „Erdélyi Magyarság”-ot semmiképpen nem szabad holmi üzleti kapcsolatot teremtő apróhirdetésekkel, reklámokkal, vagy nem a témához illő írásokkal elszürkíteni, lezüllesztetni, egyszerű utcai lappá tenni. A csíkszeredai székelv bácsit nem az ön által említett INTERNET kapcsolatok érdeklik.

Hazánk és Nemzetünk sorsa nem lehet üzlet tárgya! Az egy állandó aggodás, remény és harc.

Hogy az anyagiakról is egy pár szó essen! A lap előállítási és terjesztési költségeit úgy a Magyar Kormány, mint különböző csoportok vagy egyének támogathatnák, az Anyaországban és külföldön.

Nem a szomorú kisebbségi sorsba taszított, nehezen élő, de magyarságát megőrző egyénre gondoltam, hanem azokra a „pénzes” magyarokra, akik játszva állhatnak egy ilyen vagy hasonló témájú lap kiadásait. De sajnos sokan nem teszik, mert nem „jótékonykodó típusok”. Pedig elképzelhető, hogy egy nemes ügy mindennemű támogatása hosszú távon mégsem annyira veszteséges.

Befejezésül pedig, a következőt ajánlanám önnek! Hogy jobban megismerhesse és átérezhesse a Trianoni határokkal kirekesztett kisebbségi sorsban élő magyarság küzdelmeit és nehézségeit – ha önt az üzleti ügyein kívül ez egyáltalán érdekelné – telepedjen át Erdélybe és ott próbáljon vállalkozói tevékenységet folytatni!

Sok sikert kívánok Önnek

Weil Ottó Németországból

Tisztelt Szerkesztőség!

Nem találok szavakat, hogy kifejezzem felháborodásomat Tőkés László a Vasárnapi Újságban 1996. szeptember 8-án elhangzott nyilatkozata felett, mely szerint – ha jól értettem – „elhatárolja magát a Parlament előtti, a román-magyar alapszerződés elleni tüntetéstől”. Tőkés úr viselkedése nagyon hasonlít a négy évvel ezelőttihez, amikor is az Erdélyi Magyar Kongresszustól a román külügyminiszter nyomására szintén „elhatárolta” magát, jöllehet nem is tudta hogy ott miről is lesz szó. (Emlékeztetőül: még a megbeszélés helyszínét is letiltották.) Az ott és akkor kimondott önrendelkezés szó sok volt nemcsak az akkori magyar és román vezetésnek, hanem neki is, s az autonómia szó istenkáromlásnak számított még a kongresszuson is, de ő ezt ma már minimumként jelöli meg. Hála Istennek! Nyilatkozata a tüntetésen megjelent vagy képviselt több tízezer család arcucsapása! Meg kéne kérdezni Tőkés Lászlót, hol van az a híres „másság iránti tolerancia”? Vagy Várad püspökétől, Tempfli Józseftől is „elhatárolja” magát? Hegedűs Loránttól, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökétől ugyancsak? Kovács János akár anyaországbeli, akár az elrabolt területeken élő magyar csak akkor aggódhat honfitársaiért, ha Tőkés Lászlóval van egy véleményen, vagy csak akkor „jó” magyar? Mi lett volna – Torgyánt idézve – ha Dobó István a 150 000 felvonuló török látán bejelenti, hogy ő most „elhatárolja magát”.

Minden tisztelem és elismerésem a püspök úré, azonban rosszul értelmezett küldetésstudata káros! Ha így viselkedik jobban tennie ha csupán a nyájall foglalkozna, de ha így folytatja, azzal se sokáig.

Aggódó szeretettel

K. D., Eger

Alapszerződés

Az utóbbi időben ezzel a fogalommal kelünk és fekszünk. Igaz, anyaországunk most Romániával kívánja megkötni, de bennünket is érint, a mi sorsunk további alakulására is erőteljesen kihat. A mi bőrünkre is megy itt a játék, értünk is szól az a bizonyos harang: minden kisebbségi sorba taszított magyarért.

Ukrajnával és Szlovákiával már megkötötte Magyarország az alapszerződést, most Románia van soron. Kárpátalján és a Felvidéken az alapszerződés megkötése óta romlott az ott élő magyarok helyzete (elég csak a szlovákiai nyelvtörvényt, a diszkriminatív oktatási reform bevezetését és a körzetesítési manipulációt említeni, a magyar kultúra leépítésére tett erőteljes kísérletet, a kisebbségi színházak szigorú állami ellenőrzés alá vonását, vagy Kárpátalján a vereckei emlékmű építésének leállítását és a millicentenáriumi emlékünnepek meghíúsítását, a magyar nyelvű feliratok eltávolítását stb.), s most látszik megpecsételődni az erdélyi magyarság sorsa is. Aztán már csak mi maradtunk hátra, délvidéki magyarok, illetve a Kis-Jugoszláviával megkötendő alapszerződés. Mert eljön annak az ideje is, bizonyosan.

Hogy mi bajunk nekünk – a magyar kormányt és az úgynevezett nemzetközi közösséget leszámítva – mindannyiunknak: határon túli magyaroknak és szervezeteiknek, az anyaországi ellenzéki pártoknak ezekkel az alapszerződésekkel? Az, hogy az égvilágon semmit sem oldanak meg. Semmit azok közül a gondok közül, amelyek mindenütt a kisebbségi helyzetben levő magyarság vállára súlyosodnak és amelyek a dölyfös nemzetállamok és az autonómiáért küzdő népcsoportok között feszülnek. Nem, mert ez utóbbiak történelmükkel, kultúrájukkal, nyelvükkel, iskoláikkal, egyházaikkal, birtokukkal, gazdasági és szellemi erejükkel – MÁSSÁGUKKAL – egyetemben megmaradni akarnak, mégpedig közösségként megmaradni, az előbbieket pedig mindezt – eszközökben és módszerekben nem válogatva – eltörölni, megsemmisíteni, beolvasztani igyekeznek. Eltökélt szándékuktól pedig alapszerződések megkötésével nem lehet őket eltántorítani.

S van még itt valami, amit sem az alapszerződést mindenáron megkötni kívánó magyar kormány, sem az ezt ajánlatosnak tartó úgynevezett nemzetközi közösség nem akar megérteni, figyelembe venni: szerződni csak törvénytisztelő, jogállamiságot ismerő és elfogadó, szavahihető féllal szabad és érdemes. Azok a hatalmak viszont, amelyekkel a magyar kormány alapszerződést kötött vagy óhajt kötni, nem ezekről a tulajdonságaikról váltak ismertté. Eppen ellenkezőleg. Vannak közöttük olyanok, amelyek háza táján a szószegés, a szerződés- és törvényszegés egyenesen nemzeti virtusnak számít. Mi aztán csak tudjuk! Emlékezzünk rá: a délszláv háborúban hányszor írtak alá békeszerződést, s aláírásukon még meg sem száradt a tinta, máris kiadták a tűzparancsot.

Sok-sok keserű tapasztalattal alátámasztott szomorú bizonyossággal mondjuk: ez a sors vár a most megkötésre kerülő és ezután megkötendő alapszerződésekre is. Meg sem szárad rajtuk a tinta, újabb nyelvtörvények, oktatási reformok, „átkörzetesítések” és egyéb jogtiprások formájában máris kiadják ellenünk a tűzparancsot. Amelynek pusztító következményeitől egyes-egyedül az autonómia kímélhetne meg bennünket.

De ennek még az írmagját is gondosan kiirtották az alapszerződés szövegéből.

DUDÁS KÁROLY

ADOMÁNYOK

BELFÖLD

Jancsó László	Miskolc	2000 Ft
Erdélyi Szövetség	Eger	10 000 Ft
Rusztli Gyula	Budapest	6600 Ft
Nagy Elek	Üröm	1600 Ft
Vadászy József	Budapest	2000 Ft
Feledy Péter	Miskolc	2000 Ft
Római Kat. Plébánia	Tataháza	10 000 Ft
Dr. Prigya Zsolt	Tatabánya	11 000 Ft
Dr. Incze Laura	Jászberény	1600 Ft
Harmath László	Szentendre	2000 Ft
Dr. Gáspárdy László	Miskolc	2000 Ft
Hullán Szabolcs	Dunakeszi	1000 Ft
Gerey Tamás	Budapest	2000 Ft
Dr. Sávai János	Szeged	5000 Ft
Kozma Károly	Budapest	1000 Ft
Dr. Györfly Csongor	Zalaegerszeg	1000 Ft
Czibur László	Sopron	1000 Ft
Sándor Pálné	Budapest	1000 Ft
Molnár Sándorné	Balatonfüred	350 Ft
Révbiro Sándorné	Tököl	1000 Ft
Dr. Kállay István	Budapest	1000 Ft
Török Tamás	Kecskemét	3500 Ft
Dr. Kovács Lóránt	Kecskemét	3000 Ft
Dr. Lázár József	Budapest	2000 Ft
Makay Mihályné	Budapest	1000 Ft
Dr. Bakó Károlyné	Budapest	3500 Ft

Dr. Varga Ferenc	Megyaszó	2000 Ft
Dr. Incze Dénes	Debrecen	2000 Ft
Dr. Goschy Béla	Budapest	500 Ft
Reitzi Józsefné	Budapest	1000 Ft
Dr. Balogh Ernő	Budapest	2000 Ft
Dávid Ákosné	Budapest	200 Ft
Molnár Márta	Kaposvár	20 000 Ft
Czellecz Anna	Budapest	3000 Ft
Dr. Petheő Károly	Budapest	10 000 Ft
Kárász Józsefné	Hódmezőv.	200 Ft

KÜLFÖLD

Csiki Éva	Németország	300 DEM
Papp Ferenc	Németország	100 DEM
Ladislav Vályi	Franciaország	100 FRF
Georgina Debreczeni	Kanada	60 CAD
Bura József	USA	40 USD
Buzy István	Ausztrália	23 AUD
Borsos Dénes és Margit	Ausztrália	200 AUD
Farkas Károly	USA	20 USD
Szilágyi Balázs	USA	10 USD
Dr. Szóczi Árpád	Kanada	100 CAD
Sass István	Belgium	1200 BF
Sóni Erzsébet	USA	40 USD
Pénzesné Péterfi Gyöngyvér		3000 Ft
Dr. Parák Tibor	Svédország	1000 SEK

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100
Seraing
Tel.: 41-36-72-46
Konto Nr. CGER 001120993836

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station "B"
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewardstone
Road Lodnon E2 9 HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-938-0633

Németország:

Postgiroamt München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717055
Fax: 089/18811

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járay
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Örömmel tájékoztatjuk Olvasóinkat arról, hogy megjelent

Katona Szabó István

MAROSVÁSÁRHELYI KRÓNIKA

című 527 oldalas könyve, mely páratlan monográfia az erdélyi magyar városról, s a XIV. századtól napjainkig íveli át a história időt.

A könyv kiadója Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány és a Tessedik Sámuel Alapítvány. A könyv megrendelhető a Nemzeti Tájékoztatási Alapítvány csekkbefizető lapján 850,- Ft-os áron, mely a könyv önköltségi ára és a postaköltséget is tartalmazza.

Kérjük jelezze, ha további megrendelőket tud szerezni, szívesen küldünk csekklapokat is.
Várjuk szíves megrendelését és a könyvet postázzuk Önnek.

Postacím: H-2100 Gödöllő,
Palotakert sétány 11. VIII/2.

Bankszámlaszám:
OTP Gödöllő 1174204920306803

Katona Szabó István

**MAROSVÁSÁRHELYI
KRÓNIKA**

PÁRTOK AZ ALAPSZERZŐDÉSRŐL

Horn Gyula (MSZP): Közös érdek a megbékélés

Hosszú évtizedek óta először fordul elő, hogy közös román-magyar érdek a megbékélés – hangoztatta Horn Gyula miniszterelnök a vitában felszólalva. A kormánynak és a parlamentnek az alapszerződés megítélésekor egyaránt azt kell szeme előtt tartania, hogy *mi szolgálja* az országot, a nemzetet, a határon túli kisebbségek érdekeit. A kormányfő úgy ítélte meg, országunk olyan ritka történelmi pillanathoz érkezett, amikor nemzeti érdekei *egybeesnek* a nemzetek közösségének igényeivel. Ráadásul Magyarországnak és Romániának, de az egész térségnek közös érdeke a viták európai rendezése, a megbékélés, a egymás nemzetközi integrációs törekvéseinek kölcsönös támogatása, s ugyanígy közös érdek a nacionalizmus elleni fellépés is. „Semmi olyat nem hallottam az ellenzék részéről, ami a magyar-román alapszerződés megkötésétől eltántorítana” – mondta a kormányfő. Egyúttal felhívta a törvényhozók figyelmét arra, ez az első legmagasabb szintű egyezmény a két ország között, amely tartalmazza a kisebbségek jogait, s hogy az alapszerződés létrejöttével jóval nagyobb mozgásteret biztosít a határon túli magyarságnak, mint hiányával.

Eörsi Máttyás (SZDSZ) A magyarság ügye

Az SZDSZ azért utasította el az ellenzék határozati javaslatát, mert úgy gondolja, hogy a magyar-román alapszerződés *hiányosságai*val együtt is a térség magyarságának ügyét szolgálja – hangozott el a szabaddemokrata képviselőcsoport ülését követő sajtótájékoztatón. Eörsi Máttyás úgy érvelt, „tudjuk, hogy nem tökéletes ez a szerződés, mégis meg kell kötni, mert enélkül sokkal rosszabb helyzet állna elő”. Pető Iván pártelnök elmondta, *ügyrendi és nem érzelmi okok* miatt nem támogatta az SZDSZ, hogy Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke szót kapjon a parlamentben.

Lezsák Sándor (MDF) Segítség Iliescunak

Lezsák Sándor, az MDF elnöke azt hangsúlyozta, hogy a magyar-román alapszerződés tervezete egyrészt *ellentétes* a magyar-magyar csúcstalálkozó záródokumentumával, másrészt a kormány a szerződés jelenlegi szövegével *azt üzeni*: nincs többé lelkileg együvé

tartozó egyetemes magyarság, csak nemzetrészek vannak, amelyek *külön életet* élnek. Lezsák Sándor úgy vélekedett, hogy a kormány az alapszerződéssel elárulja a határon túli magyarok érdekeit. Szavai szerint a magyar kormány *nem tanult* a Szlovákiával kötött alapszerződés kudarcából, hisz a Pozsonnyal aláírt dokumentumokat is a szlovákiai magyarság ellen hozott intézkedések sora követte.

Az MDF elnöke... elítélte a kormánykoalíció külpolitikáját, s különösen *élesen vádolta* a szabaddemokratákat, akik szerint a Horn-kormány külpolitikájának szellemi megalkotói. Tiltakozott a szerződés tartalma ellen, hangsúlyozva, hogy az autonómia a kisebbségek kollektív jogaira épül, és mindezt *kizárja* az alapszerződés tervezete. Végezetül azzal vádolta a kormányt, hogy a sebtében tető alá hozott alapszerződéssel valójában *Iliescu* elnök kampányát segíti.

Orbán Viktor (Fidesz) Egyértelmű hiba

A magyar kormány az alapszerződés megkötésével *Bukarest mellé áll* az RMDSZ, az erdélyi magyarság ellenében – lényegében ezt állította Orbán Viktor, a Fidesz – Magyar Polgári Párt elnöke felszólalásában. Mint mondta, Eörsi Máttyás szavaiból következtetett erre, aki azt mondta: olyan alapszerződés nincs, amit az RMDSZ és Bukarest is elfogadhatónak tartana. A Fidesz elnöke szerint ezzel a kijelentéssel lelepleződött, hogy az SZDSZ és vele együtt a kabinet nem az RMDSZ, hanem Bukarest véleményét fogadta el. Orbán Viktor *egyértelműen hibának* tartja az alapszerződés megkötését, több okból.

Egyrészt azért, mert – két hónappal a romániai választások előtt – szerinte már aláírásának időpontja sem megfelelő; a dokumentum „*internacionalista segítségnyújtást*” jelent az *Iliescu*-kabinet kampányához – állította a politikus. Mindemellett, tette hozzá, a szomszédos országban jelenleg ügyvezető kormány van hivatalban, a magyar alkotmány szerint pedig ilyen kabinet nem írhat alá nemzetközi dokumentumot. Orbán Viktor, aki az Országgyűlés integrációs bizottságának elnöke is, azt állította továbbá: hazánk EU-integrációjának *nem feltétele* az alapszerződés megkötése. Úgy vélte: ha az országot fel akarják venni a NATO-ba, az Európai Unióba, akkor szerződés nélkül is felveszik, ha viszont nem kívánatos oda, akkor azzal együtt sem...

Torgyán József (FKGP) Visszalépés Trianontól is

A trianoni békeszerződéshez képest is visszalépés a most aláírásra váró magyar-román alapszerződés, szögezte le Torgyán József, a Független Kisgazda Párt vezetője, aki hazaárulásnak minősítette a dokumentumot. Véleménye szerint a határon túl élő magyarság még az eddigieknél is kevesebb jogot élvez majd, amennyiben aláírják a magyarság érdekeit figyelmen kívül hagyó szerződést, amellyel éppen „a trianoni jogfosztást véglegesitenék”. A kisgazdapárt vezetője hangsúlyozta, nem valósult meg semmi a magyar-ukrán alapszerződésből sem, s bizonyítékként a honfoglalás tervezett vereckei emlékművének példáját említette.

Végezetül Torgyán József felszólította a kormányt, hogy *vonja vissza* a magyar-román alapszerződést átdolgozásra, annak megkötése ugyanis jóvátehetetlen bűn lenne a magyarsággal szemben.

Giczy György (KDNP) Megállapodás a Balkánnal

Az alapszerződés legfeljebb *Európa vállal*atását válthatja ki, de megbecsülését Magyarország iránt soha – fogalmazott a vitában Giczy György. A Kereszténydemokrata Néppárt vezetője közölte, ha valóban az Európai Unióba akarunk jutni, nem kívánhatunk mást, mint átjárható, légies határokat és a kollektív jogokra épülő, erős magyar autonómiák sokaságát. Az Európa Tanács 1201-es ajánlásnak csak egy értelmezése lehet, szögezte le, mégpedig az ET által megalkotott változat, s ebben nincs szó az autonómia korlátozásáról. Giczy György meggyőződése, hogy a nemzeti identitás, a kultúra, az anyanyelv csakis autonómiák révén őrizhető meg, s még ha a kisebbségi anyanyelvű iskolák léte feltételezi is az autonómiát – utalt vissza az előtte felszólaló Eörsi Máttyás szavaira –, az nincs benne az alapszerződésben... Giczy György mindazonáltal föltette a kérdést, az alapszerződéssel vajon Romániát akarjuk-e igazolni, s elítélően megjegyezte: „A Balkánnal kell megállapodnunk ahhoz, hogy Európába jussunk”. Véleménye szerint a szerződéssel „nem Európának lesz Magyarország a partnere, hanem Romániának”.

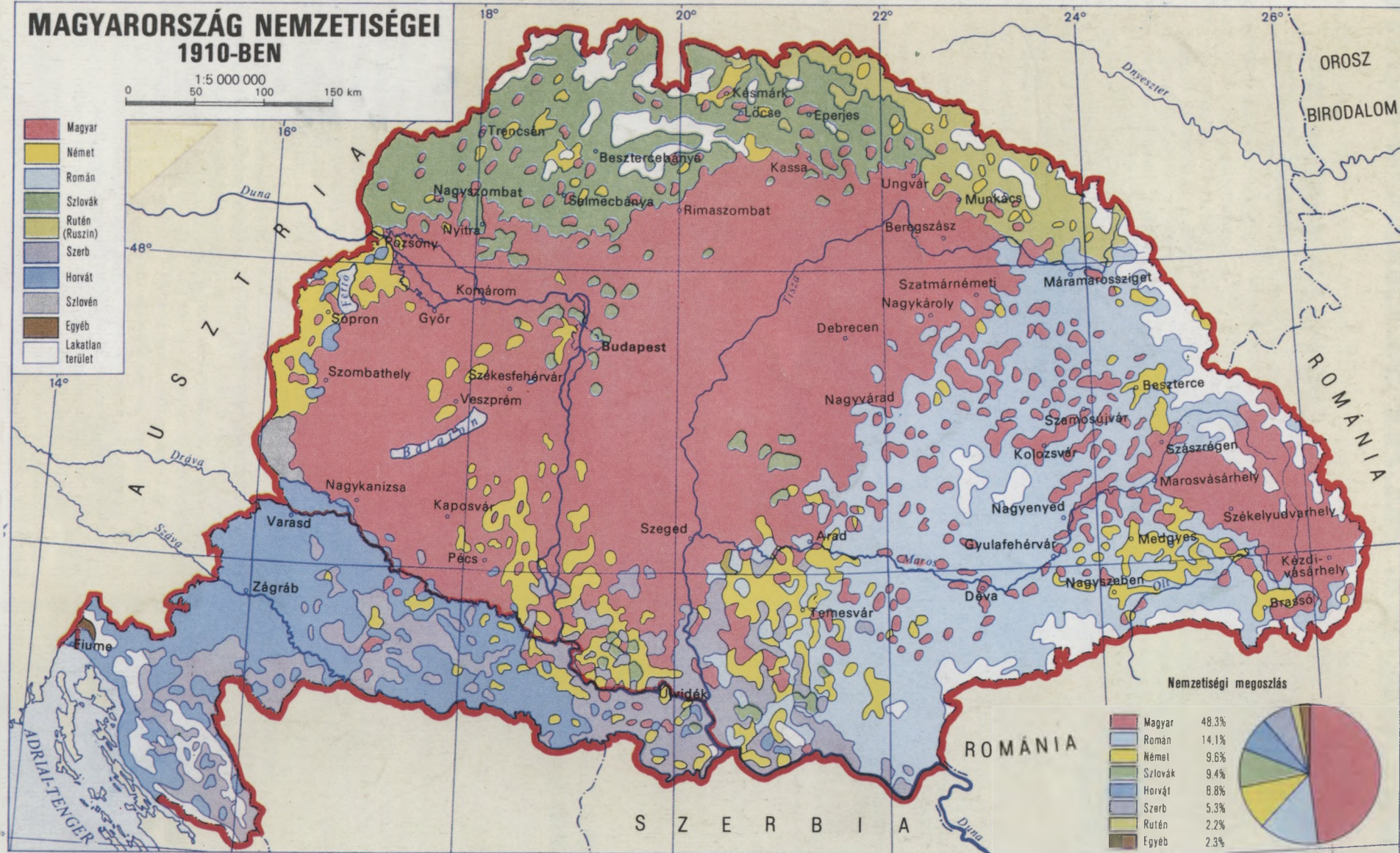
Végezetül közölte, „Erdély nélkül Magyarországnak sincs helye Európában, Erdély is Európához tartozik”.

(MAGYAR NEMZET)

MAGYARORSZÁG NEMZETISÉGEI 1910-BEN

1:5 000 000
0 50 100 150 km

Nemzetiségi megoszlás

